

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

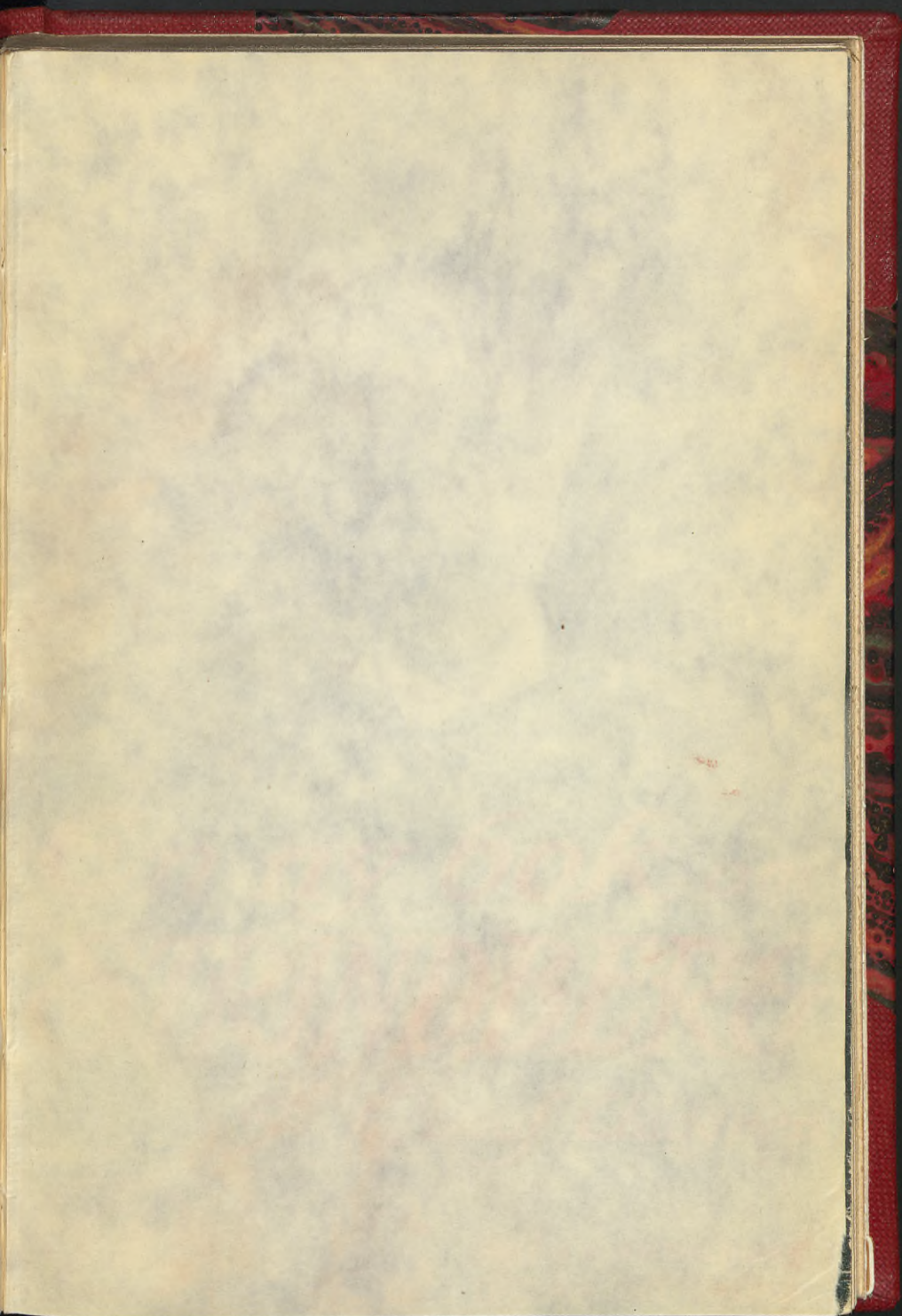
100156 3583

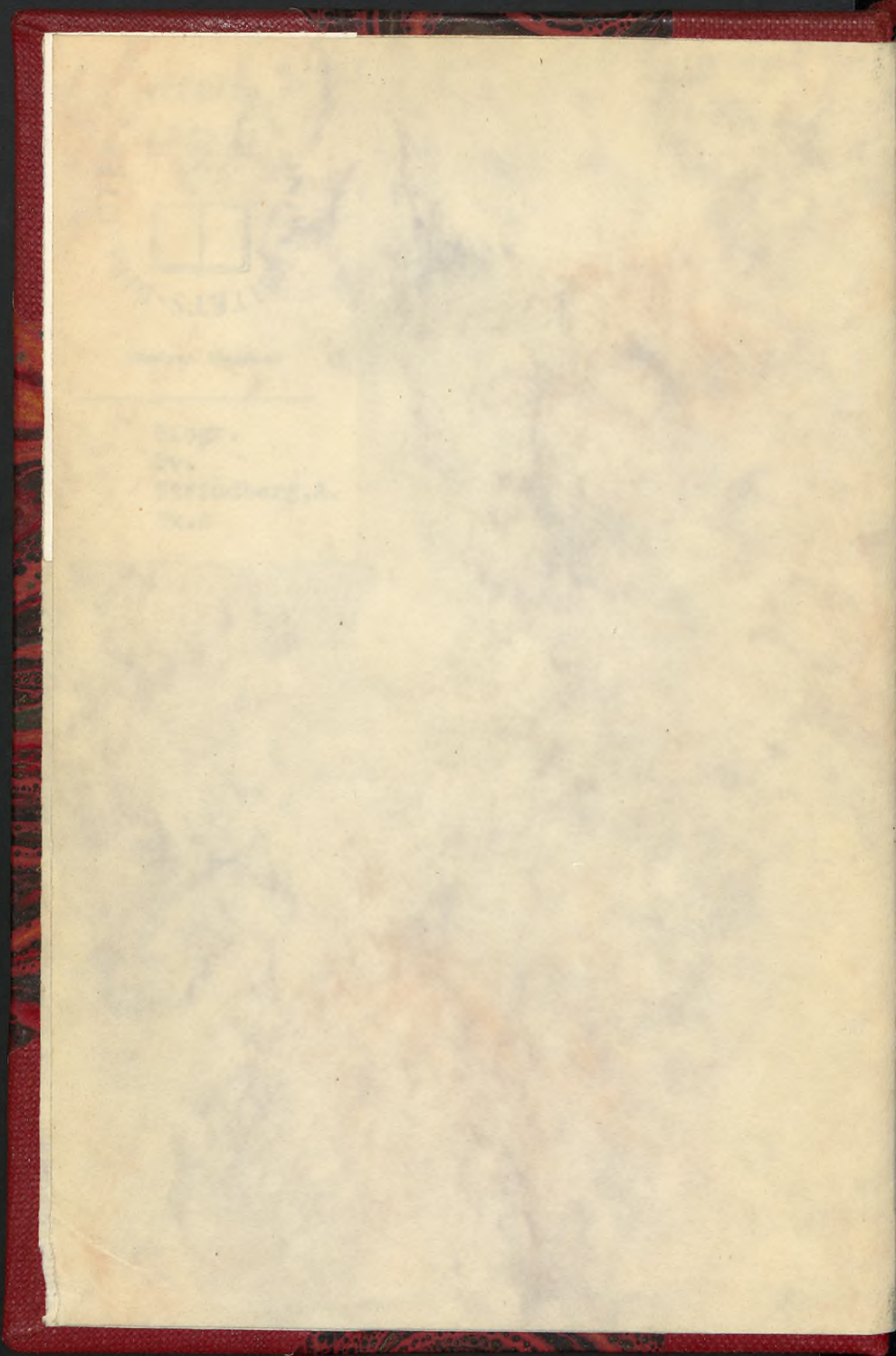

Allmänna Sektionen

Biogr.
Sv.
Strindberg, A.
Ex. A

Ex. A

A black and white portrait of a man with wavy hair and a mustache, wearing a dark suit and a patterned bow tie. The portrait is the central focus of the book cover.

En ny bok om
STRINDBERG
af Gustaf Uddgren

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS
FÖRLAG GÖTEBORG

50.36

Ex. A.

ANDRA BOKEN

OM

STRINDBERG

AF

GUSTAF UDDGREN

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS FÖRLAG
GÖTEBORG 1912

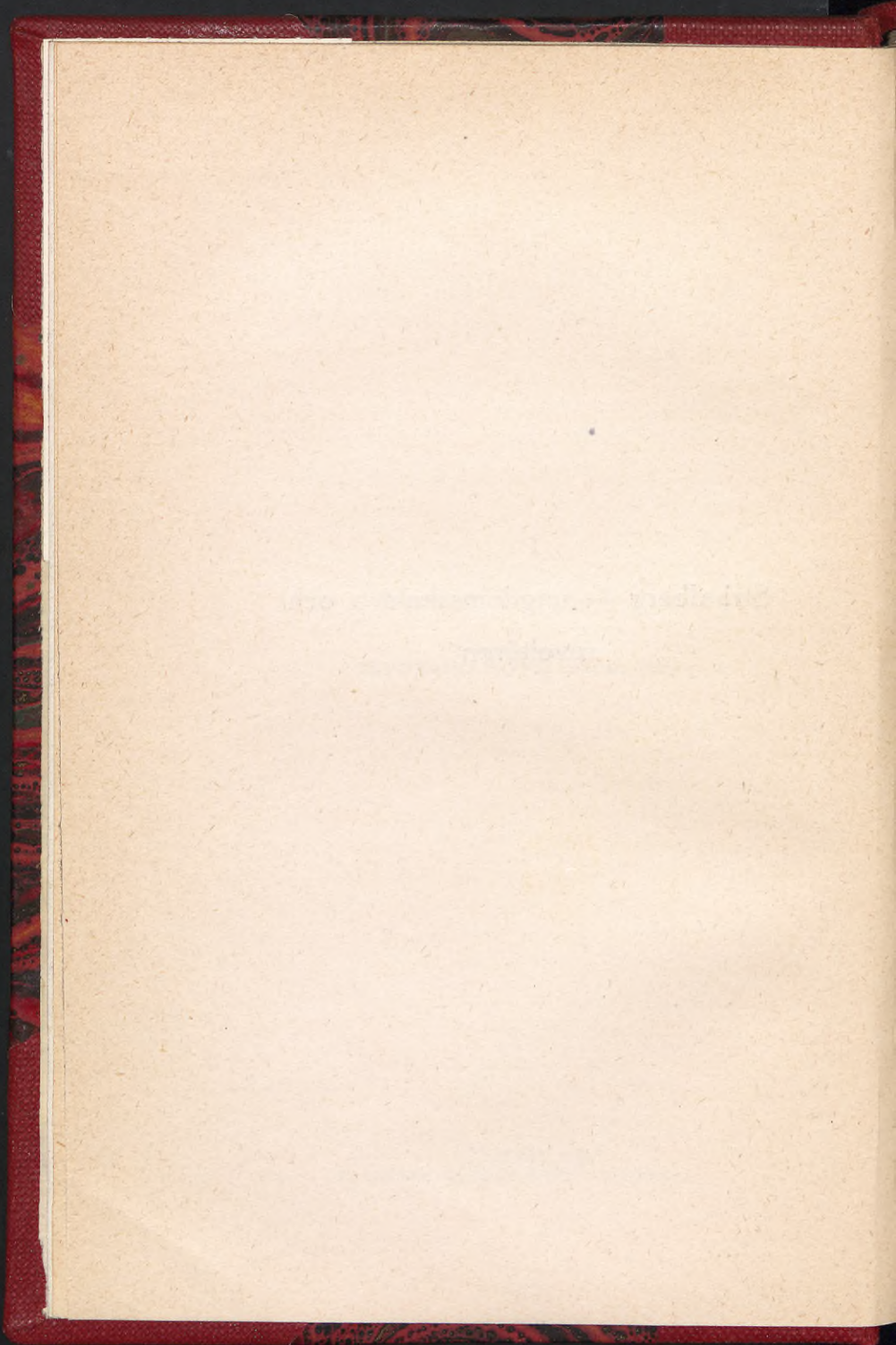

Pappersleverantör:
GRANSHOLMS PAPPERSBRUK, GEMLA.

GÖTEBORG 1912.
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG.

I

Strindberg — ungdomsskalden och
revoltören

Jag kände Strindberg, långt innan jag första gången sammanträffade med honom. Hela den generation, som var ung i slutet på 70- och i början af 80-talet, lefde samman med den skald som diktat Mäster Olof och som rasat i Röda rummet.

Han var för oss den svenska andans återuppvaknande inom litteratur och konst. Vi hade förfärats öfver huru stora de båda norska jättarne Ibsen och Björnson vuxit sig och vi kände det nästan som vår egen skam, att Sverige vid denna tid inte hade någon enda litterär storman att framvisa.

Men så kom Strindberg. Han hade funnits länge ibland oss, fast vi inte vetat af honom. När han kom, slöt sig all den ungdom, som hade något af lifsvilja i sig, till honom. Han hade redan som ung, blott 23 år gammal, skrivit ett sådant storverk som Mäster Olof, den svenska dramatikens första stora mästerverk — rikt på ungdomlig glöd och orgelbrusande idéer — och därtill, så svenskt in i hjärterötterna, att man började kunna tro på gamla Sverige igen. Ty trots vi voro unga, hade vi redan då hunnit genomskåda de stora flosklerna, hvarmed de äldre sökte locka och fördöma oss till samma dådlöshet, som de själfva blifvit försumpade uti.

Vi kände till något litet af den lidandets skola Strindberg fått genomgå i sin ungdom. Detta gjorde honom dubbelt kär för oss. Vi sände vårt glödande

hat upp till Stockholm, till dessa gamla perukstockar i pressen, hvilka mottagit hans manliga ungdomsord med de impotentas hångrin och förvägrat honom det erkännande hvarje uppskjutande ung skald behöfver för att kunna växa sig stor och stark mot de stormar, som komma att omsusa honom där uppe på klippans krön. Och vi ställde oss helt på hans sida, då han från att ha varit den blide, gode gifvaren — efter årtal af lömska förföljelser — ställde sig i försvarsposition och slutligen tvangs att själf gå till anfall mot dem som förnekat honom.

Hur tände han inte hänförelsen i våra unga hjärtan, då han ensam gick till anfall mot alla missförhållandena omkring oss? Detta var något för en ung generation att upplefva! Att hugga ned de ogräsfrodiga fienderna inne i vår egen hafreåker och att utkämpa stora slaktningar med dem, det syntes oss mera värdt än Gustavianernas alla härnadståg ute på Tysklands slätter eller Rysslands ödemarker på jakt efter chimärer.

Den katederman misstar sig grundligt, som tror att ungdomen okritiskt slukar alla de tummade historiska skildringar, hvarmed man vill uppfostra dem i ena eller andra riktningen. Ungdomen har tvärtom en stor intuitiv förmåga att genomskåda just det som är afsiktligt förfalskadt och har dess misstanke blott en-gång blifvit väckt, sliter den sönder hela lögnväfnaden med en skärpa, som med åren endast kan trubbas till och som senare ofta plägar utmyнна i den älskvärda familjebrackans fullständiga belåtenhet med allt, som existerar.

Denne Strindberg, skalden som nödgas öfver-

gifva sin vandring mot Pindens höjder för att ställa sig i banbrytningens tjänst, honom älskade vi. Och vi sågo honom ständigt framför oss med den symboliska bild Carl Larsson gifvit honom å titelvignetten till Strindbergs samlade ungdomsverk »I vårbrytningen»: man ser där en ung himlastormare med sorgsna ögon, smärtsamt förviden mun, en lejonman ofvan den mäktiga diktarpannan och en stor hagtornstagg riktad mot den smärtfyllda hjässan.

Skalden med den skarpa taggen — kommande liksom från en törnekrona — riktad mot sin skaparehjärna, det är den ungdomsbilden af Strindberg, som skarpare än alla andra etsat sig in i våra sinnen, vi som voro unga på den tiden. Alla jämnåriga jag talat med härom ha haft samma visionära sensation af honom, som väckte oss till lifs.

Ja, han väckte oss till lifs. Ty vi hade alla förirrat oss ut i en öken, där vi fått sand i halsen i stället för vatten och höllo på att törsta ihjäl. Han hade cirka femton år före oss genomgått den ungdomsvända vi nu befunno oss i och hans starka intuition hade ledt honom ut ur öknen och vi behöllo honom först, stående vid gränsen till det alltid grönskande landet, med en gest full af framtid och ny lycka visande oss dit in.

Vi hade genomgått samma ohyggliga uppvaknande som Strindberg. Med all vår ungdomliga hänförelse hade vi närmat oss det, som vi ansågo vara det högsta. Man hade sagt oss allt ifrån barndomen, att utan religion kan ingen blifva en god människa och som ungdomen alltid är så naiv att tro sig själf vara godheten personifierad, hade vi alla gjort vårt bästa

att tränga allt djupare in i religionens af otaliga förhången dolda skattkammare.

Liksom Strindberg hade det gått oss: när vi trodde, att vi stodo där inne, när det tycktes oss som skulle det sista förhänget ha dragits åt sidan, då brast alltsammans likt den färgskimrande såpbubblan och vi stodo där betraktande det hela från avigsidan.

Hans förtviflan var vår och hvarje ord han yttrade, mottogs af oss som det friska källvatten, hvilket återskänkte oss lifvet.

Hvad betydde det för oss att den s. k. litterära kritiken i hufvudstaden nedgjorde allt hvad han skref? Vi hade trädt in genom den högresta portalen till hans diktningens tämpel: vi hade rad för rad följt hans vandring i Mäster Olofs och Gert Bokpräntares gestalter. Och vi hade lärt oss att älska denne Mäster Olof, hvilken lät det gamla förmultnade templets väggar falla för att bereda plats och luft åt ett större, friare och värdigare. Vi älskade vår nye svenske Mästare lika högt som den blide vantolkade Mästaren från Galliléen.

Redan inledningen till Mäster Olof, hade för oss en uppenbarelsens skönhet, erinrande om de underbara sagor vi läst i vår ungdom. Mäster Olofs lek med de båda unga disciplarne, hvilka han håller på att inöfva i en religiös comedia, var för oss ett budskap om en ny vår, som skalden lät oss ana. Vi hade fattats af hat till den religion, som besvikit oss, men vi hade kvar de starka religiösa känslor sökandet framkallat och Strindbergs ord föllo i en jord förberedd att upptaga dem.

Först många år efteråt, när jag såg Mäster Olof

från scenen, lade jag märke till att min kärlek till Mäster Olof varit så stark, att den hindrat mig att fullt fatta innebörden i dramats slutscener. Min tro på den svenske reformatorn hade varit så obegränsad, att den tvang mig att öfverskyla de drag af svaghet skalden låtit honom behålla, för att han skulle vara fullt mänsklig.

Nästa arbete af Strindberg som trängde fram till oss där nere i landsorten var hans »Röda rummet». Den föregicks af ett rykte om sin oerhörda »rödhet», så att vi unga en tid drogo oss för att läsa den, trots att vi ansågo oss själfva vara så röda, som det gärna var möjligt.

När vi så läste Röda rummet kände vi hur en ny värme strömmade in i våra ådror. Våra pulsar glödde starkare och hela skildringen fick något af en röd dimma öfver sig. Och detta inte för sin politiska rödhets skull, ty vi där nere i landsorten hade aldrig känt någon egard för det byråkratiska Stockholm, mot hvilket Strindberg hufvudsakligast riktade satirens gissel, utan på grund af den våldsamma indignation dessa de första sammanstötningarne med lifvet väckt i den unge skaldens bröst.

I Mäster Olof hade han ännu varit på den stora raka vägen, som tycktes leda direkt upp mot höjden. Med Röda rummet hade han slagit in på en gångstig slingrande sig fram genom busksnåren. Han hade blifvit oppositionsman och revoltör mot detta småstadsaktiga samhälle, som sökte hålla honom nere och tvinga honom att öfvergifva den stora dikten, hvars rytmer genljödo i Mäster Olof.

Skalden som revoltör mot hela sin omgifning,

skalden, hvars indignation skänkte honom ett mod så stort, att icke ens traditionens högsta fästningstorn afskräckte honom, skalden med taggen riktad mot sin hjässa, honom kunde vi unga inte annat än beundra och älska.

Var det att undra på att vi följde honom genom tunt och tjockt? Att vi själfva blefvo revoltörer hvar och en i sin lilla krets?

Vidare fanns det i Röda rummet dessa härliga skildringar af bohème-lifvet, som för all framtid öppnade våra blickar för det vackra i att lefva ett lif i denna stolta anspråkslöshet, som dessa unga konstnärer bland trädgårdslanden ute vid Lill-Jans'. Hur många ibland oss har dessa Strindbergs skildringar inte förmått att släppa tanken på att göra lifvet till en karriär-gallopåd, utan i stället fått oss att vandra våra vägar fram i sträfvan efter ett lifsmål, som vi ansett värdigt och ädelt?

Jag hörde en gång en framstående svensk förklara, att hela felet med Strindberg vore det, att han aldrig kommit i åtnjutande af det goda trygga familjelifvet. Nej, han har det lyckligtvis inte, ödet har aldrig tillåtit honom att för någon längre tid njuta något lugn och ännu mindre att få sin ande försumpad i den kvafva luften och det falska samlif mellan människor, hvilka helst borde ha flytt hvarandra, som kallas för »den goda familjen». Han har tvärtom alltjämt förblifvit samme frie bohémien, vare sig han haft en maka i huset eller inte, och han har aldrig haft hvad man kallar för umgänge. Han har alltid haft renseln packad och stått redo att fortsätta vandringen.

De första åren på 1880-talet brakte oss alltjämt nya öfverraskningar från Strindbergs hand. Vi läste med beundran hans Gillets hemlighet, Herr Bengts hustru och I vårbrytningen, men fröjdades ännu mer åt de arbeten, i hvilka han fortsatte den andliga revolution, som var hans ungdoms storverk.

Han revolterade hela vår uppfattning af Sveriges historia med sin »Svenska folket», hvori han lät oss skåda, att det inte endast var de stora kunganamnen som uträttat allt det storslagna, hvaraf vår historia öfverflödar, utan att bakom dem stod ett folk, i ännu högre grad värdt vår beundran.

Strindbergs utkast till en kulturhistoria är ett patriotiskt stordåd. Ingen annan bok, som kommit i mina händer, har väckt en sådan kärlek till vårt folk som denna. Och en kärlek som omfattar inte endast ädlingarne med de lysande släktnamnen utan äfven den stora namnlösa massan, som i tysthet utkämpat alla dessa hvardagslifvets strider med en heroism lika storslagen, som den våra landsmän utvecklat på de stora berömda slagfälten.

Ursprungligen var Strindbergs »Svenska folket i helg och söcken» anlagd efter en betydligt större plan, men förläggaren tvang honom att raska på, för att få det häftesvis utgifna arbetet färdigt så fort som möjligt. Strindberg har därför nödgats förkorta allt mer, så att han slutligen fått kalla boken endast för ett utkast och Sveriges litteratur har härmed gått miste om ett af sina mest monumentala verk. Grunden är ändock lagd och man får ju hoppas, att de närmaste åren skola frambringa någon kulturhistori-

ker, som på ett värdigt sätt kan fortsätta det verk, Strindberg påbörjat.

Nästa bok af revolterande art Strindberg gaf ut var hans stora sociala satir: »Det nya riket.» Den väckte jubel bland oss unga, men ett skri af fasa från alla de gamla.

Den svenska staten, hela vårt styrelsesätt, den alltbestämmande byråkratien hade man från barndomen vant sig vid att betrakta som en slags gudomlig institution så utan alla fel och brister, att man måste beundra den som ett mönster för hela världen. De ledande männen inom religion och litteratur voro knappast mindre än gudar och det skulle aldrig ha fallit någon in att med kritiska blickar närma sig denna Olymp.

Och då kommer en till hälften underkänd skådespelsförfattare och inte bara blottar en massa stora skavanker hos dem utan betraktar det hela så från ofvan, att allt det upphöjda försvinner och Olympens ståtliga höjd sjunker samman tills den blir lika platt som en nygödslad åker och de glänsande templen tycks komma att stå på ett gungflyträsk i stället för på toppen af det celebra berget.

Det nya riket framkallade en diskussion än lifligare än om det gällt en ny halfbegriplig Ibsenpjäs. Vi unga frossade i den sociala frigörelse vi nu ernått, liksom Röda rummet röjt plats för den unga konsten inom diktning och måleri. De gamla förfärades och sökte förneka de fakta, hvarmed Strindberg gisslade sin samtid. De ansågo oss unga som fullständigt förtappade varelser, hvilka gingo en sorglig framtid till mötes och kanske en vacker dag skulle komma att uppslukas af jorden.

I ett hade de rätt: det var ett hårdt slag för ett ungt sinne att nödgas bit för bit slita sönder allt hvad man trott vara det högsta och ädlaste. Det är som att genomgå en mängd operationer och få nya kroppsdelar insatta i stället för de gamla. Man lyckas rädda sitt lif, men är som ett lappverk med sömmar både kors och tvärs.

Att Strindberg och hela hans ungdomsgeneration fick underkasta sig detta, inte var det vårt fel? Vi hade allesammans hälst velat fortsätta att tro på de gamlas husgudar, men då vi märkte att de föregående generationernas slapphetsstillstånd gifvit fart åt kräftsjukdomar i vårt inre, hvad kunde vi taga oss till annat än sätta knifven mot bölderna och operera bort dem, medan det ännu var tid?

Därför att Strindberg gick före oss som den omutligt ärlige och den oförskräckte sanningsägaren, därför fingo vi mod att uthärda operationssmärtna. Vi ha fått lida af dem under hela vårt lif, men de voro nödvändiga för att rädda de efterkommande släkterna. Hos oss voro de andliga sjukdomarne endast i ett primärt stadium, då en operation ännu var möjlig, hos nästa generation skulle de kanske ha blifvit obotliga.

Nedhuggande allt, som han fann murket eller vissnadt, hade Strindberg fortsatt på gångstigen, hvilken slingrade sig rundt berget upp mot dess krön.

När han framkom liknade han tempelbyggnaden däruppe vid Valhall, och han fann, att han själf, från att en gång ha varit den blide Balder, förvandlats till smädaren Loke. Det är i hans »Dikter på vers och prosa» vi återfinna honom i denna gestalt.

Tidsandan i sin helhet symboliserar han i begreppet »Tidens gudar». Han lyfter upp dem till ett den verkliga dekadensens Valhall, hvilken höga boningsplats icke så litet erinrar om en viss litterär aeropag med sockervatten i glasen framför sig. Och sedan han placerat dem, dessa tidens tillfälliga gudar, i en dem värdig Offenbachiadmiljö, träder han själf in i deras ring som den unge jätten Loke, gisslar dem med piskrapp, hvilka fläta sönder deras kroppar, blott i afvaktan på det lämpliga ögonblicket att störta hela herrskapet öfver ända.

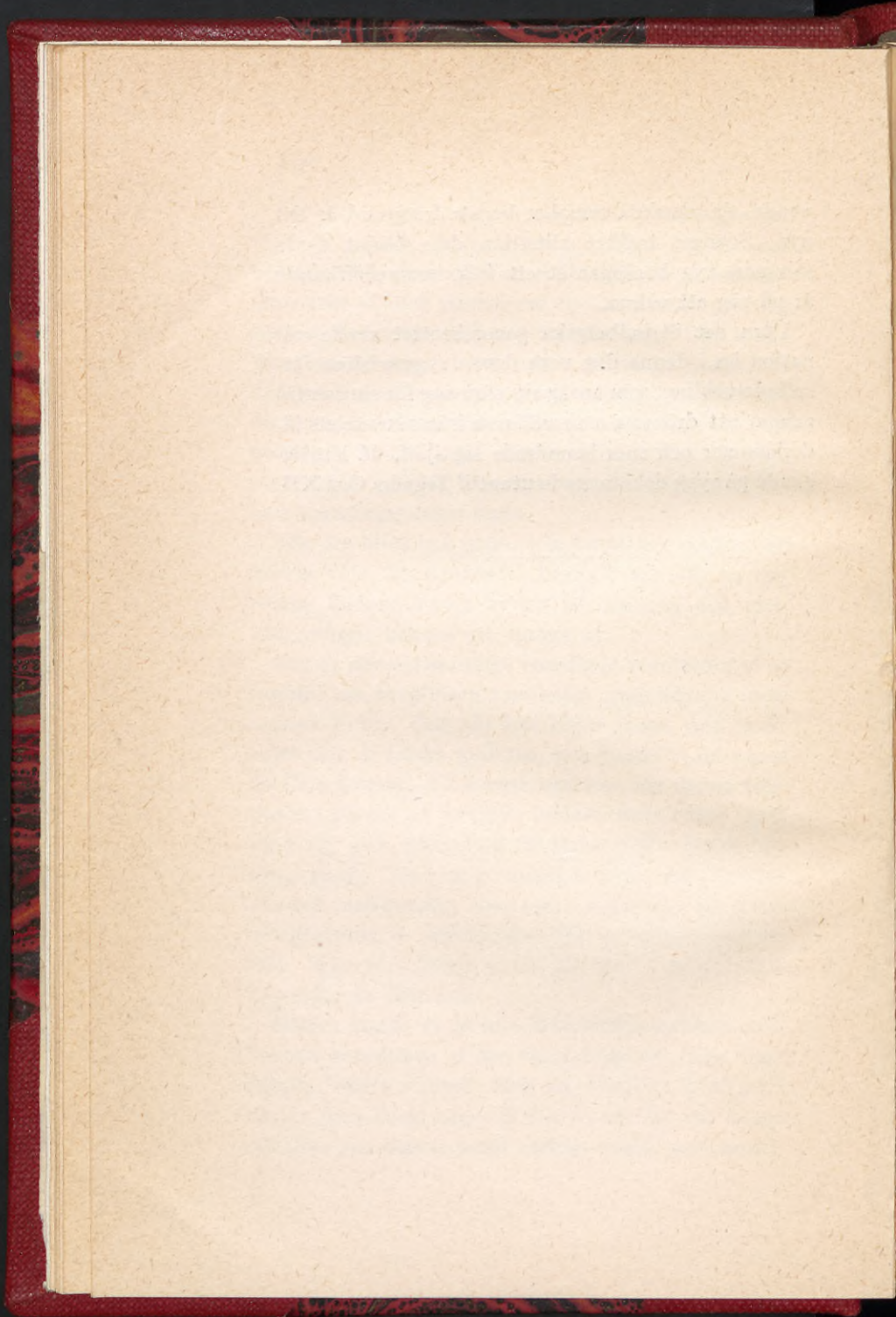
Allt det blida och goda, som fanns hos skalden till Mäster Olof, är utplånadt. Framför oss står en ung trotsig hädare, hvars kärlek till sanning och rättvisa tvingar honom att sjunga ut.

Det är den fullständigt renodlade revoltören vi se framför oss, revoltören som höjer upprorsfanan inom andens värld. Och när han höjde fanan mot hyckleriet och de falska gudarne, hur kunde vi då annat än följa honom? All svensk ungdom vid denna tidspunkt i början på 80-talet, hvilken hade något godt inom sig, gick obetingadt till strids under denne höfdings banér. De som stannade hemma, voro de lömske och småsinnade, som mera tänkte på att passa köttgrytorna — och kanske stjäla en och annan gryta från dem, som drogo ut till striden — än att offra något för en stor sak.

Själfva kunde vi då inte öfverblicka stridens storlek och betydelsen af den seger Loke och hans ungdomliga skara vunno. Men nu, nära ett kvartsekel senare, kan hvem som vill det se, att det var denna oblodiga revolution inom andens värld, som nerrif-

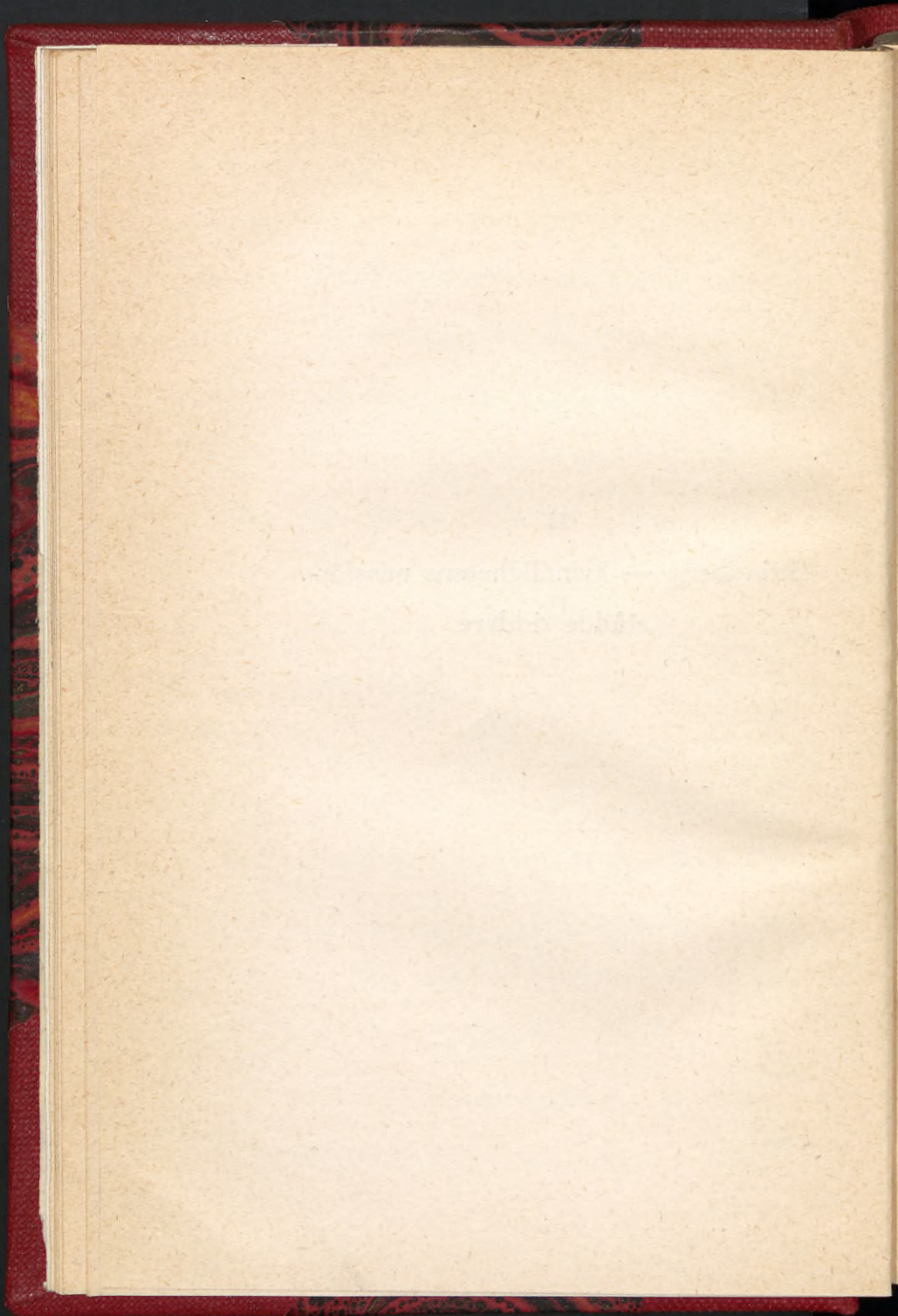
vande de murkna templen beredt fri grund åt det nya Sverige, hvilket alltsedan dess börjat timra samman nya boningar åt ett folk, hvars själfkänsla är på väg att vakna.

Utan det Strindbergiska genombrottet skulle vår nation än i denna dag vara denna ryggradslösa försoffade vekling, som ansåg sig göra nog för sin samtid genom att drömma om smällarne från 1600-talets läderkanoner och som beundrade sig själf, då han ligande på rygg deklamerade utantill Tegnér's Carl XII.

II

Strindberg — kvinnlighetens missför-
stådde riddare

Trots att så många goda och kloka ord redan sagts af andra — af en Hermann Esswein, en John Landquist — om den påstådda kvinnohataren Strindberg, nödgas äfven jag upptaga samma ämne, inte för att framdraga flere bevis för att Strindbergs kvinnohat är ett missförstånd, utan därför att jag måste ha denna faktor med för att få den bild af skalden och människan, jag söker med dessa rader frammana, så fullständig som möjligt.

Förutom de konstnärliga, de religiösa och sociala frågor, i hvilka Strindberg varit förkunnaren för det unga släktet, fanns det ett område, där vi alla stodo inför en kaotisk förvirring, nämligen det erotiska.

Först hade vi liksom Strindberg själf haft att kämpa oss ut ur den malström af missförstånd, hvarpå den traditionella s. k. moraliska uppfattningen hvilat. Sedan man så småningom lyckats nå fram till en egen uppfattning i denna sak, motsvarande hvars och ens naturell, stötte man plötsligt emot två stora isberg, hvilka hejdade oss och kommo ny förvirring åstad.

Det var de båda stora normännens, Ibsens och Björnsons, inlägg i denna fråga. Ibsens var det mest betydande och det farligaste, ty hans Nora-moral fick en våldsamt öfver alla och var vid den tiden, då Strindberg satte sig ned att skriva sina Giftas-berättelser, på god väg att antagas som en slags officiell privat-moral. Björnsons Handske-moral

däremot föll så godt som med ens till marken på grund af sin absoluta orimlighet.

Men Nora-moralen eller Dockhemskulten den frodades och som den var på god väg att förvrída hela vår uppfattning för kanske lång tid framåt, vaknade lejonet inom Strindberg upp och han ansåg tiden vara inne, då det var hans plikt att framtráda på arenan och slá ett stort slag.

Han började sitt anfall med att påvisa, att om den dátida kvinno-rörelsen afságe att frigöra kvinnan på så sätt, att hon allt mer komme att likna en karl, då hade denna rörelse kommit in på afvägar. Det måste finnas skilnad mellan det manliga och det kvinnliga, ty om hela mänskligheten skulle bli manlig, kunde detta inte sluta med annat än hela människosläktets undergång. Om kvinnorna inte ville underkasta sig moderskapet, då finge ju sláktet ingen fortsáttning.

Strindberg har ett helt annat ideal än den emanciperade mankvinnan: han älskar den goda, blida husmodern, omgifven af makens och barnens kärlek och alltså upphöjd nästan till en madonnánivå, men som just på grund af den stora skatt hon áger i hemmet ándock böjer sig för maken och familjeförsörjaren.

Strindberg berättade sálunda en gång för mig: »I Schweiz, där jag vistades under min Giftasperiod, trufdes jag aldrig riktigt. Hustrurna hade där liksom i Frankrike sin fullständiga frihet, densamma som männen, och kunde välja sig älskare efter behag. Hustrunkokotten är en förnuftsvidrig sammansáttning, som jag aldrig kunnat finna mig i. Jag kände ett helt

annat lugn omkring mig, då jag kom till Bayern, där det är männen som äro de bestämmande i äktenskapet och kvinnorna äro lydiga och trogna. Endast detta att komma tillbaka till dessa gammalmodiga patriarkaliska förhållanden voro nog för att åter-skänka mig min diktning, som under sista tiden i Schweiz nästan helt legat nere.»

Faktum är att Strindberg under denna sista tid i Schweiz kommit bort ifrån sig själf. Han skref en mängd noveller och uppsatser i schweiziska och särskildt österrikiska tidningar och tidskrifter, men alldeles opersonliga och utan spår af detta svenska drag, som annars är så karaktäristiskt för allt han diktat. Den Strindberg, som skref dessa noveller och artiklar, var en kosmopolit, på hvilken hans svenska hjärta »värkt bort». Hvarken i innehåll eller fraseologi finnes det något som erinrar om diktaren Strindberg. Men så snart han flyttat öfver till Bayern och kommer in i förhållanden motsvarande de gammaldags svenska, återfinner han snart sig själf, blir lika mycket svensk som någonsin förut och hans diktning stiger upp till en af dess största och rikaste perioder, den som började med Fadern och som slutar med Dödsdansen.

Hvad som ligger bakom Strindbergs kamp mot kvinno rörelsens alla utväxter är just det, att han alltid hållit fast vid det från ungdomen kvarblifna ideal af kvinnan som maka och moder. Och det han drog till strids mot under Giftasstriden är just sådana förhållanden, hvilka äro egnade att tillintetgöra detta måhända alltför omoderna ideal.

Det han anföll var *dels* Ibsens falska skildring i Ett

dockhem af mannen och kvinnan i äktenskapet och som satte i gång en snedvriden diskussion om olyckliga äktenskap i allmänhet och kvinnan som den sedan århundraden förtryckta andra parten i äktenskapet i all synnerhet, *dels* riktade han sina vapen mot äktenskapet *under nuvarande förhållanden*, så som han själf skrifver i ett intervju-företal till Giftas I:

»Jag har visat att en fullkomlig sällhet är orimlig, jag har visat att kvinnan *under nuvarande förhållanden* är ofta, icke alltid, genom uppfostran blifven en tossa, jag har alltså, skrif upp det, herre, angripit kvinnans uppfostran, kyrkans äktenskap och männens galanteriemancipation, jag har alltså icke angripit kvinnan utan jag har angripit, skrif upp det med stora bokstäfver, *De Nuvarande Förhållandena*.

»Kvinnan behöfver icke mitt försvar! Hon är modern, och därför är hon världens herskarinna. Och den frihet hon begär nu, det är samma frihet alla män begära! Den skola vi skaffa oss som vänner, icke som fiender, ty som sådana få vi ingenting.»

Hur man trots dessa tydliga förklaringar af författaren till Giftas kunnat få honom förvandlad till det absoluta kvinnohatets apostel, synes mig vara en trollerikonst af det mindre lättförklarliga slaget. Man kan ju inse, från hvilket håll denna trollerikonst härstammar, men att utreda och distinkt bevisa något är svårare.

Strindbergs försök att uppträda som den idealiska kvinlighetens försvarare misshagade alla de emancipissor i kjolar eller byxor, hvilka startat hela Dock-

hemskulden och som uppsatt såsom sitt höga mål — kvinnans frigörelse. Och märkligt nog tycks det ha varit så godt som hela den bildade delen af den svenska nationen, som ryckts med i denna kult, denna tillbedjan för familje-kokotten. Hur många af dem, som modigt kämpat emot den Ibsenska pjäsen, föllo inte till föga inför den förvrängda kult samma pjes framkallat?

Man försökte inte vederlägga Strindberg med motbevis och klara skäl. Man kände kanske på sig, att det hade sina svårigheter att bevisa omkull honom. Man fällde den alltför bålde stridsmannen genom att gå en bakväg. Man förklarade honom i bann genom att kalla honom *kvinnohataren*.

Detta oberättigade öknamn har man vid tusentals kaffejuntor hela Sverige rundt under åren närmast efter Giftasprocessen med tusentals fula skvallertungors hjälp klistrat fast vid Strindbergs namn. Så stark har fastklistringen varit, att ännu i den dag som är, ja, på själfva Strindbergs dödsdag, kan en tankeslö journalistisk litteraturprofessor sätta sig ned och i själfva dödsrunan öfver den största diktare vårt folk frambragt begagna sig af detta smutsiga gläpord, hvilket just han borde veta vara på rent vetenskaplig väg elimineradt från den hänsöfnings namn.

Strindberg hade som sagt ett visst mål, då han skref sin »Bok om kvinnan». Det målet nådde han endast delvis, han lyckades få Norakulten underminerad, så att den sprack, men att få kvinnorörelsen in på vägar där den kunde ha förståndet i sitt sällskap, det var äfven för honom en omöjlighet.

En löjlig tillfällighet omintetgör dessutom hela afsikten med Giftas. En hög dam fattar missshag till den och befaller att den skall åtalas. Man borde naturligtvis då ha åtalat den för dess »osedliga tendenser», för det respektlösa sätt författaren talar om hennes majestät världsherskarinnan, alltså för de element de tiotusen frigjorda familjekvinnorna funnit mest anstötliga i boken. Hade så skett, skulle Strindberg otvivelaktigt kunnat uträtta betydligt mera nytta med sin bok än som nu skedde.

Men i stället förvrider man hela saken genom att åtala Giftas för smädelse mot religionen. Detta hade Strindberg aldrig kunnat tänka sig och det är på denna misräkning han syftar, då han gaf sin förtviflan luft i de historiska orden:

»Skottet har gått, men min bössa höll inte! Krukan har spruckit!»

Strindberg skrifver i sin 1886 författade men först 1910. utgifna fjärde del af Tjänstekvinnans son, Författaren, att den beryktade religionsprocessen var en fars, satt i scen af en kvinna, och naturligtvis med framskjutande af en man (honom själf). Det var en komedi illa författad af fruntimmer och den roll man ville tilldela Strindberg passade honom ej. Den var falsk hela vägen igenom. Han slog den ifrån sig, men man stoppade den på honom, och därtill ett par andra som han ännu mindre tyckte om. Han skulle bli folktribun, religionsreformator, partiledare, allt utom hvad han var — författare.

Och när processen var öfver, hade den lyckats i sitt hufvudsyfte. Strindberg var sönderrifven, oförmögen till arbete och ekonomiskt undergräfd.

Men den hade äfven andra följder för Giftas författare. Han hade angripit religionen, det heliga äkta ståndet och den stora frigjorda kvinnan. Detta skulle han nu straffas för. Man förklarade hela hans författarskap för osedligt, han var inte *fin* längre och under åren 1884—89, då han fortfarande vistades utomlands, lyckades man sprida en sådan skräck och fasa kring hans namn, att han vid sin hemkomst kände sig nästan som en obekant man.

Den stora popularitet han en gång ägt var borta. Hade han blifvit fälld under Giftasprocessen, skulle man ha gjort revolution för hans skull. Nu var han en afsatt, afsatt till och med af det Unga Sverige, det litterära parti som fylkat sig omkring och utkorat honom till sin höfding, trots att han aldrig bedt dem om den äran.

Och detta till tack för att han sagt ett ärligt och klart ord i en fråga för dagen af stor betydelse och sagt det så, att det äger bestånd för långa tider framåt, antagligen lika länge som människor af motsatta kön falla på den barocka iden att inför prästen eller rådmannen gifva hvarandra det oförsiktiga löftet att hålla ihop för hela lifvet.

* * *

Inom den obemärkta krets i ett liten landsortsstad, där jag tillbrakte Giftasåret, hade jag ett utmärkt tillfälle att studera det märkliga sätt, hvarpå det bildade Sverige mottog Giftas.

Redan långt innan boken kom ut och innan man visste i hvilken riktning den gick, hade man enhälligt

fördömt den. Man hade inte för inte läst Strindbergs Det nya riket. Man visste alltså hur ogeneradt frispråkig den unge samhällskritikern var, hur föga vördnad han visade för en del af våra häfdvunna missförhållanden och man var på förhand förvissad om att Strindberg skulle på det gröfsta förplumpa sig, om han tog sig för att behandla en så ömtålig fråga som den om kvinnan och äktenskapet.

Man visste alltså veckor i förväg, att Giftas pläderade ingenting annat än den »fria kärleken», ju tillfälligare dess bättre. Alla band skulle sprängas, ty barnen skulle man inte veta hvems de voro och därför skulle allesammans uppfostras på statens bekostnad på ett stort riksbarnsinstitut. Alltså fader- och moderkärleken skulle utplånas ur världen. Och kvinnorna — ja, hvad deras lott skulle bli, det kunde man ju tänka sig, då de inte längre skyddades af de äktenskapliga banden utan måste betrakta kärleken som ett lefvebröd. Kvinnorna skulle komma att bilda en särskild proletariatsklass af i högsta grad föraktliga varelser och allt hvad familjelif hette skulle för alltid vara slut.

Man tänke sig hvilken fasa i alla de tusende små hemmen! Här satt man nu kring familjelampan i en frid, som nästan kunde kallas religiös. Och så kommer Strindbergs stora svarta hand och vill rycka bort lampan från bordet, störa den vackra samman slutningen och jaga familjekretsens olika medlemmar ut på gatan.

Strindbergs Giftas var dömd, innan den ens kommit ut. Man förvånade sig öfver, hur bokförläggaren Bonnier kunde ha fräckhet nog att gifva ut den. Och

man väntade att den skulle konfiskeras, innan den ens hunnit lämna tryckpressarne.

SjälF hade jag hört talas så mycket härom, att jag en vecka i förväg begaf mig till stadens ende bokhandlare och anhöll, att han omedelbart första paketet Giftasböcker anlände skulle sända upp till mig ett väl inslaget exemplar.

En dag kommer jag tillbaka från min morgonpromenad och skall till att slå mig ned vid mina böcker för att fortsätta mina studier.

Då kommer plötsligt min tant inrusande, blek och andtruten som hade hon öfvervarit någon blodig massaker alldeles i närheten. Hon var uppskakad, så att hon knappast kunde tala.

— Men hvad har du gjort, Gustaf? Hur kan du taga dig till något sådant? Jag, som trodde att du var en hygglig ung man! Det är gräsligt, att vilja besmutsa vårt hederliga hem på det sättet.

— På hvilket sätt? Jag förstår inte hvart du syftar.

Och så berättade hon, hur min onkel kommit hem och af en händelse fått tag i ett bokpaket innehållande Giftas liggande på mitt skrifbord. Hans fasa hade varit så stor, att han släppte boken i golfvet och inte ville taga upp den annat än med en eldtång. Han bar den själf tillbaka till bokhandlaren och gaf denne en grundlig afbasning för det han vågat sända boken till mig.

När jag skyndade ned till bokhandlaren för att mot kontanter återbekomma min bok, vägrade denne att sälja mig den. Jag hade en skarp dust med honom

men utan resultat. Han sålde den dock bakvägen till sina speciella kunder bland de litterärt intresserade i staden och den hade strykande åtgång, så att då beslagtagningen kom fanns det blott ett fåtal exemplar kvar.

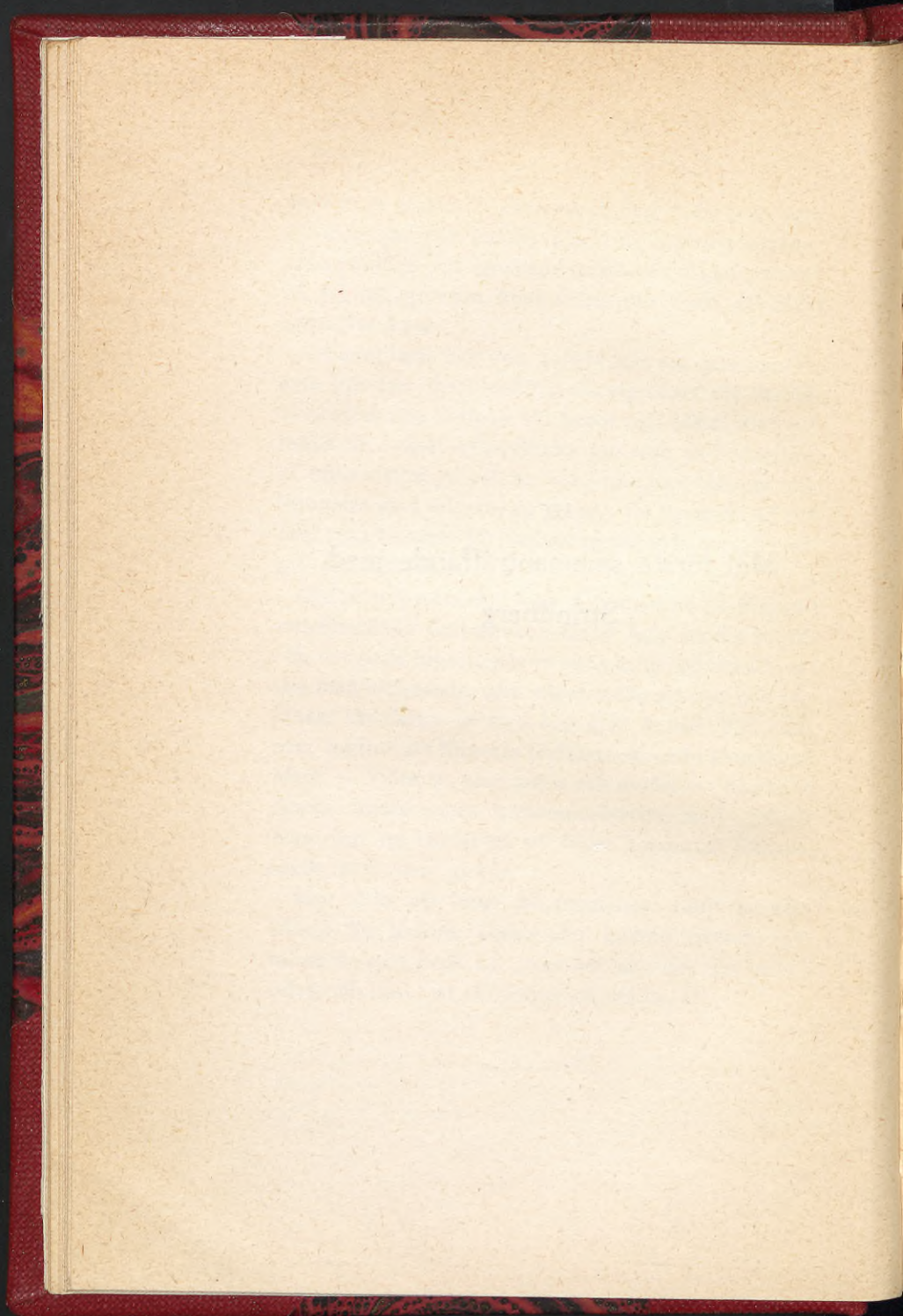
De som hade läst den, talade inte om den, men de som inte läst den, beskärmade sig öfver att Strindberg gjort alla kvinnor till honor och hånat allt hvad heligt är. Själf behandlades jag som en förbrytare af mina anhöriga och de ville inte ens visa sig tillsammans med mig ute på gatan. De varnade till och med sina bekanta för Strindbergsvännen som för något anarkistodjur.

Sådan uppståndelse kom den stackars på förhand missförstådda Giftasboken åstad hela landet rundt. Om det hade funnits någon enda ärlig och orädd person med inflytande, som vågat ställa sig upp och förklara, att Giftas är en i hög grad konservativ bok, som åsyftar att försvara författarens enda kvarblifna ideal: — kvinnan, som maka och moder —, då skulle denna andra stora nationalorättvisa mot Strindberg inte ha behöft gå ut öfver honom så förkrossande som den gjorde.

Men trots att hans kvarstadsresa vardt en stor triumf för honom, sveko alla honom efteråt, inte minst de som hade till yrke att föra det fria ordets talan och som satt »Frisinne» på sitt banér.

III

Mitt första sammanträffande med
Strindberg

När Strindberg den 18 november 1884 efter Giftasprocessens slut lämnade Sverige, bredde sig nästan omedelbart en sällsam tystnad kring hans namn.

Vi unga kunde inte tänka oss annat, än att den seger Strindberg vunnit, då han frikändes från hädelseåtalet, skulle vända allas sinnen till honom och att han äntligen skulle få rättvisa som skald och reformator.

Men i stället försvann han nästan ur vår åsyn. Hans diktning låg nere under några år. Äfven om han skref något, trängde det dock icke fram till oss.

När vi åter mötte Strindberg som den säregne dik-
taren, var han en helt annan man. Han hade blifvit en konstnärlig dramatiker, hade skrivit ett par hypermoderna små skådespel Fadern och Fröken Julie, hvilka ingen förläggare i hela Sverige velat ge ut, utan som en boktryckare i Hälsingborg åtagit sig vara mäcenat för. Trots att Zola skrivit ett förord till Fadern och delvis gillat den, ville kritiken här hemma inte veta af den. Strindbergs forna vänner och beskyddare Georg Brandes och Björnstjerne Björnson förklarade honom i bann och spridde ut öfver hela Norden, att den författare som skrivit Fadern var — *en gal Mand*. Man berättade man och man emellan, att Strindberg verkligen upplefvat en vansinneshistoria på en ö i Danmark och att han var hospitalsmässig.

Midt upp i allt detta litterära käringprat om honom kommo Hemsöborna ut. Där fanns då inte spår till vansinne. Med en hand så lätt, att man knappast trodde den vara Strindbergs, hade han målat denna japanska skärgårdsidyll. Det var en lofsång till somrarna på Kymmendö, dessa som sett Mäster Olof födas och antagligen äfven Det nya riket, en lofsång till friluftslifvet ute bland skären, dit han längtade tillbaka från den tunga värmen i Frankrike och Schweiz.

Man kan så väl fatta, hur det kom sig, att Strindberg betraktade Hemsöborna som en litterär försyndelse. Hans konstnärliga sanningskärlek sade honom, att han målat bilden för ljus. Lika alltför ljus som den bekanta oljemålningen »Ruskprick» af hans hand, där man endast såg ett dishvitt haf och en ännu hvitare himmel, men med en stor röd ruskprick genomskarande dem båda.

I sitt företal till Skärkarlslif söker Strindberg på sitt älskvärdt naiva sätt urskulda sig gent emot sina själfanklagelser i denna sak. Han förklarar, att det är det ljusa, leende i Skärkarlens lif, när det gestaltar sig ljusst, han velat skildra i Hemsöborna. I Skärkarlslif hade han sökt gifva halfskuggorna och för att riktigt kunna förlåta sig själf, ger han till sist ett halft löfte att »möjligen längre fram, under för litteraturen ljusare (!) förhållanden, ge själfva slagskuggorna, som måste finnas för att ge bilden fullfärdig!»

Men han gaf oss aldrig denna fullständiga bild med de blåsvarta slagskuggorna. Så ljusa blefvo aldrig förhållandena omkring honom, att han ville skrifuva det verket. Och jag tror också, att han var för myc-

ket part i saken, att han älskade den leende skärgårds-idyllen för högt för att vilja fördjupa den till tragisk storhet.

För uppsvenskarne kom Hemsöborna som ett gladt budskap, men för oss västkustmänniskor, som lärt oss att älska det storslagna vilda vår kust har att bjuda långt mer än ostkustens insjöidyller, för oss förekom Strindbergs skärgårdsskildringar något tama och alltför japanskt akvarellartade. Detta var orsaken till, att jag vid mitt första sammanträffande med Strindberg, som jag nu går att relatera, gjorde ett försök att omvända honom, d. v. s. att få honom att släppa det alltför idylliska och hänge sig själf och sin penna åt det titaniskt storslagna hos vår västkust, som jag ansåg bättre lämpa sig för författaren till Fadren.

Efter sex års landsflykt kunde Strindberg till sist inte uthärda. Han måste hem till sitt kära Sverige igen och det hade blifvit honom så kärt, till följd af de visioner hans långa frånvaro framkallat, att han inte kunde nöja sig med mindre än, att han med ett enda stort famntag fick skåda hela sitt land. Skåda och skildra det.

Småstadskritiken hade ju alltid framhållit hans landskapsskildringar som det bästa i hans prosaverk. Den praktiske förläggaren kunde alltså gå med på en sådan plan som den att låta Strindberg, den för tillfället detroniserade höfdingen, företaga en Eriksgata genom landet.

Det har ej lyckats mig få veta, hvilka alla delar

af landet han hunnit med. Men han måtte ha haft ett särskildt intresse för Bohuslän, ty ett af de första landskap han mera grundligt genomströfvade var detta.

En dag i september 1890 förkunnade lokalpressen, att August Strindberg anländt till Göteborg och tagit in på Göta Källare. Han skulle studera det bohuslänska landskapet samt företaga en segeltur längs kusten.

En bland de första som sökte upp honom var Gustaf af Geijerstam. Denne var då anställd hos August Lindberg vid Stora teatern som litterärt smakråd, öfversättare och dramatisk författare. Strindberg och Geijerstam voro då ännu de bästa vänner och Geijerstam gick under hans besök helt och hållet upp i att bereda honom alla möjliga förmåner under hans bohuslänska resa. En lämpligt stor segelyacht hade han ställt om för Strindbergs räkning. Den göteborgska intelligensen gaf en välkomstfest till Strindbergs ära.

Så en dag arrangerade Geijerstam ett sammanträffande mellan mig och Strindberg. Mitt introduktionskort var det, att jag var en entusiastisk lärjunge af Strindberg och att jag befarit den kust han nu skulle besöka i alla riktningar, så att jag måhända kunde stå till buds med upplysningar.

Vid 7-tiden infann jag mig på hotellet. Aftontimmarne mellan 7—10 senast kl. 11 voro alltid Strindbergs konversationsstunder, då han tyckte om att slå sig ned vid en bågare tillsammans med någon god vän eller tillfällig bekant.

Då Strindberg denna afton kom mig till mötes ned

för hotelltrappan, såg jag honom för första gången personligen. Jag såg hans mäktiga hufvud med den vildt tilltufsade jättemanen, kringstråladt af ljuset från en gaslampa tätt bakom honom i trappan. Men inne i denna helgongloria såg jag ett anlete, hvars drag voro hårdare och kallare än skaldens från ungdomsåren med hagtornstaggen tryckt mot sin hjässa. Det var så många utståndna lidanden sedan den tiden, hvilka lagt sig som en förhöjd blekhet öfver hans anlete. De hade fårat hans kinder och gräft mörka gropar under hans ögon.

Hans ögon! Hos dem fanns intet af svärmaren, af den Mäster Olof jag älskat som en god broder. De voro ljusgråa och kalla, blicken var skarp och afvisande och den ständiga forceringen hade liksom pressat ögonen djupare in under pannans hvalf. Jag såg i honom genast den förföljde och att den ständiga hetsten mot honom på ett sällsamt sätt förvandlat honom, så att han fått något af varg i sin natur. Han hade ett spändt uttryck, liksom vore han beredd på att ögonblickligen bita ifrån sig, så snart någon gläfsste efter honom.

Han hade också fått en helt annan air öfver sig än den han haft på sina ungdomsporträtt. På somliga af dessa har han något besynnerligt obildadt öfver sig: på ett erinrar han om ung man som setat på skraddarebordet hela sitt lif och däraf fått ett drag af slö osjälfständighet, på ett annat sticker en folkskoleläraretyp fram, hvilken vill synas öfverlägsen trots att lösmanschetterna hänga ned långt fram på fingrarne. Af det i mitt tycke idealiskt vackra ynglingaansiktet från 1870 fanns

inte ens i dessa senare ungdomsporträtt något spår.

Den fyrtioårige Strindberg kom mig till mötes som en världsman. Han såg närmast ut som en bildhuggare, hvilken tillbrakt en längre tid på resor. Han var klädd oklanderligt och anspråkslöst. Tycktes också vara i någon mån trött på allt det myckna han sett och upplefvat.

Jag visste inte då, att hans kärlekssaga med den första hustrun närmade sig sitt slut, att en tredje kommit emellan dem och att en bland driffjädrarne till Strindbergs resor vid denna tid var hans behof att få vara i fred för de båda kvinnor, som gjorde hans hem outhärdligt.

Geijerstam verkställde presentationen, vi slogo oss ned vid ett fönster i caféet och sedan Geijerstam begifvit sig till teatern, kom samtalet snart i gång.

Strindberg var till en början ganska tystlåten. Utan att låtsas om det, satt han i hemlighet och spionerade på mig. Som jag ville söka vinna honom med ens och få honom att inse, att jag inte hade några baktankar, började jag med att afgifva en slags literär kärleksförklaring.

Han satt stilla och hörde på, hur vi ungdomar vid det gamla förstenade latinläroverket gripits af hans första dikter. Hur hans ungdomliga dådkraft smittat äfven oss, hur vi gjort revolt med honom och hur vi fått lida med honom.

Strindberg satt där tyst och hörde på, hur jag öste öfver honom all den ungdomshänförelse vi fått genom honom. Hvad han tänkte till allt detta vet jag inte, men det var först efteråt jag märkte, hvilken

skeptiker han i sitt innersta var. Han fick taga mina ord, för hvad han ville, jag kände det som en plikt att utgjuta mitt hjärta för honom. Något tecken till misshag gaf han inte ifrån sig och då tyckte jag mig ha allt skäl att vara nöjd.

Sedan kommo vi in på andra ämnen. Han började utfråga mig om Bohuslän och då jag framkastade att han särskildt borde studera norra Bohuslän, därför att där var landskapet vackrast och mest storslaget, var han genast med på detta.

— Och vet ni hvarför? frågade han. — Jo, därför att urberget i norra delen består af röd granit, under det den södra är grå.

Och han kastade sig omedelbart in på en geologisk exposé öfver hela landskapets struktur, framställd så enkel och tydlig, att den efteråt verkade som en målning. Jag häpnade inte blott öfver hans kunnighet, utan äfven öfver hur han i några få raska drag kunnat få den geologiska totalbilden af ett helt landskap färdig.

Sedan han slutat, ville jag känna honom på pulsen, om det bara var ett vetenskapligt intresse, som drog honom till Bohuslän, eller om han särskildt tyckte om vårt bohuslänska landskap. Hans svar chockerade mig på det högsta.

— Bohuslän! Nej, det är lika vansinnigt fullt som ett landskap på månen.

Jag försökte försvara detta, som jag ansåg som det skönaste af allt och gick därför till anfall mot hans Stockholmskärgård. Jag förklarade att man måste känna sig beklämd inne bland alla dessa af mörkgrön furuskog beklädda holmar, att det mörkgröna och

vattnets gråblå färgtoner alls inte passade samman, att jag vid mitt första besök i den Stockholmska skärgården inte kunde andas, förr än jag kom ut till Sandhamn.

Strindberg försvarade sig med att skildra sitt Kymmendö — dock utan att nämna dess namn, ty han har alltid sökt hemlighålla denna plats, som han älskade högst af alla jag hört honom tala om — och han skildrade dess härlighet i sådana färger, att man kände hur han dagligen njutit af att befinna sig midt uppe i detta ideallandskap.

Mitt kära Bohuslän kunde jag däremot ej få honom att tycka om. Jag beskref för honom en segeltur genom Bohuslän. Hur man vaknar om morgonen ute i en natur, som varit densamma alltsedan vikingatiden. Den verkar bakgrund åt en urtidsmänniska. Och klippornas röda hudfärg mot det ljusgröna vattnet är väl den vackraste färgsammansättning man kan se i naturen?

Men Strindberg var obeveklig. Denne Prometheus, hvilken väl om någon var i hela sin gestaltning skapad att ha ett bohuslänskt landskap till bakgrund, denne våldsamme lidandets viking, han hade ohjälpligt förälskat sig i idyllerna kring sin fädernestad.

Det syntes mig då alldeles barockt detta, att han som själf förkunnat att »han fann lifsglädjen i livvets starka grymma strider», att han skulle endast kunna älska ett landskap, som var motsatsen till allt detta.

Hur det var, gledo vi bort från detta ämne, där vi hade så absolut oförenliga uppfattningar. Redan vid detta första sammanträffande lade jag märke till, i hvilken hög grad det misshagade Strindberg att bli

motsagd. Han tålde inte att man sökte slita sönder någon den minsta klut han själf hängde fast vid.

Detta ville han förbehålla sig själf, det var som om detta att smula sönder en sanning, hvilken han länge gått och stoppat på alla han sammanträffade med, att mala den mellan sin mäktiga hjärnas tunga kvarnstenar till det finaste stoft och sedan strö den för vinden, detta tycktes framför allt bereda denne otröttlige själfplågare en af hans mäst raffinerade njutningar. Däraf hans vrede mot den som ville förekomma honom.

Hans största glädjeämne var däremot, då han fick agera rollen af förkunnare. I hans själfbiografiska arbeten talar han ständigt om att han hunnit ett steg framför de andra eller rent af en hel aln.

Vi talade därför om rörelserna där ute i Europa. Detta ämne vardt han varm af. Kvinnofrågan ansåg han sig själf ha uttömt och satt på sin rätta plats som en specialfråga för endast ogifta kulturkvinnor. Arbetarefrågan hade han under en tid förlorat intresset för, på grund af industrisocialisternas sträfvan att endast åstadkomma en fullständig bankrutt för nutidssamhället. Men agrarfrågan tilltalade honom och han hade sökt studera denna genom en längre vistelse bland franska bönder. Bönderna utgjorde ju den stora delen af nationen, och det borde alltså vara bland dem det nya samhället måste grundläggas.

För öfrigt var han skeptisk mot alla dessa sociala teorier och de han själf nyss förut förkunnat, hade han redan rifvit sönder. En fråga hyste han dock ett lifligt intresse för och det var den fruktansvärda möjligheten som Henry George antydt, nämligen att den

moderna civilisationen stode inför ett tillbakagående, att vi ånyo hade att förvänta oss en medeltidens fimbulvinter.

Under det Strindberg berättade om allt detta, det nyaste han visste, och så det allra nyaste — det som han själf i själfva berättarögonblicket lade till såsom ytterligare en tillfogad slutsats till de föregående — då lefde han upp liksom med tusen lif. Då vardt han ånyo för mig den unge Mäster Olof, men en som öfvergifvit kyrkan, där han ingenting längre hade att uträtta, utan som slagit sig på ett mera allmänt världsförbättrande, en utilist, som han då kallade sig.

Hela tiden han talade rökade han cigaretter. Han sög in röken med samma passionerade förtjusning som han utslungade en och annan paradox, han hoppades jag skulle fastna på. Men då jag klarade de blindskär han sökte pröfva mig med, tycktes detta inte förorsaka honom någon misräkning utan blott och bart belåtenhet.

Alltemellanåt, när han uttalat något riktigt dräpande argument, eller just fått idén till ett dylikt, hejdade han sig helt plötsligt och utförde ett cigarett-rökningskonststycke, som gjorde på mig samma angenäma intryck som ett på samma gång roligt och skickligt clowneri på cirkus. Han sög in ett helt stort moln af cigarett-rök och med två starka andedrag lät han röken i två smala strömmar sugas upp genom näsborrarna och hastigt passera rundt genom mun och näsa två gånger.

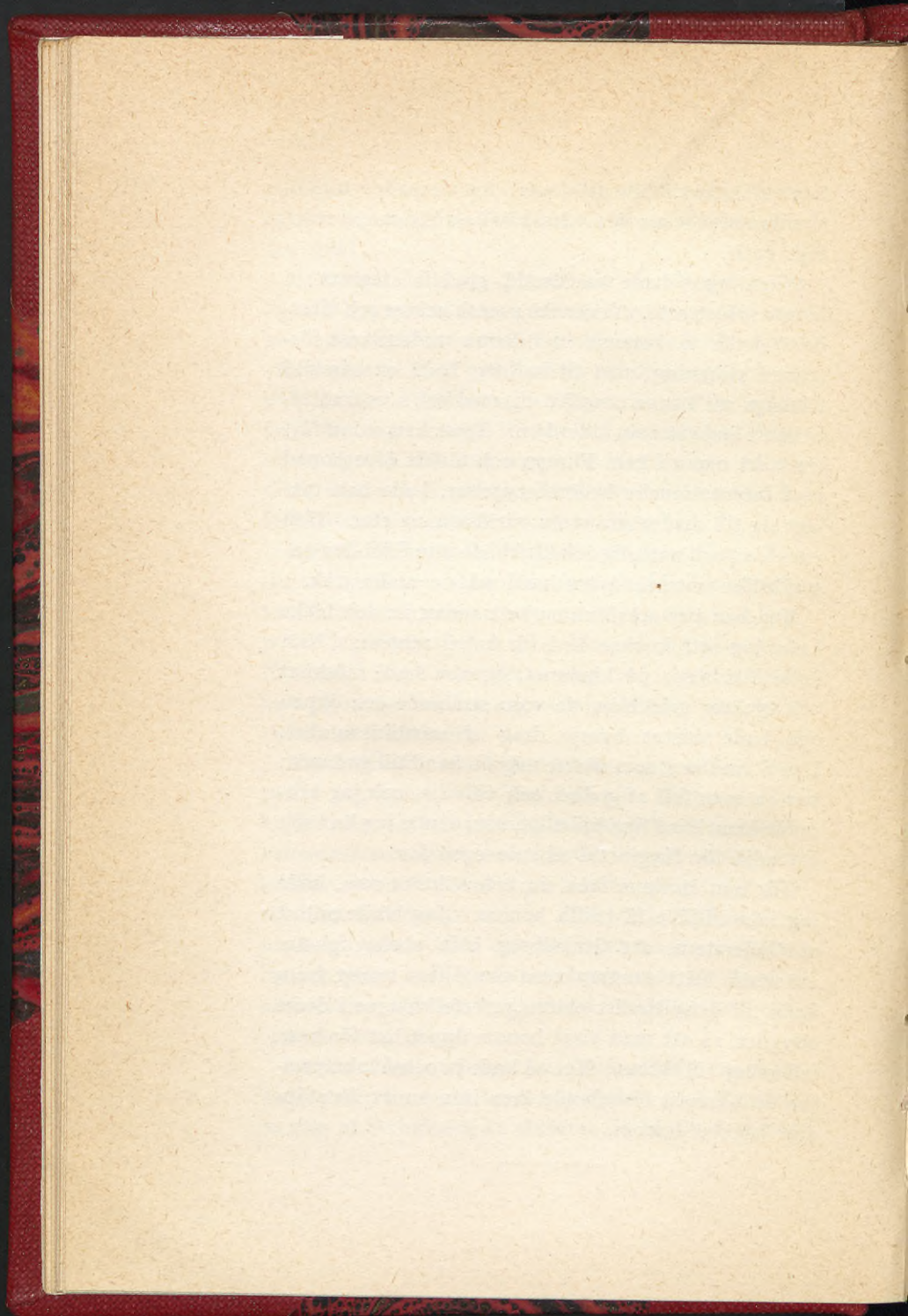
Denna hans rökningskonst syntes mig innebära något mera än blott ett konststycke. Det blottade en sida af Strindberg än starkare än något af de ord

han vid detta tillfälle uttalade: den vittnade om hvilken flammande passion i dessa kalla världar han ständigt varit.

Stämningen hade emellertid gradvis stegrats ju längre vi fortsatte. Vi drucko svensk nektar och efterhand hade vi kommit in i denna studentikost förtroliga stämning, som Strindberg hade en särskild förmåga att kunna omgifva sig med och som han bibehållit ända in i sin ålderdom. Trots han redan fått ett stort namn i hela Europa och blifvit öfverhopad med internationella hedersbetygelser, hade han inte lagt sig till med några stora världsmannalater. Han var enkel och naturlig och klubbade inte ihjäl den anspråkslöse motståndaren med några maktspråk.

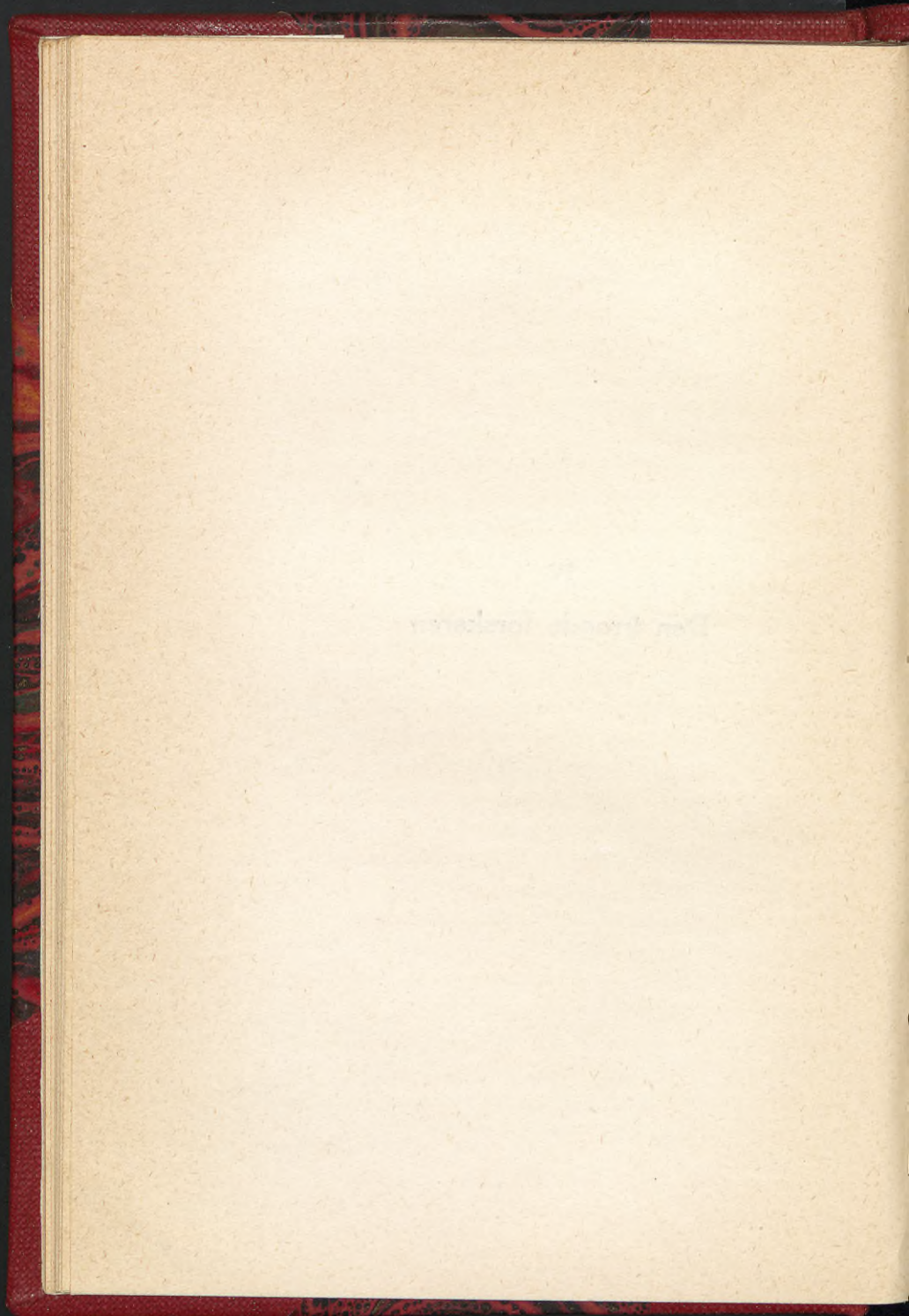
Men han var också nu en helt annan än den bleke Loke jag sett komma ned för hotelltrappan. Han hade fått rosor på kinderna, ögonen hade mörknat och tycktes mörkblåa, de voro strålande och öppna och hade mistat hvarje drag af misstänksamhet. Den Strindberg, som räckte mig sin hand till god natt, var en man full af godhet och välvilja, och jag kramade hans hand lika hjärtligt, som skulle jag ha tagit ett adjö för längre tid af min egen far.

När han återkom från sin bohuslänska resa, hade jag inte tillfälle få träffa honom. Jag hörde endast af Geijerstam, att Strindberg haft obehagligheter att utstå. Att smutsryktena om Giftas trängt fram ända till den litterärt okunniga befolkningen i dessa obygdor, så att man visat honom öppet hat för hans faderskap till Giftas. Men så hade ju också lokalpressen de närmast föregående åren inte annat än ständigt häcklat honom.

IV

Den irrande forskaren

I sin ständiga sträfvan efter ökad vetande och efter nya former för konstnärligt skapande har Strindberg alltjämt följt de högsta föredömen.

Det namn han oftast sköt fram, när man talade med honom om det högsta inom konst och vetande var Goethes. Af allt hvad han yttrat om den tyske olympiern synes mig framgå, att han i hemlighet uppställt Goethe som sitt speciella ideal och alltid sökte mäta och bedöma sig själf genom jämförelser med denne.

När sådana perioder inträffade i Strindbergs lif, då han af yttre eller inre orsaker ej kunde egna sin rastlösa hjärna åt diktning, kastade han sig med våldsam energi på studier af allehanda slag.

Som ung bibliotekarieamanuens studerade han svensk historia och kinesiska. Under sin period i Schweiz var det hufvudsakligast den moderna sociologien som sysselsatte honom. I början af sin andra stora landsflykt, då han vistades hos Ola Hansson i Friedrichshagen och senare i Berlin, var det den exakta vetenskapen, den moderna naturforskningen, som helt lade beslag på honom.

När jag cirka två år efter mitt första sammanträffande med Strindberg i Göteborg återfann honom i ett mörkt halfmöbleradt arbetsrum i Ola Hanssons lilla stuga i Friedrichshagen vid Berlin, var det inte diktaren Strindberg utan den vetenskaplige forskaren som mottog mig.

Han hade upplefvat ett par ohyggliga år där hemma i Stockholmstrakten. Sin stora bok om »Sveriges natur» hade han aldrig fått färdig. Han hade haft att genomgå den långvariga pinsamma skilsmässan från sin första maka. Han hade tillbrakt sin mesta tid ute i skärgården, hade skrivit några af sina små mästerliga enaktare, han hade målat en hel mängd taflor — så många, att han kunnat arrangera en separatutställning med dem — och så hade han skildrat sitt första äktenskapsinferno i »En dåres bikt».

Dessa två lidandes- och armodsrår hafva spelat en stor roll i Strindbergs lif. Otvifvelaktigt hafva de lagt grunden till den starka öfverretning, som dref honom in i hans stora Infernoperiod några år senare. Hade de åren inte varit så hårda, är det icke omöjligt, att Strindbergs bana efter 1892 kunnat taga en helt annan vändning än den fick.

När Strindberg denna gång gick i landsflykt, trodde han, att det skedde för alltid. Under öfverresan från Stockholm till Stettin förföljdes ångfartyget af en stor mörkblå svallvåg, densamma som han sedermera återgivit i färger, och denna aldrig tröttnande förföljare tog han som ett omen, att han måste hålla sig borta från sina otacksamma landsmän.

Då jag först träffade honom i Friedrichshagen, hade han öfver sig något af en, som ändtligen kände sig kunna hämta andan på nytt efter en lång inspärning i sjukhus eller i ett fängelse.

Han berättade, att med »En dåres bikt» hade han sagt sitt sista ord som diktare — hur många sista ord har han inte sedan dess utslungat? Han hade kommit till den lifvets middagshöjd, då man har all

anledning slå sig ned i hvilstolen och hvila ut, medan man tänker öfver, hvad lifvet varit och hvad fortsättningen månne innebära.

Sin diktarepenna hade han kastat, men ett höll honom ännu fast vid lifvet: de senaste åren hade sett födas en storslagen vetenskaplig forskning med en mängd nya resultat. Dessa ville han arbeta sig igenom, för att se om han där kunde finna det han sökte. Med en stolt gest visade han på två höga trafvar oinbundna vetenskapliga arbeten, hvilka han staplat upp mot väggen. Han hade köpt dem för de första pengar han fått på tysk mark. Men en bokhylla hade han inte ansett sig hafva råd till.

Hans arbetsrum här i Friedrichshagen var också föga inbjudande. Förutom de vetenskapliga luntorna fanns där ett stort gammalt målarstaffli, som påminde om ett brunt benrangel. Framme vid ena fönstret stod visserligen ett mindre skrifbord, men det såg obegagnadt ut. Ett par uppskurna böcker lågo där, bläck och penna funnos äfven, men inga papper i manuskripthögar och inte ens några anteckningar, som Strindberg annars plägade vara så flitig med.

I fonden af rummet hade han anordnat sin lilla »salong» med ett divanbord och några åldriga länsstolar samt en chaiselong. I en af länstolarna satt Ola Hansson stum hela aftonen, medan vi andra två samtalade.

Den långa ensamheten i skärgården hade gjort Strindberg ordkargare än vanligt. Det var svårt att få i gång ett samtal, som kunde rycka honom med sig. Om skönlitteratur ville han inte höra talas, den

tyckte han under sin värdighet att resonnera om. Jag försökte att berätta om Herman Gorters nya holländska diktning och om Walt Whitman, den store amerikanen, alltså de båda nya solar, kring hvilka mitt lif rört sig dessa två år.

Men ingendera brydde Strindberg sig om. Då intresserade det honom i långt högre grad, att höra talas om de röda indianer jag sammanträffat med sommaren förut ute i Vilda västern. Urmänniska, som han själf var, tycks han alltid ha haft sympati för dessa slutna mystiska vildmarksmänniskor och detta trots att det först var på sin ålderdom han trodde sig göra den intressanta upptäckten, att indianerna antagligen härstamma från fenicierna och att indianerspråkens ordrötter äro rena hebreiska och grekiska.

Hvad som vid detta tillfälle särskildt intresserade honom hos indianerna var, huruvida indianernas tystnad i rådförsamlingen innebar ett koncentreradt tänkande eller endast betydde tomhet i hjärnan. Han frågade mig plötsligt, om jag inte utforskat detta, då jag ju varit tillsammans med indianer?

Några direkta efterforskningar hade jag gifvetvis inte gjort, enär jag inte vetat att denna fråga var ett okänt fält. Men af hvad jag sett af indianerna hade jag kunnat draga den slutsatsen, att de äga förmågan att tänka så absolut hemligt, att man inte af några som helst tecken kan ana sig till deras tankar. Vidare att då de tala, uttrycka de sig med sådan koncentration och i så poetiskt förstärkta bilder, att de verka förfinaade tänkare. Af dessa två skäl trodde jag mig kunna försäkra Strindberg, att indianernas stora mystiska tystnad inte kunde vara hjärntomhet.

Detta tycktes glädja honom, trots att jag inte är säker på, att han kände sig fullt öfvertygad.

Jag berättade för honom äfven om en framgång han haft där ute i det olitterära U. S. A. Populär bland svenskamerikanarne var han ju inte, enär dessa i regel äro s. k. church-people — d. v. s. kyrkliga af det mest inskränkta slaget — och alltså fullkomligt oförstående för hvilken som helst kritik af det bestående. Efter att ha läst Strindbergs »Röda rummet» hade flertalet af dem jag samtalat med fått den uppfattningen, att Strindberg vore en farlig anarkist och de hade beslutat sig för att inte läsa en rad af honom vidare. Inte ens de svensk-amerikanska sångköror, som åren närmast före Strindbergs död besökte Sverige, ville kännas vid honom eller ens lämna en skärf till den nationalinsamling, som då satts i gång för att gifva den på officiell ort misskände skalden ett svenska folkets Nobelpris.

Så mycket underligare är då, att ett af Strindbergs här hemma minst populära arbeten, hans »Svenska folket i helg och söcken», just dessa år haft stor succès bland landsflyktingarne ute i Amerika. Det var veckotidningen Vikingens grundläggare och forne redaktör, som slagit sig ned i Chicago som bokförläggare, hvilken åstadkommit detta.

Han kallade sig här ute mr Strand och hade tagit sig för att trycka af hela Strindbergs arbete och kopiera alla illustrationerna. Företaget hade gått så bra att »Svenska folket» näst Bibeln var den mest spridda bok på svenska i U. S. A. Förläggaren hade förtjänat rent 20,000 dollar på Strindberg och då jag berättade för honom, att Strindberg befann sig ute

i Stockholmsskärgården i det mest utblottade tillstånd, förklarade mr Strand att han skulle vilja skicka Strindberg ett honorar på 2,000 dollar. Blott han kunde få Strindbergs adress.

Efter sammanträffandet i Friedrichshagen skrefvo både Strindberg och jag till mr Strand angående detta utlofvade honorar, hvilket skulle ha kommit mycket lägligt för Strindberg just nu. Men vi fingo aldrig något svar och, efter hvad jag senare erfarit, hade Strand på nästa arbete han gaf ut förlorat hvarenda cent af hvad han förtjänat på Strindberg.

Som vanligt diskutera vi allt mellan himmel och jord denna afton. Mitt starkaste intryck af Strindberg denna gång utgjordes emellertid däraf, att jag fann honom så egendomligt själaglad öfver att ha afsvurit all diktning. Det var, som hade hans skaldskap tröttat ut honom fullständigt — han hade ju strax förut fullfört en sådan oerhörd viljeeruption som »En dåres bikt» — som om han speciellt var utledsen på detta famlande i det blå som dikten förlöder en till.

Nu, när han beträdde vetenskapens område, kände han sig på fast mark. Han glädde sig med ett barns hänförelse öfver, att de ämnen han nu skulle syssla med voro så påtagliga, att inga tvifvel mer kunde släppas lösa. Han ville inte längre vara den ständige tviflaren, den ständige nedrifvaren af allt bestående. Nu var röjningsarbetet afslutadt och han ansåg tiden vara inne att ånyo börja bygga upp.

Hvilka fruktansvärda misräkningar råkade han inte ut för! Han störtade sig öfver det exakta vetandet, men öfverallt träffade han på stora luckor, hvilka

han ej kunde finna exakta. Detta väckte hans raseri mot naturforskningen i sin helhet och från enkelt och naivt troende vardt han äfven på detta gebit omstörtaren Loke.

Tre år senare i förordet till *Sylva Sylvarum* utbrister han:

»En generation, som haft mod att afskaffa Gud fader, att rifva ned staten, kyrkan, samhället och sederna, böjde sig ännu för vetenskapen. Och då, inom vetenskapen, där friheten skulle regera, där gällde parollen: Tro på auktoriteten eller döl! En bastilj-pelare hade ännu inte uppsatts i Paris på den plats, där det forna Sorbonne legat, och korset behärskade ännu Pantheon och Institutets kupol.

Det fanns alltså intet mer att uträtta i denna världen och kännande mig öfverflödig, beslöt jag att försvinna.»

Alltså — Strindbergs sökande efter något exakt och stabilt att hålla sig till inom den nya vetenskapen utmynnade i en förtviflan, som dref honom till själfmordsbegär.

Hans ankomst till Tyskland skedde denna gång i en olycklig stund, under de mest ogynsamma förhållanden. Hade Strindberg — säger den tyske Strindbergsförkunnaren Hermann Esswein — i likhet med den unge Schiller, hos oss funnit ett Weimar, så skulle det element inom honom, som ensamt kunnat ge hans lif en lugn gång och därmed renat hans ande från allt extremt, ofelbart ha tillväxt i styrka och måhända till och med vunnit seger.

»Men Strindberg fann intet Weimar, utan det moderna Berlin. Han fann ingen på sig själf säker este-

tisk-filosofisk själskultur, utan ett brusande, sjudande kaos af ansatser och anlopp till allt möjligt och hela denna puerilt-vilda, grunda, perspektivlösa spiritualitet, sådan den alltid skummar upp, så snart nya områden öppnas för den materiella kulturen.»

I stället för att finna de nya synteser den moderna vetenskapen förmått frambringa under det senaste årtiondet, träffade Strindberg vid denna tidpunkt på de grundläggande förarbetena, de ännu inte systematiskt ordnade detaljerna. Han fann endast grundmurar men inget tempel därofvän, och det var detta som gjorde honom så förbittrad, han som kom med hela sin starka religiositet beredd att omfamna den nya förnuftstron.

Det vardt en ny Röda rums period han denna gång upplefde i Berlin. Men af ett helt annat slag än den byråkratkritiserande ungdomsperioden med Berns salonger som samlingsplats. Redan namnet *Zum Schwarzen Ferkel* symboliserar denna Berlinsejour. I den lilla vinstuga i det »svarta svinets tecken» vid hörnet af Unter den Linden och Potsdamerstrasse, där Strindberg tillbrakte sina kvällar denna vinter, diskuterade man likaledes dagens frågor och rackade ned på allt som tycktes på minsta sätt föråldradt.

Bland de vänner Strindberg här träffade samman med och som synes ha haft något inflytande på honom märkes i främsta rummet den polske författaren Stanislaw Przybyszewski, hvilken Strindberg i sitt *Inferno* (sid. 66—67) själf nämner: »min vän, min lärjunge, som kallade mig fader, därför att han hade lärt allt af mig, min famulus, som gaf mig mästare-

namnet och kysste mina händer, därför att hans lif började där mitt slutade.»

Ingen af sina litterära vänner har jag hört Strindberg omtala med en sådan entusiasm som denne Stachu (förkortning af Stanislaw). I början af deras bekantskap omtalade Strindberg honom som ett världsgeni och kallade honom »den store polacken». Men Stachu hörde till dessa allomfattande begåfningar, hvilka söka omsluta så mycket att inga system kunna räcka till och hvars tankevärld — utom på vissa välordnade specialområden — är ett ständigt böljande kaos.

Därtill kom att Stachu hörde till dessa, som hafva ett behof af att döfva den stingande lifsmärtan med en ständigt pågående dionysisk orgie. I sin förtviflan öfver de negativa resultat Strindberg kom till, kan man förstå, att han vid denna tidpunkt kunde gå upp i dessa uppslupna vin-nätter i den lilla kneipen med det fula namnet.

Som en motvikt mot den romantiske polacken omgaf Strindberg sig samtidigt med ett par tränade vetenskapsmän, hvilka bistodo honom som en slags kontrollanter — så vida de fingo lof att kontrollera, hvilket icke alltid var fallet — beträffande de upptäckter af »vetenskapliga misstag» eller »exakta lögnen» Strindberg allt som oftast gjorde.

Trots att Strindberg vid denna tid förnekade sitt konstnärskap, visade han sig i all sin konstnärliga glans just i dessa sina vetenskapliga forskningar. Han studerade inte vetenskap på samma sätt som svamphjärnorna vid våra universitet, hvilka passivt absorbera, han tvärtom reagerade mot allt, lade sam-

man sina misstankar tills de bildade block och när han fått flera sådana färdiga, började han göra sina kombinationer, emellanåt grundade på något komplett misstag och alltså ledande ins Blaue hinein, men andra gånger åstadkommande intuitivt ernådda resultat af verkligt värde.

Det var inte vetenskap i egentlig bemärkelse detta som Strindberg åstadkom, det måste man erkänna. Men han fick gång på gång tag i uppslag af så öfverraskande genialitet, att de ordinarie tjänarne i Vetenskapens tempel förmodligen inte på länge skulle ha funnit på dem, om de inte haft denne originelle föregångare.

Då de äkta vetenskapsmännen hånande hänvisade till Strindbergs mäktiga inbillningskraft, liksom skulle det vara den som förde honom på afvägar, bemötte han dem med den store engelske vetenskapsmannen Tyndall's ord: »Utan inbillningskraft kunna vi ej taga ett enda steg utöfver den rent djuriska världen, kanske inte ens nå fram till gränserna för djurvärlden.»

Denna inbillningskraft, som är lika oundgänglig för den forskande vetenskapsmannen — det stora skiljemärket mellan honom och den »vetenskaplige samlaren» — som för diktaren eller målaren, den kunde Strindberg trots alla beslut inte stänga inne. Han diktade inte bara i sina forskningar, Strindberg kom härigenom äfven att dikta vetenskapliga noveller och sagor, skapade alltså den mest hypermoderna diktart någon skald i vår tid åstadkommit.

Som exempel på detta slags dikter vill jag blott anföra några af de mest uppseendeväckande, sådana

som hans: Dödskallefjäriln, däri forskaren egnar en hymn åt odödligheten, — alpviolen, däri han visar hur naturen själf bryter alla system, — syrornas bröllopsnatt, däri han får själfva kemien ått arrangera en tragikomedi i ett vattenglas.

Strindberg hade emellertid helt andra inre behof, som ej läto sig tillfredsställas af den själlösa materialism, som vid denna tid var på modet. Dessa drefvo honom steg för steg öfver till den ockultistiska svartkonstens stora skräpkammare och framkallade slutligen den katastrof som störtade honom i hans lifs djupaste Inferno.

Innan Strindberg anlände dit, hade han begått en ny stor dårskap. Utlelsen vid det ungarlslif Strindberg lefvat och längtande att ånyo kunna skapa sig ett hem, knyter han än en gång sitt öde vid en ung kvinnas, hvilken han händelsevis träffar i de litterära kotterier där han umgås.

Det är en plötslig förälskelse som rycker dem samman. Men Strindberg tycks knappast känna denna lilla Frida Uhl, som inom kort — då vansinnet hotar honom — blir hans »vackra fångvaktarinna». Hvarken i det han talat eller skrifvit om henne, får man någon bild af denna unga kvinna.

Hon drog honom emellertid bort från de vilda kneipnätterna. Som hon var en liten dam af värld, ville hon inte se sin trolofvade i det väl rustika yttre, Strindberg fört med sig från skärgårdslifvet. Hon tvang honom köpa sig moderna berlinerkläder.

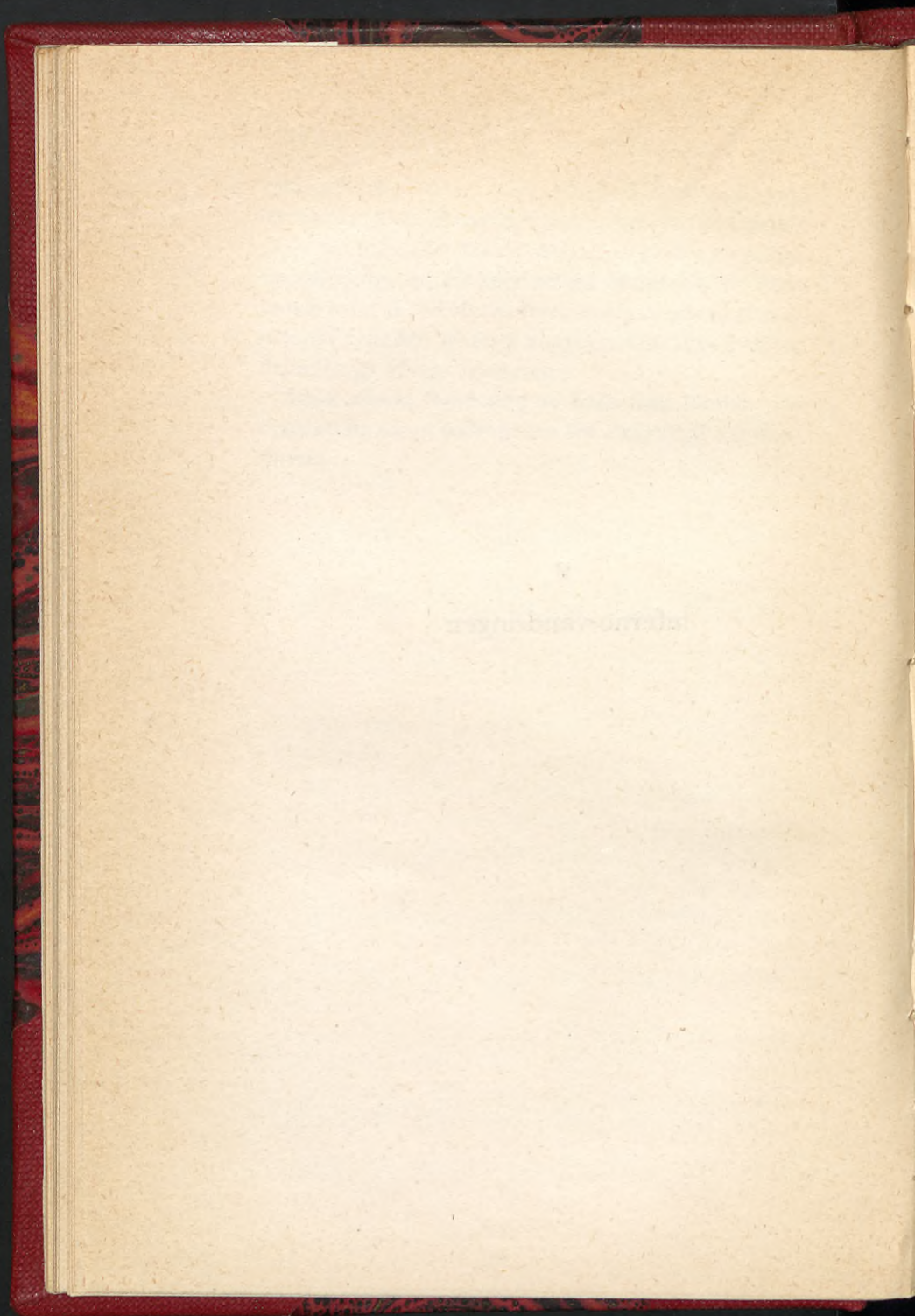
En dag såg det konstälskande Berlin den allvarlige forskaren August Strindberg och den förtjusande Fräulein Frida Uhl komma spatserande upp till Na-

tionalgalleriet på en slags allmän förevisningsrund. Strindberg hade klämt in sig i en extrem berlinergigerls traditionella dräkt: storrutiga kläder med högt uppvikna byxor, en kort gulgrå öfverrock, en skrikande halsduk, en öfverdrifven knölpåk och en blankpolerad cylinder, hvilken knappast ville sitta kvar på Strindbergs yfviga lejonman.

Strax efteråt försvunno de båda från Berlin. De begåfvo sig på en bröllopsresa till Helgoland och Gravesend.

V

Inferno-vandringen

Det synes mig inte otroligt, att Strindberg började sin Inferno-vandring, som han själf kallar den — sin patologiska kris, som läkarne vilja ha den till — under denna sin smekmånad i Gravesend.

Upprepade gånger under våra samtal har han återkommit till en upplevelse han hade då. Den står äfven omtalad i någon af hans själfbiografiska arbeten, troligen i någon af de Blå böckerna.

Det var en söndagsmorgon han skulle från Gravesend begifva sig in till London. Han hade med ett af de tidiga morgontågen anländt till stationen strax söder om Londonbridge. Han fortsätter härifrån till fots och vandrar alltså i den tidiga morgontimmen fram öfver den långa folktomma bron.

Plötsligt är inte bron folktom längre. Emot honom kommer framvällande ett ändlöst tåg af mystiska botgörarefigurer, alla med kapuschonger öfver hufvudena, så att endast de grånade skäggen eller hakorna äro synliga, och alla skridande fram med ljudlösa steg.

Dessa gråa gestalter på London-bridge ville Strindberg alltjämt återkomma till. Voro de verkliga, så ha de genom det djupa intryck de gjorde på honom bidragit till att framkalla den kris, som nu blåste upp i hans inre. Voro de däremot överkliga, d. v. s. påtagliga visioner, då äro de inledningen till det patologiska.

Fullt förkroppsligade visioner påstod sig Strindberg

aldrig ha haft. Af hvad slag hans visioner voro kan man sluta sig till af hans dagboksanteckningar i Inferno. När de blefvo talrikare greps han af ett begär att kunna hålla reda på dem och från 1895 i fjorton år framåt fortsatte han alltså denna dagbok, af hvilken sidorna i Inferno äro ett utdrag. I regel tyckes han ha haft hörselhallucinationer, samtalat med osynliga, med Swedenborg och andra.

Sin bröllopsresa fick han afbryta för att i Berlin utkämpa sin andra litterära process, på grund af att man beslagtagit hans »Beichte eines Thoren». Så följde han för första gången med sin hustru hem till hennes anförvandter i den lilla katolska byn vid Donau. När han härnäst kom i beröring med sina vänner var, då han i mars 1894 återvänder till Friedrichshagen och slår sig ned på ett litet hotell därstädes för att läsa korrektur på sin *Antibarbarus I*.

Under utarbetandet af denna bok hade Strindberg kommit in på vissa besynnerligheter och då han uppmärksamgjordes på att han begagnat sig af ett och annat uppenbart misstag, som utgångspunkt för resonsemanger, ville han inte höra talas om dylikt. Han blef förbittrad och upphörde att umgås med sina vänner. Han slöt sig inne i sig själf och vardt omottaglig för alla skäl.

Efter att ha återvänt till Österrike öfver sommaren reser Strindberg så i augusti till Paris. Han studerar inte längre vetenskap i egentlig bemärkelse, har kastat allt det exakta öfver bord, därför att en och annan oegentlighet påträffats bland det som ju borde vara fullt korrekt, och i stället har han med den passionerade sanningsökarens vilda begär omfattat

vetenskapens apokryfiska gränsland, alkemien och hyperkemiens i stället för den vetenskapliga kemien, astrologien för astronomien o. s. v. Äfven diktkonsten har han släppt och i dess ställe har hans intresse förflyttats öfver till den medeltida svartkonsten.

Strindberg flyr till Paris för att här få egna sig åt dessa kvasivetenskaper. Han tror sig sitta inne med nya uppslag, som, om han kan skaffa bevis, kunna med ett slag göra honom till en storhet inom forskningens område, kanske bringa honom ofantliga rikedomar. Som han inte skrivit några litterära arbeten, hvilka brakt honom inkomster, är han i det närmaste utblottad på allt.

Som ett å propos härtill ber jag få påpeka, att Strindberg under denna sin Infernoperiod här i Paris otvifvelaktigt skulle ha fått svälta ihjäl, därest inte en behjärtad svensk man trädt emellan och månatligen sändt honom tre hundra kronor (samma belopp Bonnier betalat honom för Hemsöborna). Det var dåvarande utgifvaren af Dagens Nyheter, redaktör Vult von Steyern, hvilken allt sedan Giftasprocessens dagar troget stått Strindberg bi, då nöden allt som oftast gläntade på hans dörr.

Strindbergs lilla österrikiska hustru hade följt med honom till Paris. Som hon såväl var i vägen för hans forskningar och tillämnade experimenter, som inte kunnat undgå lägga märke till att en patologisk kris var förestående, passade Strindberg på första lägliga tillfälle att sända hem henne. Förevändningen var den att deras lilla dotter Kerstin insjuknat.

Strindberg berättar själf om den »vilda glädje» han kände, då han blifvit kvitt hustrun: »Min vackra

fångvaktarinna, som dag och natt spionerade på min själ, gissades sig till mina hemliga tankar, bevakade mina idéers lopp, svartsjukt iakttog min andes sträfvan mot det okända.»

Det var särskildt detta sistnämnda, som oroade och pinade Strindberg. Den svåra själssjukdom han under de närmaste åren genomgick, yppade sig redan nu i en del egendomligheter, hvilka tvungo den lilla österrikiskan att spela rollen af fångvaktarinna. Trots sin ständigt vakna själfanalysering kunde Strindberg inte märka de abnormiteter hans sjukdom framkallade. Inte ens åratat efter sitt tillfrisknande ville han erkänna dem som yttringar af en själssjukdom. Detta i enlighet med denna sjukdoms natur.

Som Strindberg själf befarade det allra värsta, beslöt han sig för att göra sig fullständigt kvitt sin hustru. Gripnen af ett rasande begär att göra sig själf illa, säger han, begick han sitt s. k. själfmord, i det han skickar henne »ett skändligt, oförlåtligt bref och säger farväl till hustru och barn, låtande förstå att en ny förbindelse lagt beslag på mina tankar.»

Den nya förbindelse, som lagt beslag på hans tankar, var hans metafysiska grubblerier, alls inte någon ny kvinna. Efter brevet till hustrun benämner han sig själf »själfmördare och lönnmördare» och blir människoskygg, så att han till och med stöter alla ifrån sig. Han förvånar sig ändock öfver att ingen kommer och besöker honom.

Samma natt hans hustru afreste började han sina experiment. Med nedfällda gardiner, ängslig att blifva tagen för en anarkist, arbetar han med en smältugnseld i kaminen och sex deglar af fint porslin, köpta

för pengar som han »stulit från sig själf,» för att konstatera att det finns kolämne i svafvel och att svafvel alltså inte är någon enkel kropp. Mot morgonsidan tror han sig ha funnit kolämne i det förbrända svaflet och därmed ha »kullkastat den herskande kemien» samt vunnit »den odödlighet, som de dödlige medgifva».

Han är svartsjukt ängslig om sin stora upptäckt och vågar inte släppa ut den bland auktoriteterna. Han vill bevisa att det äfven finns väte och syre i svaflet, men hans apparater räcka ej till. Sina månadspengar har han experimenterat upp, han upphör att intaga regelbundna måltider och därtill har han redan första svafvelnatten brännt upp sina händer, så att huden fallit af och han inte kan röra vid någonting utan att känna smärtor.

»Mina händer voro svarta som nöden, blödande som mitt hjärta,» klagar han i Inferno.

Men samtidigt börjar han tala om *okända makter*, hvilka i årtal förföljt honom och lagt hinder i hans väg. Han omgifves af ett förfärande högtidligt ökenlugn och detta inger honom lust att utmana den osynlige, att brottas med honom kropp mot kropp, själ mot själ.

Alltså, den »ateistiske» fritänkaren som blifvit ockultist, har knappast trädt inom dörren till magernas tempel, förr än han uppbesvärjer »en osynlig» att brottas med. Han har blifvit ateist, säger han, därför att han märkt hur de okända makterna lämnat världen åt dess öde utan att gifva ett lifstecken ifrån sig.

Men i samma ögonblick han just som ockultist in-
tar denna rent ateistiska ståndpunkt, frambesvärjer

han den store osynlige. Hela hans metafysiska sträfvan har alltså haft detta till mål, sökandet efter en Gud och en harmonisk gudsförnimmelse.

Hans infernovandring framvisar många fenomen, liknande dem de »själssjuka» bekajas af: han lider ständigt af förföljesemani, ryssen Popoffsky (polacken Pryzbyszewski), har kommit till Paris jämte sin maka för att mörda Strindberg och han tillkännager denna sin afsikt genom att från husen rundt omkring Strindbergs hotell spela Schumanns »Aufschwung», m. m.

Men trots allt detta bevarar Strindberg midt i stormarnes kaos denna underbara själfbehärskning, denna öfverhöghet öfver sig själf, som hans konstnärskap skänkt honom och som bringar honom den slutliga räddningen. När hans ockulte vän, utöfvaren af den svarta magien, han som kallar sig Simon Magus i deras anonyma brefväxling, vill influera på Strindberg, värjer han sig med verkligt hjältemod. Magus predikar om »jagets förnekande och dödande», men Strindberg svarar att detta är galenskap.

»Allt det lilla som jag möjligen vet», säger Strindberg, »härflyter från mitt jag som centralpunkt. . . jagets dödande är själfmord.»

Trots att Strindberg älskar och beundrar denne osynlige svartkonstnär, som han endast står i förbindelse med medelst brefväxling, serverar Strindberg honom i hvarje bref sin motvilja för teosofien och då Magus tar till ett högdraget språk och söker tyrannisera honom på ett sätt som vore Strindberg vansinnigt samt befäller skalden att läsa Madame Blavatsky, då reser sig den medvetne konstnären inom Strind-

berg, så att han blir hufvudet högre än svartmannen, och Strindberg förklarar stolt, att han inte behöver någon Blavatsky och att *ingen hade något att lära honom*. Då magern ändock hotar, svarar Strindberg med att varna honom för att med sin hand komma vid Strindbergs öde, hvilket »öfvervakas af denna försynens hand, som alltid har ledd mig.»

Samtidigt med att Strindberg med sådan kraft tillbakaslår svartkonstnärens attack mot hans andliga frihet, lider han emellertid i hemlighet af själssjukans värsta kval, i det han tror sig sväfva i ständig lifsfara, förföljd af sin forne vän polacken.

Strindberg hade vid denna tid slagit sig ned i det gamla katolska Hotel Orfila vid rue d'Assas och jag hade utan att veta om hans närvaro tagit in i ett litet Hotel des Americains vid rue de l'Abbé de l'Épée, där Strindberg tidigare bott på andra sidan om den sydligaste delen af Luxembourgträdgården.

Af gemensamma vänner hörde jag, att Strindberg fanns här i Montparnasse-kvarteret, men att han undanbedt sig allt umgänge på grund af sina kemiska experiment. Man framkastade, att han inte skulle vara fullt klok och att det alltså vore bäst att respektera hans portförbud. Hvar han höll till visste ingen, sedan han en gång blifvit nervös af, att man dukat middag åt honom ute på gården till madame Charlottes lilla Crémérie vid rue de la Grande Chaumiére, denna lilla artistrestaurang, där han dock var omgifven af uppriktiga vänner.

En dag kommer den norske målaren Edvard Munch och berättar, att han träffat samman med Strindberg, hvilken börjat känna sig alltför ensam och visat

sig angelägen om hans sällskap. För att underlätta detta hade Munch föreslagit att måla Strindbergs porträtt och nu satt Strindberg för honom allt emellanåt ett par timmar.

Strindberg hade emellertid fått en fix idé. Alltsedan han en eftermiddag hört Schumanns »Aufschwung» spelas i närheten af Hotel Orfila, är han fullt och fast övertygad om att Przybyszewski anländt från Wien-Berlin till Paris för att mörda honom. Orsaken till polackens mordmani skulle vara den, att hans hustru varit intimt bekant med Strindberg en helt kort tid, innan hon träffade polacken.

Utan att vara invigd i detaljerna bör ju hvem som helst kunna inse, att Stachu hade föga anledning att för en dylik förseelse uppbesvärja ett så glödande hat till Strindberg, att han skulle få lust att mörda Strindberg. Munch och jag visste mycket väl, att där fanns en annan man, på hvilken Stachu kastat allt sitt hat och som han gifvit ett hårdt slag genom att osympatiskt skildra honom i en roman och låta honom sluta som själfmördare. Han hade alltså redan utkräft den hämd han tycks ha ålagt sig, på grund af de friheter hustrun tillåtit sig före äktenskapet, och hade ingen speciell anledning att anstränga sig med några vredesutbrott.

Munchs försök att övertyga Strindberg om, att han ingenting hade att frukta från makarne Przybyszewskis sida, voro fåfänga. Strindberg hade en gång fått denna vanföreställning i sitt hufvud och inga motbevis kunde få den ur honom. Inte ens ett sådant faktum som det, att Stachu befann sig i Köpenhamn under största betryck och inte, så gärna

han skulle velat, kunde komma till Paris för att fortsätta sina studier öfver hexprocesser och medeltida satanism.

Till sist fick dock Strindberg ett motbevis, inför hvilket han måste böja sig. Det ingick underrättelse från Berlin, att Przybyszewskis första hustru, en ung polska, tagit lifvet af sig och deras två barn på grund af näringsbekymmer och att Stachu, som genast skyndat dit, blifvit häktad, anklagad för att ha uppmangat henne att begå den förtviflade handlingen.

När Munch den 18 juni — som Strindberg skrifver i sina dagboksanteckningar i Inferno — tillintetgjord och darrande i hela kroppen kommer in till Strindberg med denna nyhet, måste Strindberg släppa sin vanföreställning. Och — karaktäristiskt för Strindberg — han är så med ens befriad från den, att så snart den första öfverraskningen lagt sig, känner han uppriktig medömkan för denne vän, som förr visat honom en så efterhängsen tillgifvenhet, ja, det sänker sig ro i hans sinne, efter det han alla dessa månader jäktats af de inbillade hotelserna.

Men hotad har han varit, detta håller han fast vid. I hemlighet tänker han, att det varit hans brinnande böner som måhända afvändt dolken och att han parerat stöten så, att den träffat mördaren midt i hjärtat.

Lika ängslig han förut varit för Przybyszewskis dolk, lika ifrig blir han nu att söka rädda och återupprätta vännen med de mordiska afsikterna. Han kommer öfverens med Munch att de skola rädda P:s litterära anseende, genom att Strindberg skall skrifva en artikel om hans förtjänster som skriftställare till

Revue Blanche och att Munch skall illustrera den med P:s porträtt.

Men denna plan blef icke satt i verket. En artikel i en pariserrevy kunde svårligen rädda Przybyszewski ur fängelset. Andra åtgärder måste tillgripas. Munch får i uppdrag att tillkalla mig.

Efter att ha bott ett halft års tid i Strindbergs närhet utan att en enda gång ha sett honom, sammanföres jag alltså med honom genom denna slump! Jag visste att det var denna Prsybyszewskis efterhängsenhet som drifvit Strindberg att fatta misstankar mot honom, och att Strindberg visserligen var glad att få hjälp, då han var i behof af sådan, men kände motvilja mot att stå i tacksamhetsskulder, hvilka han ej kunde afbördas sig.

En eftermiddag vid 5-tiden gick jag alltså öfver till Hotel Orfila för att afhämta Strindberg. Jag fick sitta en god stund nere i portierummet i sällskap med en gammal katolsk pater och ett par unga prästkandidater, medan uppässaren gick upp och underrättade Strindberg. Hans rum var fridlyst område, ty där bevakade han med ständig oro sina stora hemligheter, hans nya metoder att framställa jod och guld. Han var just då sysselsatt med sina guldsynteser.

Hela Hotel Orfila liknade ett kloster. Rummet i hvilket jag satt var kallt och fuktigt, de gamla katolska herrarne som kommo och gingo gånge mig intryck af hala ålar och jag kände en djup beklämning öfver att min ungdoms Mäster Olof skulle ha blifvit fördömd till en sådan plats som denna. Någon olämpligare vistelseort för den som lider af typisk melancholia kan knappast uppletas.

Slutligen kom Strindberg. Med en tyst hälsning gaf han mig tecken att följa med. Först då vi kommit ett godt stycke ut på gatan, började han samtala.

Jag såg på hans bleka askgråa ansikte, hvilka marter han genomgått. När han nu faktiskt sysslade med svartkonst, trodde jag att det i hans drag skulle finnas något af denna stolta djärfhet dylika personer få. Jag hade nämligen sammanträffat med några af de ledande ockultisterna i Paris och alltså varit i tillfälle studera dem på nära håll. Hos Strindberg fanns intet spår af denna förmäthenhet, som han själf talar om, att han varit bekajad af, denna hybris, som är den enda synd gudarne icke kunna förlåta.

Tvärtom hade Strindberg redan nu något af botgörare öfver sig. Jag såg i hans blick, hur han sörgt öfver att ha gjort Przybyszewski orätt. Den sensitive jätten var nervös som en ung flicka och tycktes nästan anklaga sig själf för att Stachu råkat illa ut! Jag upplyste honom om, att det var polackens egen bror som anklagat honom, men detta gjorde endast Strindberg än mer skuldmedveten. Han trodde i alla fall att det var hans — Strindbergs — hat, som samlat sig hos brodern och fått denne att spela rollen af angifvare.

Men nu, när Przybyszewski satt häktad och var anklagad för att förmått sin polska hustru till själf- och dubbelmord, nu hade all Strindbergs medkänsla väckts för den olycklige.

Vi slogo oss ned ute bland träden framför Brasserie des Lilas och beställde absint. Det var här Strindberg hade sitt stamlokus, sedan han upphört gå till Madame Charlotte. Men han åt här aldrig, han kom

här endast för att skaffa sig lite ljusare drömmar med det utspädda malörtsgiftet och få den trötthet han behöfde för att få sömn.

Han var nu till den grad orolig för Stachus öde, att han var beredd kasta sig in i vansinnigheter för att rädda honom. Jag skulle vara honom behjälplig med att sätta i gång er diplomatisk aktion härifrån Paris för att rädda Stachu ur fängelset. Strindberg skulle afgifva en förklaring, att Stachu var en alltför högt begåfvad konstnär och alltför finkänslig att kunna uthärda ett fängelsestraff. Det vore detsamma som att drifva honom till vansinne, som att myndigheterna skulle göra sig skyldiga till ett själamord.

Strindberg trasslade in sig i sådana vidlyftigheter, att vi till sist inte visste, hur vi skulle bära oss åt för att sätta hans alltför stora plan i verket. Strindberg tycktes öfvertygad om att Stachu var skyldig och just därför måste räddas på någon slags öfvernaturlig väg.

Som jag för min del var öfvertygad om, att Stachu skulle klara sig själf och med sin öfverlägsna psykologiska analys kunna bortresonnera broderns anklagelse, ansåg jag det viktigare att söka lugna Strindberg än kasta sig ut på storpolitiska äfventyr, som ändå inte kunde leda till något resultat.

Men Strindberg ville inte låta sig lugnas. Det förekom mig, som måste han ha ett orosämne att lefva på: han hade af rent fysiska skäl nödgats släppa sin mani om att Stachus dolk alltjämt sväfvade öfver hans rygg och som han nu mistat denna ständiga fara, måste han skaffa sig en annan. Han tycktes vilja drifva sin diplomatiska aktion så in absur-

dum, att folk till sist skulle få den uppfattningen att det var han, Strindberg, som var den skyldige till mordet i Berlin och inte den man som häktats.

Vårt långa resonnemang slutade med att jag skulle skriva till vissa inflytelserika personer i Berlin, att hela den betydande polska kolonien i Paris skulle sättas i rörelse och först senare skulle vi beträda den diplomatiska stråten. Strindberg hade i alla fall fått gifva luft åt sina farhågor och sina planer och han gick hem betydligt lugnad och ej utan en viss belåtenhet med att möjligheten till ett litet martyrskap ändock hägrade för honom borta i fjärran.

Man hade talat om Strindbergs vansinne, som skulle vara på väg att bryta ut. Af allt, hvad han talade denna kväll, kunde jag inte finna något, som tydde på dessa mjuknande punkter i hjärnan, hvilka jag iakttagit hos de vänner, hvilka fallit offer för sjukdomen.

På samma hotell där jag tagit in, bodde en annan författare, hvilken i sitt hemland skattas som en af de främsta för långa tider framåt, och denne man bar sedan ett tiotal år tillbaka på ett vansinne så starkt, att det syntes mig otroligt, att han förmådde behärska det. Han hade en gång förlorat herraväldet öfver sig själf och i sex månader blifvit piskad af dårhuskarlar, samtidigt med att han uttänkte stommen till det förnämsta litterära storverk han lämnat efter sig. Och denne man hade ett vansinne så öfver alla vanliga gränser, att han hade ett utprägladt begär efter att då och då ingjuta en droppe af det hos den han umgicks med, liksom för att späda ut giftet hos sig själf.

Någonting liknande fanns alls inte hos Strindberg.

Han hade sina egenartade manier, som han alltid haft. Fast han nu hade en mani farligare än de andra, nämligen den att själfanklaga sig för alla möjliga synder. Han hade dessutom i sina forskningar råkat in i en återvändsgränd, där han såg att han måste gå tillbaka, ett återvändande som kränkte honom och som ingaf honom en sådan fasa, att han i stället för att blott retirera till första hållbara punkt, med en gång tog till flykten så vildt, att han icke kunde hejda sig förr än han galloperat hela lefnadsbanan tillbaka ända till sin första barnatro.

I sitt allra innersta hade han dock en hållpunkt som inte svek och det var hans konstnärliga jag. Han visste i grund och botten med sig själf, att den som arbetat så ärligt som han gjort under sitt lifs redan långa pinohistoria, den kunde ingen ha rätt att kasta sten på äfven om han begått förseelser. Men han hade ett inre behof att släppa lös strömmen inom sig — denna Heraklits panta-rei-ström — och det var honom en njutning vid denna tidpunkt att låta sin farkost viljelöst flyta bort med strömmen. Han behöfde hvila efter alla mödor och missräkningar och han kunde inte förskaffa sig denna på annat sätt: en hvila, som samtidigt var en rörelse bort mot ett okänt mål.

Det mål han nådde skulle dock otvifvelaktigt ha blifvit ett helt annat, honom själf och hans föregående mera värdigt, därest han inte under några svaghetsperioder, då han bort skyddas för dylikt, återvändt till de kvafva små hemmen där borta vid Donau. De gamla katolskt förkrympta gummorna ha utan tvifvel utöfvat ett fördärfbringande inflytande på

honom, just då svaghetstillståndet gjort honom som mest mottaglig. Särskildt ha de skadat honom genom att underblåsa hans själfanklagelser och bidragit till att trassla in honom mer än nödigt var.

Under sin värsta Infernoperiod höll Strindberg sig helt och hållet borta från sina vänner. Sedan han fått veta att Przybyszewski sluppit ut ur fängelset får Strindbergs själf tortyr ny fart. Genom ett par papperslappar han funnit på gatan tror han sig ha fått ett undermeddelande om, att Stachu och hans maka kommit till Paris och ånyo planera att mörda honom.

Genast misstänker han också Edvard Munch för att stå i komplot med dem och efter en porträttseance sänder Strindberg honom ett mystiskt brefkort, som tvingar Munch att upphöra med sina besök.

Strindbergs ord lydde:

»När du senast besökte mig, såg du ut som en mördare eller en mördares handtlangare.

— Jag vill blott upplysa dig om att den Pettenkoferska gasugnen i rummet näst intill mitt är obrukbar och därför olämplig för ändamålet.

Sg.»

Kort efteråt var Strindberg försvunnen från Hotel Orfila. Han hade försökt taga sitt lif ett par gånger med att inandas cyankalium, men ena gången är det en geting, som tränger in i rummet under vildt surrande, andra gången är det hotellgarconen som kommer in och stör honom i hans förehafvande och alltså räddar hans lif. Men då han en natt tror sig

utsatt för mordförsök medelst giftiga gaser och en elektricitetsmaskin, skötta af hans polska vän i rummet näst intill, då flyr han från hotellet, undan den död han så ifrigt efterlängtat men som ingen annan än han själf får bibringa honom.

Ingen af oss visste hvart han tagit vägen denna heta julidag 1890, då han försvann. Vi befarade att han liksom en gång i sin ungdom själfmant hänvändt sig till någon privat vårdanstalt för sinnessjuka.

Först när han ett år senare biktade sig i sin bok, *Inferno*, fingo vi veta att han stannat kvar ännu en tid i Paris, i ett litet hotell vid Jardins des Plantes, där han genomgår en ny inbillad döds-kris, som tvingar honom att fortsätta flykten. Då han anländer till bekanta i Dieppe, tro dessa honom fullt vansinnig. Han tycks själf befara att bli inspärrad och fortsätter därför till en vän, lasarettsläkaren dr. A. Eliasson i Ystad, hvilken ändtligen tar sig af honom på allvar.

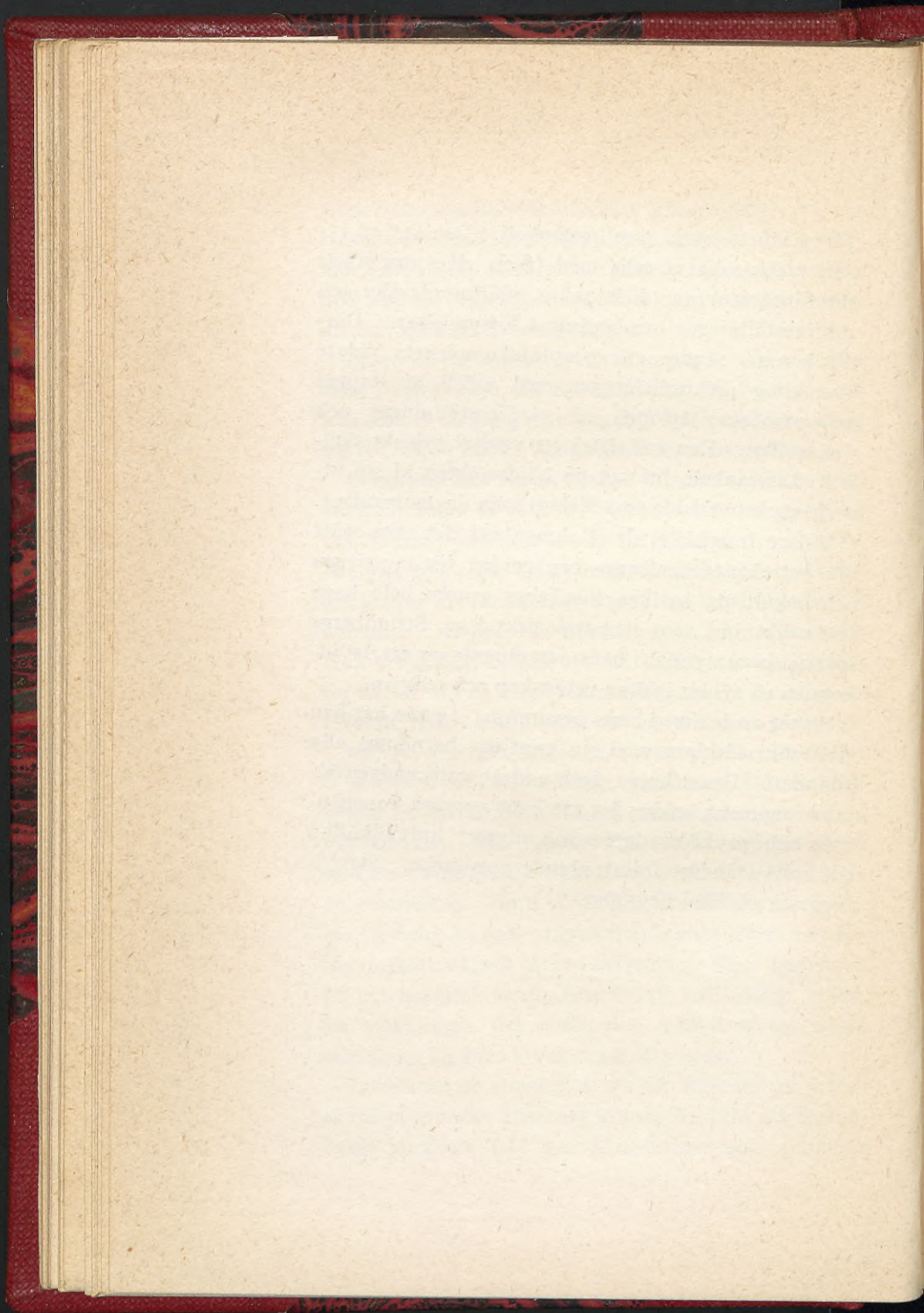
Enligt den framstående tyske psykiatrikern dr. S. Rahmer var Strindbergs sjukdom vid denna tidpunkt så utvecklad, att han borde ha intagits på en vårdanstalt. Men möjligt är, att hade detta skett mot hans vilja, skulle hans sjukdom kanske förvärrats än ytterligare. Hans oförsonligaste fiender här hemma i Sverige ha som en graverande anklagelse mot honom spridt ut, att blefve Strindberg blott inspärrad på ett hospital, skulle han blifva fullständigt tokig. Ja visst, men det skulle nog många af oss andra som anses för fullt kloka också kunna bli.

Intressant är emellertid att dr. Rahmer på vetenskapliga grunder anser sig kunna försäkra att Strindbergs sjukdom *icke* kan klassificeras som paranoia

(förryckthet) utan som melankoli. Den var en typisk melancholia moralis med begär efter ensamhet, obestämd fruktan, dödstankar, själfmordsidéer och vanföreställningar om begångna försyndelser. Därtill kommo senare vid symptomkomplexets vidare utveckling prekordialångest med anfall af Raptus melancholicus, åtföljda af vanföreställningar och sinnesvillor. Den var alltså ett vanligt typiskt skolfall af melankoli, hvilket på höjdpunkten af sin utveckling framträdde som Melancholia daemomaniaca.

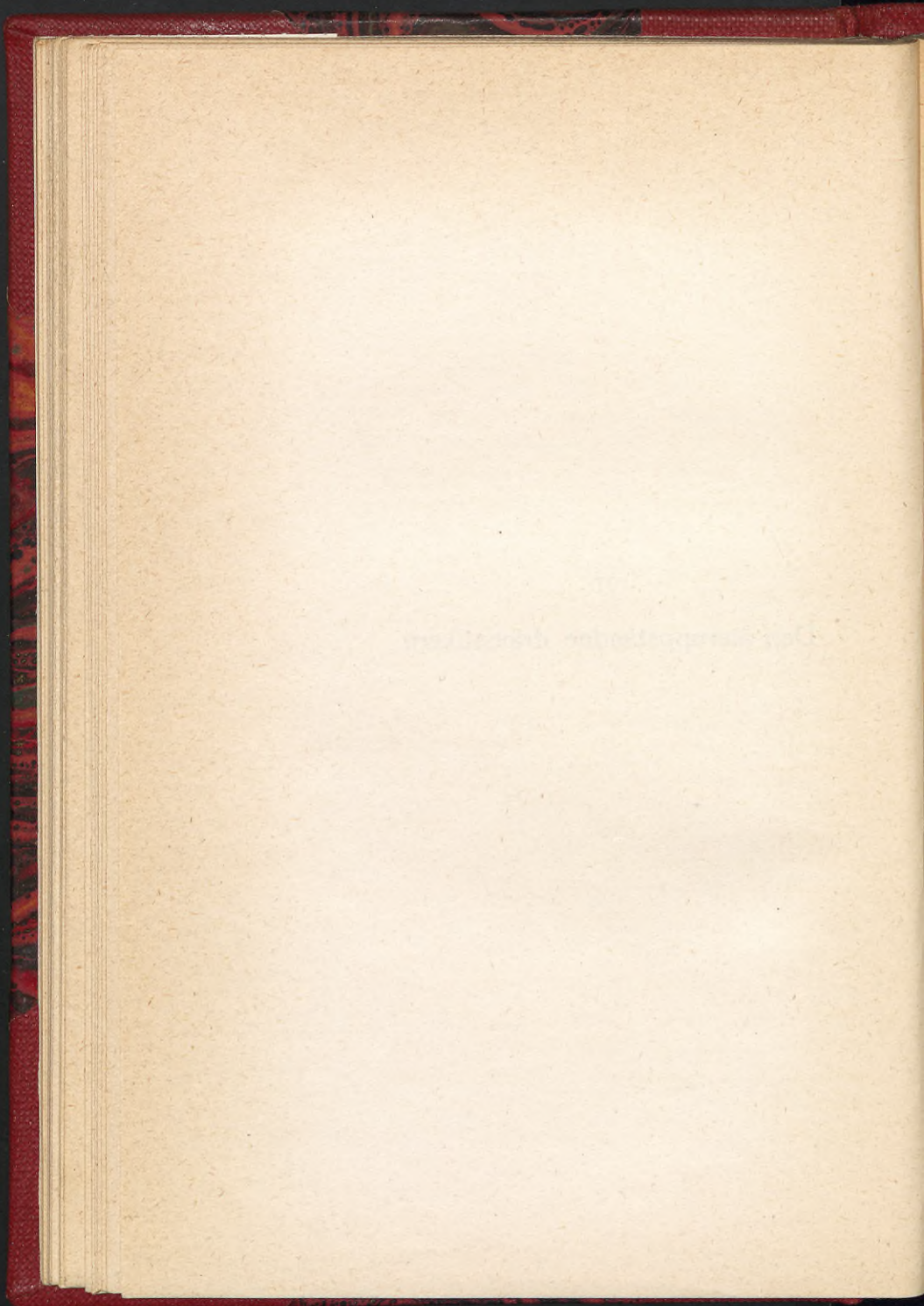
Vidare framhåller dr. Rahmer, att det vore orätt att betrakta Strindbergs benägenhet för mysticism och ockultism, hvilken förefinnes genom hela hans stora diktning, som ett patologiskt drag. Strindbergs mysticism utmynnar i hans ansträngningar att åstadkomma en syntes mellan vetenskap och religion.

Annat är det med hans pessimism. Denna har han själf sökt förklara med sin tröstlösa barndoms alla lidanden. Dessa ha va dock endast varit understödjande moment, under det att hans nervösa konstitution och psykiska depression utgjort hufvudkällan till hans ständigt framträdande pessimism. Strindberg var en född nevropat.

VI

Den återuppståndne dramatikern

Från sjukdomsläget uppstår Strindberg renad och luttrad. Han tillbringar sin konvalescens med att skildra den föregående periodens upplevelser i de båda självbiografiska arbetena *Inferno* och *Legender* och sina religiösa grubblerier säger han farväl till i den storslagna symboliska skildringen *Jakob brottas*.

Samtidigt med att han tillfrisknar, mognar han. Han är inte längre den rasande tuktomästaren, som svänger knutpiskan öfver sig själf och sin samtid. Han har själf lärt af lifvet och han bestiger än en gång den diktarttron, som under hans bortvaro stått ledig efter honom, och han blir den lugne allvarsdjupa läraren, hvilken från de sönderslitande stridernas fenomen visar människorna fram mot de lifvets lagar, som framtvingit händelsernas gång. 1 21

Han börjar visserligen sin nya dramatiska period med ett mysterium, *Advent*, men redan i nästa verk är han inne i sin stora stil, i sin ålderdoms gyllene period. Det är med sina *historiska dramer* han åter blir den stora diktaren.

Vid denna tidpunkt sammanträffade jag ånyo med Strindberg. Han hade gömt undan sig nere i Lund så strängt, att man icke ens fick veta hans adress, utan all korrespondens måste gå genom hans vän Waldemar Bülow. Det var några dagar innan Strindberg skulle fylla 50 år, jag anlände till Lund i säll-

skap med en ung konstnär, Arthur Högestedt, hvilken skulle illustrera min artikel öfver jubilaren.

Vi måste gå till Bülows tidningsredaktion för att få veta Strindbergs adress. När vi kommo dit hade Strindberg själf varit där ett par gånger och sökt oss. Som han ville arbeta ett par timmar, hade han lämnat det beskedet, att vi skulle uppsöka honom senare i hans bostad.

Det var en strålande vinterdag med solsken. Uppe i Stockholm hade det dagen i förväg snöat och blåst en bitandestorm, men i den skånska universitetsstaden, var det varmt som långt nere i mellersta Europa. Snön smalt på gatorna och det kändes som vår i luften.

Efter en rundtur genom denna småstadsidyll begåfvo vi oss så till Strindbergs bostad vid Tomegapsgatan 14. Genom ett porthvalf kommo vi in på en öppen gård på tre sidor omgifven af byggnader, men på den fjärde fortsättande i en trädgårdstappa omgärdad med ett staket.

I den lilla låga tvåvåningsflygeln på höger sida var det Strindberg bodde. Vi gingo upp för en liten kuriös trappa och knackade så på hos jubilaren.

Det dröjde något innan någon kom. Så öppnas dörren sakta och i dörröppningen står Strindberg, bestrålad af en soldager så stark, att vi knappast kunde se honom. Han stod där så luftigt genomskinlig, att man skulle kunnat taga honom för en gengångarehamn af honom själf.

Hvad han åldrats på dessa år! När jag träffade honom i Paris, var han ännu i sin fulla mannakraft, visserligen medtagen af alla strapatserna, men dock

ännu inte åldrad. Nu var det en blid gråhårig gubbe, som stod där framför oss. Alla de gråa hårtestarne stodo rätt ut i alla riktningar, ansiktet hade något insjunket öfver sig och hållningen var inte rak och stolt som i forna dagar. Att han verkade så hop-sjunken berodde kanske till en del på, att han var iförd en vid storrutig nattrock, som var väl stor åt honom. Och han kom tassande i mjuka filttofflor, som gjorde honom kortare.

Blidt och vänligt tog han emot oss och förde oss in i sitt arbetsrum, där det rådde en landtlig enkelhet. Det är möbleradt i gammaldags stil, gamla gedigna möbler med öfverdrag som på en prestgård eller hos någon gammal tant. Ingenting erinrar om Strindberg själf med sin exklusiva smak, inte ens skrifbordet på sned där framme vid fönstret, likväl med undantag af en stor manuskriptpacke på ena bordskanten och på hvars omslag Strindberg med egen hand textat ordet: »Drama.»

Solstrålarne falla snedt in genom fönstret och lysa upp hela hörnet framför skrifbordet, så att rummet trots sin enkelhet får något gladt och trifsamt öfver sig.

Strindberg slår sig ned i sin stora karmstol vid skrifbordet och hans anletsdrag skälfva lätt, liksom vore han ängslig, för hvad vi skulle fråga honom om. Det är, som skulle vi inte ha träffats på en hel generation. Vi äro till en början så främmade för hvarandra, att vi endast kunna samtala om likgiltiga ting.

Men när han märker, att det fruktade korsförhöret inte kommer, tinar han upp och börjar tala om sig

själf. På min fråga, hvarför han inte kommit upp till sitt kära Stockholm, förklarar han att Lund är hans första station i Sverige, där han måste hvila ut, tills han hämtat krafter. Han längtar till Stockholm, särskildt om somrarne, men han vågar sig ännu inte dit. Han tycks också ha en känsla af, att den nya litterära kottekonstellationen där uppe i hans forna hufvudstad inte vill kännas vid honom. Religiös och botgörare stämmer ju inte samman med dem som predika lifsglädjens evangelium.

— Men jag trifs bra här i Lund, fortsätter Strindberg. Jag kan förresten trifvas hvar som hälst, blott det är ett ställe där det finns ett godt bibliotek.

Dessutom kände han sig här omgifven af sådana vänner, som han just under denna sin rekonvalescens hade behof af. Han hade Bülow, hvilken helt och hållet tagit sig af honom, då han utblottad anlände hit, och han hade en krets unga medicinare att umgås med och diskutera de ämnen, som intresserade honom.

Han hade efterhand blifvit så pass varm i kläderna, att jag vågade mig på försöket att leda in samtalet på hans författareskap. I regel ville Strindberg aldrig tala om det, han just höll på att skriva.

— Talar man om det slappar det ens egen spänning. Och man binder sig genom det man yttrar, plögade han urskulda sig med.

Men denna gång talade han märkligt nog ganska öppet om sina nya skådespel. Han berättade om sitt mysterium Advent och gaf till och med en hel massa detaljer ur dess innehåll. Det skulle vara början till ett religiöst skådespel, liksom dessa mysterier, som

inledde Englands dramatiska storhetstid. Strindberg hoppades, att den tid inte skulle vara allt för af lägsen, då man kunde få till stånd en religiös teater.

Den stora luntan där på bordshörnet, bestående af stora kvadratiska ark Lessebopapper, fullpräntade med Strindbergs jämna goda bakåtlutande stil, det var manuskriptet till Gustaf Vasa, det första i en planerad serie af historiska skådespel.

— Men när få vi se dem på scenen?

Han var full af harm, när han förklarade, att man ej ville spela hans skådespel här hemma. Som Sveriges ende dramatiker borde han väl haft rätt att bli spelad. Hans manuskript lågo undangömda i teatrnens kansliskåp och multnade. I stället gaf man dessa idiotiskt enformiga franska boulevardskådespel eller klumpiga tyska farser.

— Och för öfrigt är det omöjligt för en författare att immerbadd fortsätta att skrifva dramer, när man aldrig spelar dem. Hvad skulle jag inte ha kunnat lära själf af att se mina skådespel på scenen? Hur har detta inte hämmat hela min utveckling som dramatisk diktare!

Han ansåg, att det fanns ingen annan hjälp, än att han måste själf starta en Strindbergsteater uppe i Stockholm. Men hvar finna en mäcenat för ett sådant företag? Den kunde dock arrangeras helt billigt. En liten salong för endast 100 personer, unga skådespelare som ville lära sig spela naturligt och dekorationer af enklaste art.

Af alla oförrätter han lidit syntes denna honom den bittraste. Att han inte blef spelad, förnam han som ett underkännande af hans dramatiska talang. Och

trots han som bekant åtta år senare verkligen fick sin Strindbergsteater, den äldre Intima teatern vid Norra Bantorget, fick han ända till sin död bära på denna grämelse⁹⁹ att se några af sina största dramatiska verk ratade. —

Det var hans *Gustaf Adolf*, hans Nathan den Vise som han själf kallar den, hans *Näktergalen i Wittenberg*, däri han ingår försoning med protestantismen såsom en frigörelse från Hedna Rom, och med lokal Nordgermansk Renässans, samt slutligen hans *Gustaf III*, med hvilken han hoppats, att nya Intiman skulle öppna sina portar hösten 1911, ehuru äfven detta hopp slog fel. Sina små enaktare, som han själf benämner skildringar »ur det cyniska lifvet», brydde han sig ej så mycket om, men harmen öfver, att de tre ofvan omnämnda, historiska skådespelen ej kommo till framförande på scenen, den harmen fick han taga med sig i grafven.

Efter vårt första besök hemma hos Strindberg, sammanträffade vi senare på dagen med honom i Åke Hanssons lilla restaurang, där han reserverat ett privatrum.

Han var en helt annan, då vi mötte honom här. Sitt gubbutseende hade han lagt af tillsammans med nattrocken. Håret var visserligen lika grått, men han hade likväl fått något ungdomligt käckt öfver sig. Återigen kom detta studentikosa öfver honom och vi slogo oss ned kring middagsbordet likt tre ungdomar, som slagit sig lösa och skulle ut på rangel.

Han hade drifvit sina religiösa grubblerier på flykten, men det oaktadt var mysticismen hans käraste ämne. Vi voro snart inne i detta, så att vi inte på

hela kvällen kunde komma ur det. Han berättade om sina upplevelser och det intresserade honom i högsta grad att få del af våra.

Alla dessa småsaker, som tilldrogo sig omkring honom, betraktade han fortfarande som direkta budskap från de okända makter, med hvilka han stått i ständigt förbindelse alltsedan sin svafvel- och guldperiod i Paris. Han kände dock en viss trygghets-känsla numera, ty han trodde sig omgifven af mest goda makter. De onda hade han härdat sig till att kunna motstå. När de uppenbarade sig, slog han dem till marken med detsamma.

Han läste gamla medeltida bönböcker för att få lugn om kvällarne. Bibeln och Swedenborg använde han endast att »slå upp i», då han var tvehågsen och ville ha ett råd. Han slog blott upp på måfå, men fick alltid svar just på det han frågat efter.

I ett hänseende var han helt olik sig. Allt det bittra och misstänksamma hade utplånats från hans sinne. Allt eftersom timmarne skredo, kom han oss allt närmre. Han glömde sig själf för att fördjupa sig i våra små lefnadsorger. Och när jag berättade för honom Högstedts sorgliga lefnadssaga och hans fåfänga kamp för att utveckla i sin fulla glans det konstnärsskap, han satt inne med, då strålade Strindberg upp i all den hjärtegodhet han ägde djupast inne, men som han för det mesta sökte dölja för att befästa sig.

Han satt där stor, vis och god och talade lefnadskloket för oss. Han diktade sig in i dessa två svenska urgestalter, som han älskat mest: dubbelgestalterna Oden och Gustaf Vasa, Oden och Birger Jarl. Denna afton var det den förstnämnda konststellatio-

nen han gick upp i och efteråt, när jag fick taga del af hans skådespel Gustaf Vasa, kunde jag förstå, hur mycket af sig själf han lagt in i den gamle konungen.

Han kände sig som sin tids Gustaf Vasa. Han hade samlat det för sina stora intressen likgiltiga folket, hade fått dem att drifva ut de lömska smådjäflarne från Storräfvens furstendöme och byggt upp ett nytt andligt rike åt de gode herrar och svenske män. Han regerade något väl enväldsmäktigt öfver dem, men detta ansåg han sig tvungen till, ty annars skulle de ånyo falla tillbaka i det farliga slöhetstillstånd, hvori unionsäktenskapet invaggat dem. Alla goda viljor inom hela nationen skulle samlas att bistå hans goda vilja och dem, som inte ville det, skulle det gå likadant som dalkarlarne, då de satte sig upp mot Gustaf. Men det var inte bara en hög blodiga dalkarlsrockar man bar in framför den vredgade konungen, hvars hjärta var starkt nog att se sina forna vänners och hjälparens blod rinna, det var lika mycket Strindbergs forna vänner där uppe i Stockholm, dessa som gjort uppror mot honom och sökt afsätta honom, som han tillvinkade ett varningens ord med de blodiga hvita fårskinnspälsarne.

Hvilken styrka det skänkt skalden att dikta sig in i denna af forntidens gudaskimmer omgifna Gustaf Vasa-gestalt! Han öfverblickade lifvet med denna tillitsfulla trygghet, som återger ryggradskraft åt den förut tviflande, och han blickade långt in i framtiden, där han såg det Sverige, som — om det följde hans visdomsråd — skulle ega kraft att gå segrande ur den världsbrand, han visste skall följa.

Strindberg kände att i honom hade den svenska

anden än en gång samlat sig till en ny kraftgestalt, härstammande i rätt nedstigande led från dessa forntidssvenskar, som efter sin död blifvit upphöjda till gudar.

Men själfva gudagestalten var honom lika motbjudande som en narrkåpa eller lika likgiltig som en hermelinsmantel, det var det mänskligt personliga hos fader Oden — han, den ende som druckit till sig visdom vid Mimers brunn — och hos Gustaf Vasa — grundläggaren af Riket — som han beundrade och älskade.

Utan att han själf visste om det, växte han sig denna afton större inför mina ögon än någonsin förut. Jag kände, att denne man hade rätt att icke bli förbigången, så som man försökte göra det där uppe i Stockholm, och att hela generationen efter honom var en ungskog, som aldrig skulle kunna växa sig upp till ens de nedersta grenarne i hans jättekrona, och som därför egentligen blott var till förfång genom att skymma bort giganten för människoströmmen, som drog fram genom hålvägen i skogen.

Hade folket redan då fått skåda honom fritt, borde det långt tidigare ha vaknat till det medvetande, som är början till det personligas uppväxt, och ha känt den mäktiga, andliga upplyftning beskådandet af en lifsgärning sådan som Strindbergs kan skänka.

Vi dröjde denna natt tillsammans tills midnattstimman slagit.

Strindberg hade ljusnat allt mera. Den dystra förtviflan — känslan af att vara en utstött, en paria — som jag till en början tyckt mig finna som en bot-

tensats i det han yttrade, hade försvunnit. Han hade värmts af att det fanns människor, som trodde på honom och som väntade sig ingenting annat än underverk af honom. Detta hade gifvit honom frihet att släppa sig lös, så som han förmodligen ej gärna ville bland det exakta vetandets kallsinniga öfverstepräster.

Han hade ljusnat tills han liknade ett af dessa ljuslockiga goda barn, som synas mig bevisa att mänskligheten har åtminstone *ett* mål att sträfva efter. Men midt i allt detta klara och goda hade en annan sorg slagit ut sina giftblommor i hans själ. Det var ånyo sorgen öfver hans ospelade skådespel.

Han fick hjärtklappning och vi måste hastigt bryta upp.

— Mitt hjärta varnar mig, när jag stannar ute för länge. Jag måste gå nu en halftimma helt sakta i det fria för att få lugn, så att jag kan sofva i natt. Följer ni med?

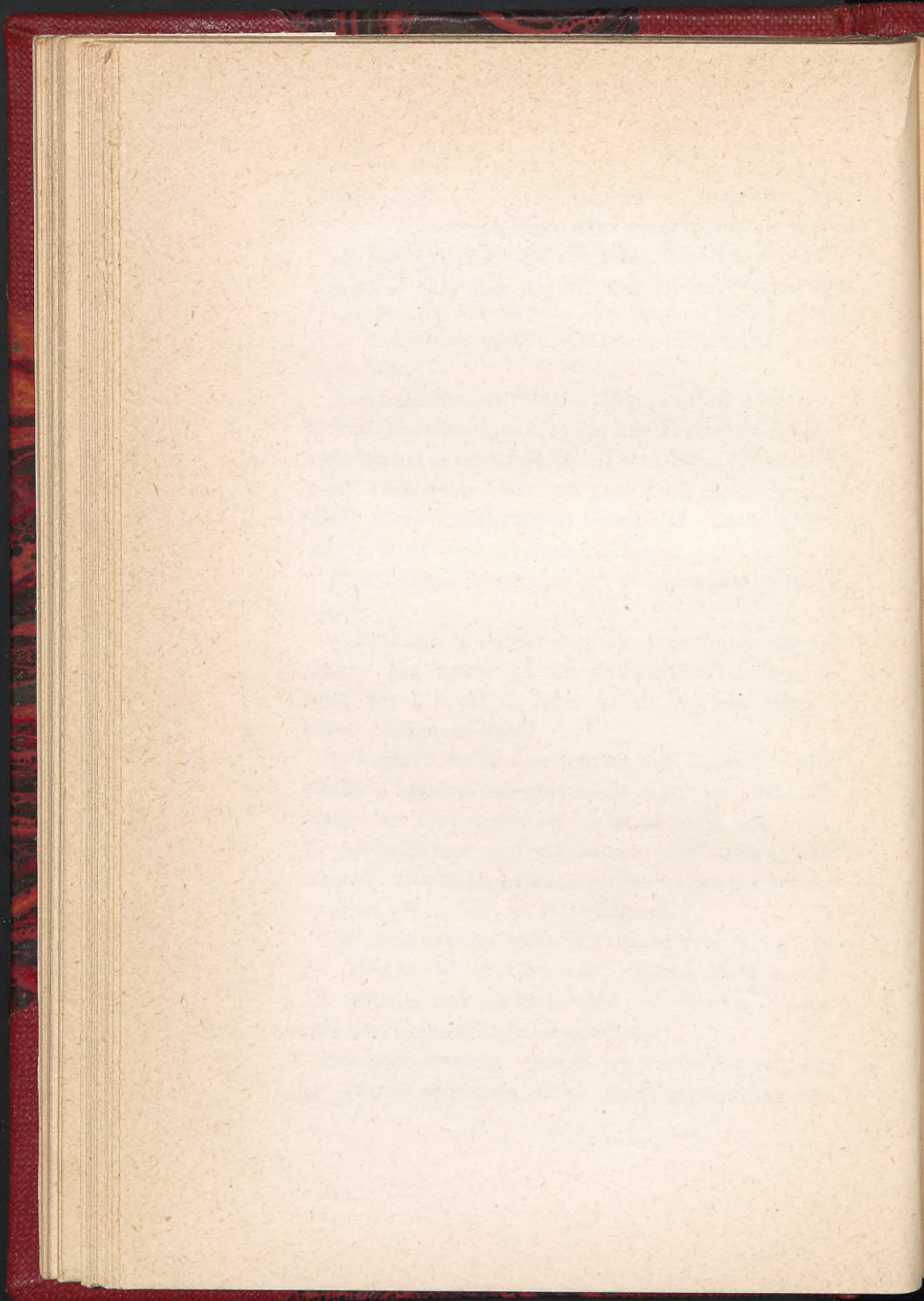
Vi begåfvo oss ut i natten, en kall vinternatt med mörkblå himmel och gnistrande stjärnor. Den lilla staden sof tyst under ett täcke af svart och hvitt. Vi vandrade bort mot utkanterna, tills husen sjönko samman till små låga stugor, mellan hvilka Strindberg vandrade fram likt en jätteskepnad.

Under filthattens breda brätten låg ansiktet i skugga. Men så föll ett stjärnskott. Han kastade hufvudet tillbaka och blickade upp mot himlen, liksom ville han genomtränga en hemlighet.

Han hade stannat. Och då jag vände mig om, såg jag denna spanande långt bort genomträngande

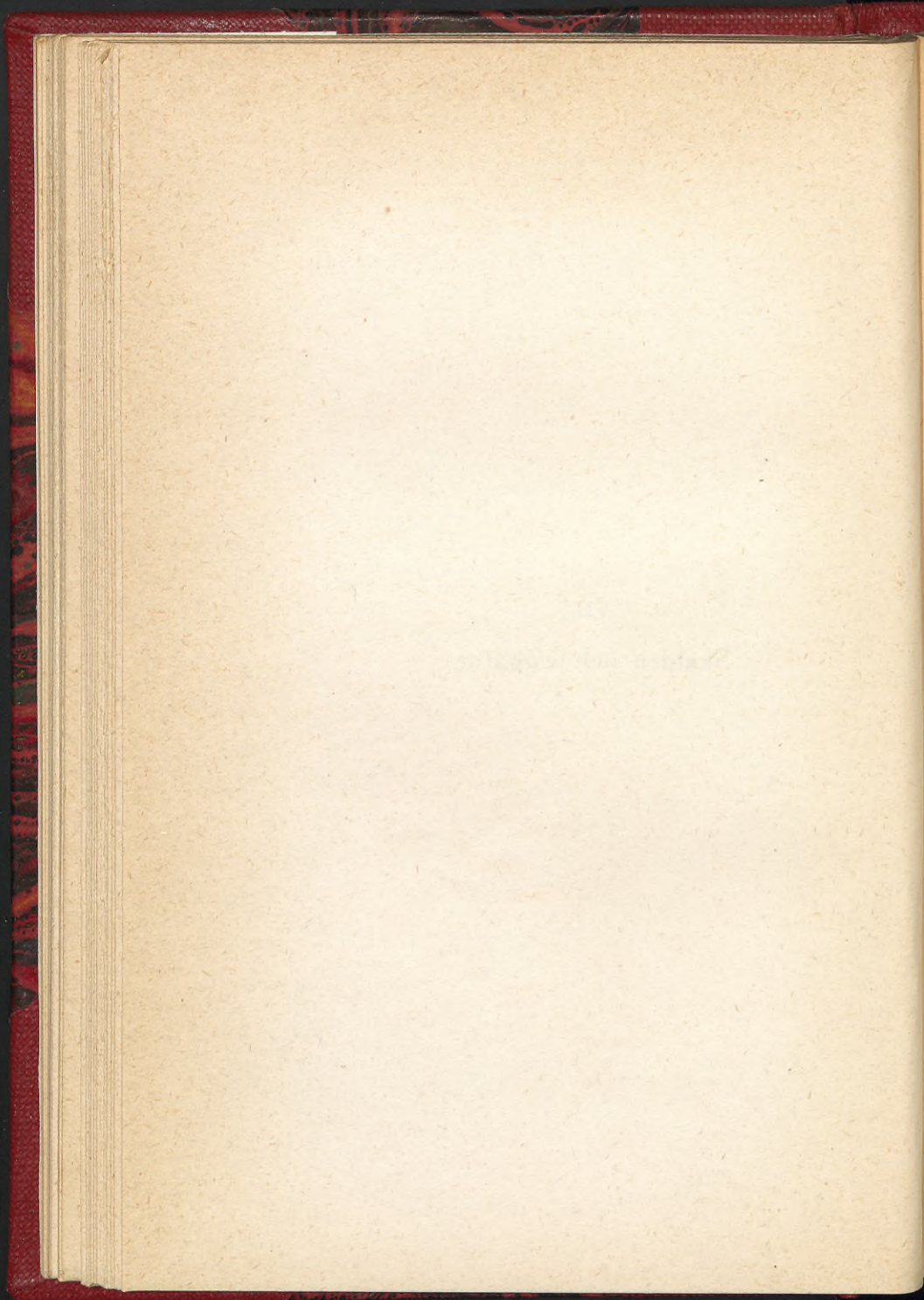
blick, som man får, då man skådar en vision eller slungar sin tanke långt ut i framtiden.

Men det var endast det ena ögat han såg med dit långt bort. Var det Den Enögde som stod bredvid mig?

VII

Skalden och vargarne

Ingen kan här i vår trånga stad gå sin väg rakt fram i denna stolta ensamhet, som Strindberg gjort det, utan att väcka illvilja och vrede bland alla dem, som tvungits att lefva i andliga hopgyttringar, där allt det personliga, det som gör en till lefvande människa, utplånats.

Strindberg har därför under hela sin långa vandring alltjämt haft en skara af dessa hungerns vargasjälur tätt i sina fotspår. Som helt ung var det de »visa» litteraturgubbarne, hvars vrede han väckte och som hånade under ilskna piskrapp denne öfvermodige, som ej räddes att i Fredlös halft om halft erkänna, att han var en, som tänkte bli skald. Detta var det värsta man kunde tillåta sig, ty ingen af dessa litterära granskare hade blifvit det, trots att de allesammans — skrifvit vers i sin ungdom.

Till en början lät Strindberg alla dessa vilddjurständer sarga sitt blödande bröst. Hur måste man inte uppröras i sitt innersta, då man i Strindbergs själfbiografi läser, hur hans egna Runavänner en afton i Uppsala tvungo honom att läsa en hånande artikel i den hatade aftontidningen, som hela hans lif igenom förföljt honom, däri hans första från trycket utgifna skådespel Fritänkaren »beskämtades och hudströks». Han säger, att han mot sin vilja måste erkänna att det var sant, det som stod i artikeln, men också att det »upprörde honom förfärligt».

Han kände sig afslöjad, öfverlistad och utlurad. Men hvad han då ännu inte kunde se och söka upprättelse genom det var, att afslöjaren som satt bakom orden var en rå förkrympt liten dverg, hvilken svängde gisslet för de kval han själf en gång lidit, en skugga af en människa, hvilken hatar att nya friska skott slå ut på det gamla trädet. Ingen ädel och god människa kan taga bödelsyxan i sin hand, det yrket hör hemma bland dem som äro predestinerade till brottslighet, men som någon lycklig slump räddat från den farliga vägen.

Att på detta sätt afslöja en ung uppspirande skald in på bara kroppen, att visa fram honom naken och med de lyten äfven den mest fulländade människa besitter, detta bär vittne om så stor andlig råhet, att man häpnar öfver att finna den uppe på bildningens s. k. höjder, bland de högst universitetsbildade, bland samhällets främsta förtroendemän.

Först nio år senare, alltså 1879, då Strindberg gifvit ut sin af Dickens David Copperfield delvis inspirerade samhällsskildring Röda rummet, lärde han sig att genomskåda »omdömet relativa ogiltighet» och fatta det modiga beslutet att aldrig läsa kritiker öfver sina egna arbeten.

Han förklarar själf, att han då lärt sig inse, att människor på samma bildningsgrad hade samma omdömen om samma saker, att deras yttranden, omdömen, kritiker i regel tillkomma automatiskt genom en viljelös verksamhet hos deras hjärnor.

Detta sitt beslut att icke läsa, hvad som skrefs om honom och hans verk, fasthöll Strindberg vid under hela sitt lif. Och i sin stora rättrådighet ville han inte

ens vara med om att läsa det som skrefs godt om honom, då han inte tog del af gläfsset. Härigenom har han säkerligen undgått många bittra stunder och onödiga lidanden, ty det är ett faktum, att ingen svensk diktare har uppvaktats af sina landsmän med så mycket orättvist hån, så mycken rabiät galla, så många falska beskyllningar som Strindberg.

* * *

När Strindberg efter fyllda femtio år känner sig tillräckligt motståndskraftig, att våga sig in i ormgro-
pen och kommer upp till Stockholm med tre sådana historiska dramer som Gustaf Vasa, Folkkungarne och Erik XIV, kunde man väl ha väntat, att den nya litterära generation, som, under hans långa vandringar i främmande land, hunnit uppstå här hemma, skulle hälsat hans återkomst med glädje. Han kom som en segrare, visserligen inte i en triumfvagn utan gående till fots, men med en gloria omkring sig erinrande om korsriddarnes, hvilka varit med om att återeröfra den heliga grafven.

Strindberg mottogs med iskall tystnad. Man hade betraktat honom som död, som en stor hädangången, hvilken man gärna någon gång offrade en erinringens blomma, men som man lika litet ville sitta till bords med som med benrangelsmannen.

Nya stjärnkonstellationer hade uppstått sedan hans stjärna gått ned i söder, sedan han slagit sig till ro i eremitlifvet i Södra Korssets tecken, och Sirius. Venus och Mars, ja, hela den mjölkhvita Vintergatan bleknade af fasa och afund, då den glänsande jättekome-

ten höjde sig öfver horisonten och drog en bred glansväg öfver himlahvalfvet från söder till norr, fördunklande såväl fixstjärnor som planeter.

De små blinkstjärnorna kommo i en obehaglig situation, detta kan inte förnekas. De hade varit på väg att växa sig stora och mäktiga, folket hade börjat vänja sig vid att kunna söka sig väg om nätterna vid deras något bleka sken, men nu var allt detta förstördt genom detta himmelsunder, som gjort natten till ljus dag.

Vidare hade hela nationen tröttnat på dessa lifvets stora strider, de stora fälttågen i nyvunna land, som Strindberg alltjämt låtit oss upplefva. Man hade känt fröjden öfver att ånyo vara hemma igen vid den egna härden och man hade genom vissa jämförelser funnit ut, att det vi mest af allt saknade här hemma det var — lifsglädjen.

Vi saknade den, men vi hade dock redan undfått den. Strindberg hade framskapat den i sin nya stora dramatik, men den var en lifsglädje för starka, icke för veklingar. Och som folket ännu var vekt efter alla barnkammarsjukdomarne, orkade det inte med dessa de starka sinnesrörelsernas stora fröjder. Man ville ha en lämplig portion lifsglädje och det var detta 90-talspoeterna sökte gifva.

De medelmåttigt lifsglädjehungriga fingo precis hvad de ville ha. De fingo glädja sig åt smällen, mera vågade inte poeterna låta dem få. De fingo glädja sig åt, att Mars, Venus, Sirius och de andra firade en bröllopsfest i antik stil, där dock maskeradkostymerna voro det enda som imiterade antiken.

Än den andliga näringen då? Den vågade de inte

delar med sig af. Hade de någon, behöllo de den för sig själfva. Ty inte fanns det någon andlig lifsglädje i att Sirius förkunnade, att kärleken är vacker först när den är gammal och orkeslös? På hvad sätt menade Mars att kunna höja vår lifsglädje genom att skildra, hur de trofasta karolinerna till ingen nytta fingo förfrysa i barbarernas land? Hvilken märklig art af lifsglädje ville Venus protegera, då hon förkunnade att kvinnorna skulle stängas in i templet, under det att männen skulle stå därutanför i regnet?

Det djupt sorgliga i 90-talspoeternas strid mot Strindberg är det, att de inte insågo, att Strindberg lika väl som de själfva kämpade för de nya synteser, som skulle komma att byggas upp på de tomtområden, där Strindberg på 80-talet raserat alla de gamla ruckelena, som en förvänd tomtpolitik velat ha kvar för att på konstlad väg åstadkomma falskt uppdrifna tomt- och hyrespris, alldeles som det skett inom den praktiska världen vid samma tid här i vårt eget Stockholm.

De unga lifsglädjemännen ville fördrifva det »gråa», detta som inte fanns hos Strindberg men väl hos de i gråkallt klingande parasiter, som påstått sig vara Strindbergs efterföljare. De dyrkade skönheten och hatade ordstriderna, men de glömde att stridens skönhet är den högsta och att ingen lifsglädje köpes utan offer.

Det som eftervärlden hårdast kommer att döma dem för är, att de inte insågo, att Strindbergs botgörargång och själförlosselse erbjöd en konstnärlig och mänsklig skönhet långt större än deras egna turistfärder till Rom eller Babylon. Att de förlorat

all äkta religiös känsla, all sträfvan efter stora ideal, och därför inte kunde förstå Strindbergs våldsamma begär efter att stilla sitt religiösa behof, efter att finna de nya synteserna, som skulle sammansmälta tidens vetande med en frigjord kristendom. Hade de känt och förstått detta, borde det ha varit dem möjligt, att vara öfverseende gent emot Strindbergs öfverdrifter i ord och later, samt i stället blicka in i hans hjärta, där den oförbrännelige skeptikern ännu alltjämt fanns kvar och ständigt tillförde tviflets låga nytt bränsle.

Att Strindberg ville bygga högre och vidare båg-hvalf än de själfva, detta var endast hans i stort anlagda skaplynne skulden till. Om det roade jätten att leka med de historiska marionetterna och ställa upp dem i en rad, så att det såg ut som funnes det ett sammanhang mellan dem, inte borde detta ha framkallat sådana vredesexplosioner hos dem, som dock voro honom tack skyldiga för så mycket annat?

Den ömtåliga punkten i deras angrepp mot Strindberg var än vidare detta, att de kände sig sårade af Strindbergs starka religiösa trängtan. Denna verkade pinsam på dem, förekom dem som ett gift de trodde sig ha utrotat, men som kom tillbaka. De blotta härmed sin krassa uppfattning af lifvet, erkänna att de äro i saknad af alla högre andliga behof, att den religiösa känslan är dem motbjudande, ja, att de sakna förmimelsen af en världsvilja i det hela taget.

I sin antika skönhetslängtan borde de ha vändt sig till den af de dogmkristna så orättvist nedsvärtade Epikuros. Hvilka lärdomar skulle de icke ha kunnat

hämta af honom! Han, antikens store misskände individualist, skulle ha ägt förmågan att visa dem det oberättigade i skallet mot Strindberg. Till och med han!

Hade de slutligen icke så hastigt förblindat sig själfva genom att se rödt, då de betraktade Strindberg, skulle det icke ha varit omöjligt, att de kommit att inse, att den åldrige Strindberg placerat sig själf på den punkt, där den enda farliga bivägen fanns och täckande den så fullständigt, att han härigenom indirekt vardt den säkraste vägvisaren för dem som vilja söka sig fram till det nya Löftets land. Att hata honom härför, är att inte förstå sin egen välfärd.

Efter de stora segrarne med Gustaf Vasa och Erik XIV på Svenska teatern följde så det stora nederlaget med Folkkungarne.

Den litterära kritiken hade i Folkkungarne ändtligen fått tag i det Strindbergs verk, som man ansåg lämpa sig för att arrangera en storslakt. Detta skedde efter alla konstens regler, så att när exekutionen var öfver fanns det af Folkkungarne inte kvar en enda trasa att flagga med. Strindberg hade stått på piedestal efter Gustaf Vasa, hade i listiden fått den andliga hederstod riksdagen sedermera förvägrade honom i materiellt hänseende, men efter Folkkungarne voro så väl hederstoden som hans »mest orgelbrusande verk» — som en rättvis kritiker kallat det — störtade i gruset.

Att Strindberg efter denna nya blodiga orättvisa — fullt motsvarig Dramatiska teaterns landsförräderi mot honom i hans ungdom genom underkännandet

af Mäster Olof — drog sig inom sitt skal och beslöt sig för att lefva eremitlif bör icke förvåna någon. Och om hans själ samlade hop en mängd hat mot det härskande litteraturkatteriet här hemma, kan detta inte betecknas annat än som fullt mänskligt berättigadt. Det skulle varit mer än omänskligt om han tegat och icke låtit sin stora vrede explodera.

Under de år som följde efter Folkkungarnes nedslaktande, bjöd hela den litterära hufvudstadskritiken — någon landsortskritik ha vi tyvärr aldrig haft — till att så massivt som möjligt tuga ihjäl Strindberg. Den långa raden af historiska dramer tegos ihjäl. Endast Gustaf Adolf tog man fatt på, ty där kunde man låta skallet gå igen. Man tjöt likt vargarne på Skansen öfver att helgonet Gustaf Adolf mistat sin helgongloria under Strindbergs händer och i stället blifvit en stor god människa, hvilken Strindberg själf jämför med Nathan den vise, Gustaf Adolf var inte ens som scenverk en god produkt! Och detta vågar Grönköpingskritiken än i dag fasthålla vid, trots att flertalet af Europas främste bedömare konstaterat motsatsen.

Sina drömspels-dramer kunde Strindberg inte på flera år gifva ut och ännu mindre få dem spelade, Påsk undantaget, hvilket gafs på Dramaten.

Strindbergs storslaget vackra skildring af sig själf på sin ålderdom, hans Ensam, hvori han visar sig som fullt återstæld från sin sjukdom, bryr man sig inte om att sentera. Hans Götiska rummen kastar man en speglosa åt, förklarande, att den aldrig kangå upp mot Röda rummet. Detta harmade Strindberg mer än något annat och senast året före sin död läste

Strindberg igenom Götiska rummen och förklarade gång på gång för sina vänner, att han själf satte den högst bland sina romaner.

Nya svenska öden rönt en liknande behandling. Den härliga skärgårdskildringen Fagervik och Skamsund väckte blott leda hos de kräsne litteratourgourmeterna. Och när Strindberg så slutligen gaf ut sin stora diktsamling, innehållande några af den svenska andans allting annat öfverskuggande lyriska konstverk, då teg man så fullständigt, som skulle skalden ha gjort sig skyldig till en ful handling.

Den som följt med dessa års många brutala orättvisor mot Strindberg, sett hur kottestikritiken tum för tum tryckt ned honom, tills den stod af guld, som en gång var hans, pressats samman tills den erinrade om ett kopparmynt preglad avigt, den som sett allt detta och genomskådat afsikten, den måste, om han har någon rättskänsla i sig, erkänna, att Strindbergs »vidräkning med Descendenterna och Dekadenterna» i Svarta fanor var inte blott fullt berättigad utan rent af ett kraf det goda i tiden ställde på honom.

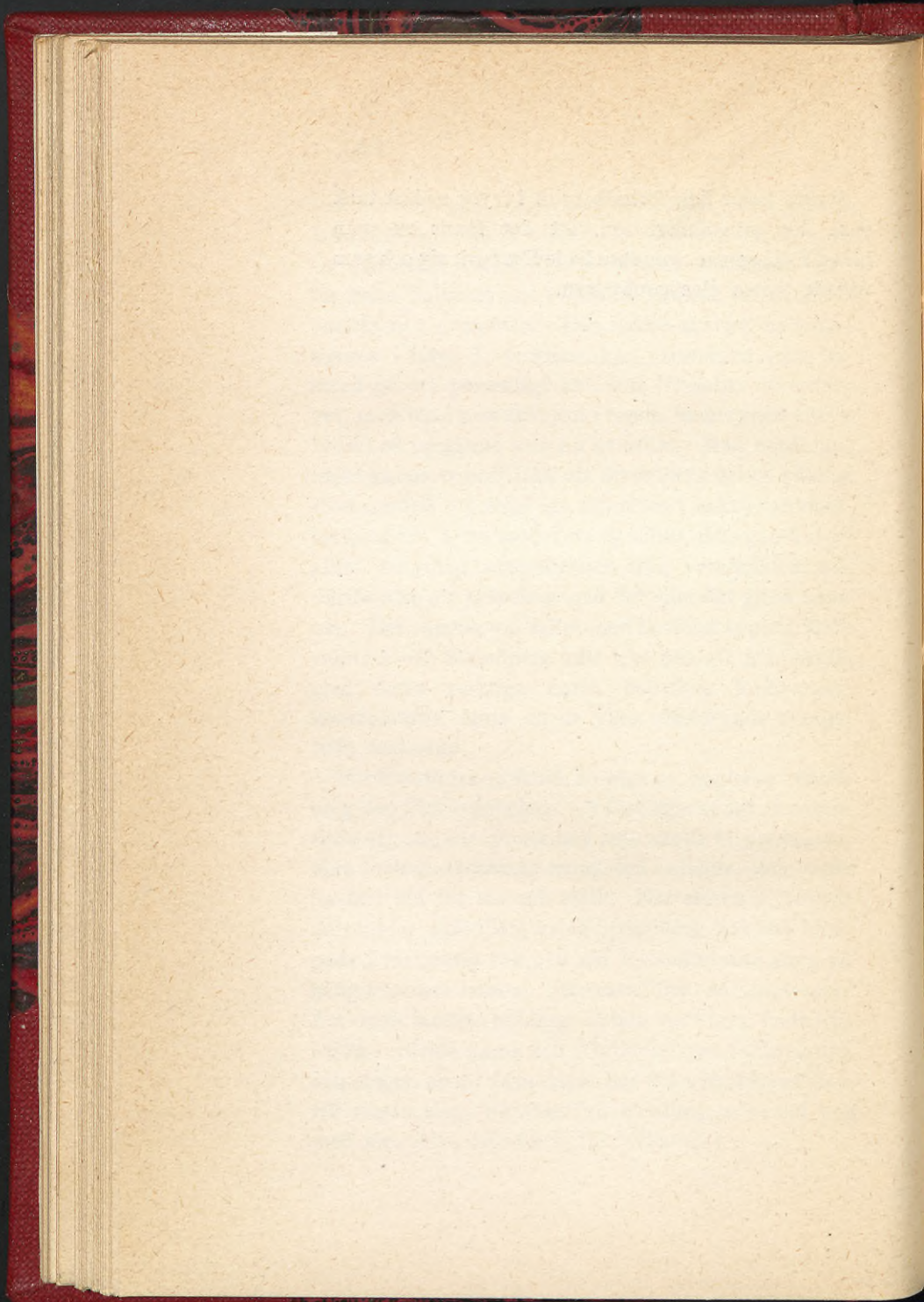
Strindberg var tvungen att värja sig mot parasiterna omkring sig. Kottestikrivandet hade medfört en försumpning i det litterära själfmedvetandet, så att man inte längre kunde se skillnaden mellan en slusk och en ädling. En af de ärligaste och renaste bland vårt lands konstnärer har till den, som skrifver dessa rader, intygat, att han kände det som en välgärning, då Strindberg satte yxan till roten och afslöjade de urartade efterkomlingarne, som sökt inbilla folket att de följde i Strindbergs fotspår.

Oafsedt detta har Strindberg i Svarta fanor ska-

pat ett satiriskt konstverk, som skall lefva genom århundraden. Den omstridda litterära figuren är en mästerligt tecknad typ, hvilken i sällskap med Sir John Fallstaff och Pickwick Esquire kommer att vandra in i evigheten. Den ilska skärpan, hvarmed figuren i fråga är tecknad, kan visserligen vara baserad på ett personligt hat, som förefaller öfverdrivet, men utan just skärpan i tonen, hade typen aldrig blifvit så pregnant som nu är fallet. Man borde numera kunna se bort från att Strindberg delvis arbetat efter modell. I regel äro figurerna i boken sammansatta af två à tre modellers specifika tidsegenskaper, alltså betydligt abstraherade från verkligheten och därför icke att beteckna med det eller det gifna namnet. Det samma var fallet med flertalet typer i Röda rummet och Strindberg ville icke ens, att man skulle med deras verkliga namn beteckna Röda rums-konstnärerna, trots att de voro uteslutande sympatiskt tecknade.

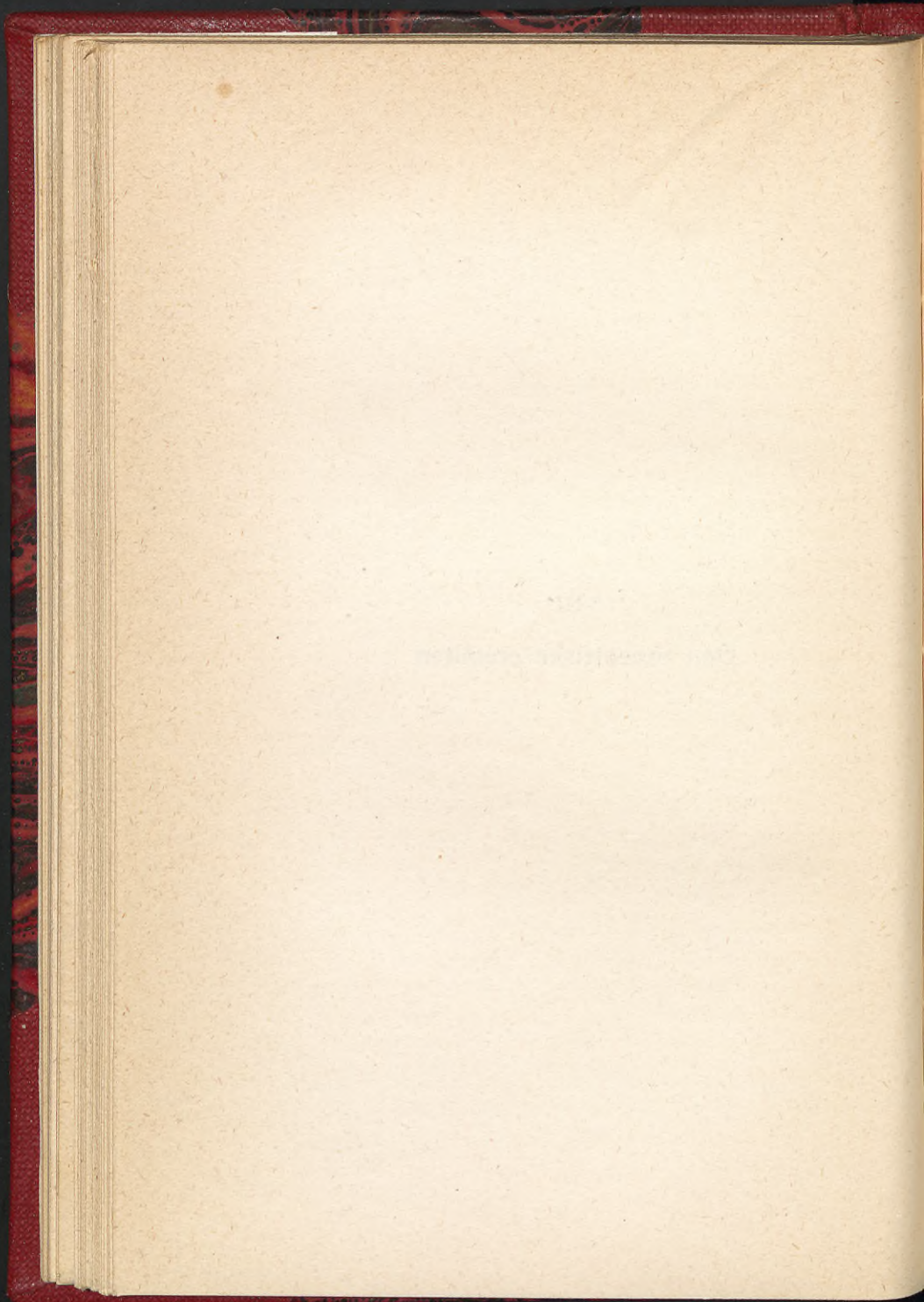
När Svarta fanor skulle komma ut, upplefde Strindberg den förödmjukelsen att förläggarne sammangaddade sig om, att denna bok inte skulle få publiceras. Man bildade sköldborg kring den anfallne, som borde ha fått stå för sin sak själf. När slöten I Herrar ädla själar sköldborg kring Strindberg, när han kämpade i rättmätig sak och när lönnmördarne gång på gång lämnade honom till synes liflös på valplatsen? Att svika landets höfding, då han var i fara, hade förr i tiden ett fullt namn och straffades med rådbråkning och stegel, men i våra dagar har det visst förvandlats till någon slags förtjänstfull handling, som till och med kan gifva anledning till belöningar.

Svarta fanor fick Strindberg ut i tryck endast tack vare den omständigheten, att det fanns en man bland förläggarna, som inte hade försvurit sig och som vågade trotsa glasögonhydran.

VIII

Den excentriske eremiten

Den alltid hypersensitive Strindberg hade efter de andliga och kroppsliga sjukdomar och lidanden, hvarmed det gamla seklet slöt för honom, blifvit än mer känslig och ömtålig. Fastän det sjukliga hjärntillståndet var öfvervunnet, hade han kvar manien från Infernotiden att vilja se direkta uttalanden från makterna i minsta handling som skedde, ja i minsta småsak, hans ögon fäste sig vid.

Hans ständiga planer på att spärra in sig i ett katolskt kloster berodde sålunda på hans önskan att slippa från den pinsamma yttervärlden, inte på att hans nyupptända religiositet gjort honom benägen att kasta sig i den katolska religionens armar.

Enär han ansåg sig själf af många skäl olämplig för klostret, fann han på att etablera sig som privatere- mit midt uppe i storstadslifvet. Denna sin isolering satte han i verket strax efter det han sommaren 1899 flyttat hit upp, först bosatt i Furusund sedan i Stockholm.

Han hade till att börja med uppsökt sina gamla vänner och kamrater, men han fann snart, att umgänget med dem inte hade något att gifva honom. Han återfann sig själf, först när han kom hem i ensamheten och tystnaden och »svepte in sig i sin egen andliga atmosfär, där han trufdes som i välsittande kläder».

Så började Strindbergs nära trettonåriga eremitlif

på gränsen till ålderdomen, med att han »öfvade sig i att vara ensam.» Till en början var det svårt, och han erkände själf, att tomrummet, som slöt sig omkring honom, pockade på att utfyllas.

I sin underbart vackra själfskildring »Ensam» uttalar Strindberg några ord, som jag ej kan undgå citera:

»Genom att afklippa kontakterna med andra människor tycktes jag först förlora i kraft, men samtidigt började mitt jag att liksom koagulera, förtätas omkring en kärna, där allt hvad jag upplefvat samlade sig, smältes och upptogs som näringsämnen af min själ. Därjämte vande jag mig att omsätta allt hvad jag såg och hörde, allt i huset, på gatan, ute i naturen, och hänförande allt jag förnam till mitt pågående arbete, kände jag hur mitt kapital växte, och de studier, jag gjorde i ensamheten, befunnos mera värdefulla än dem, jag gjorde på människor ute i sällskapslivet.»

Dessa ord synas mig vara mottot till hela Strindbergs diktning under det första decenniet af det nya århundradet. Det är tack vare sin fullständiga isolering dessa år Strindberg upphämtat allt det stoff, som gör Strindbergs senaste diktning så intim och gör att vi alltså alla komma honom personligen närmare än någonsin förut.

Hvilka härliga skildringar af hemmets frid, där allting lefver och andas, lider eller glädjes med honom som bor där inne, har inte dessa år skänkt oss! Såväl hans romaner som hans skådespel och verser från denna tid äro fulla af denna hvardagslifvets

poesi, hvilken eremiten Strindberg uppfångat som ingen annan.

I denna fridfulla tillbakadragenhet trufdes Strindberg som aldrig till förene här i sin egen stad. Hans diktning liksom han själf upplefde sin fjärde vår. Sorger och bekymmer förvandlade han i hvita moln, hvilka drogo bort med första vind.

Men ett moln sväfvade dock ständigt, mörkblått och hotande, öfver hans hufvud. Efter Folkkungaslakten hade teatrarne blifvit rädda för hans skådespel. Den nya dramatiska stil han — lätt anslutande sig till Maeterlinck — börjat med Påsk och fortsatt i Svanevit, Kronbruden och Drömspelet, ställde teaterdirektörerna sig skeptiska emot, såsom varande för konstnärlig, för exklusiv för den stora publikens mat-smältningsförmåga.

I december 1900 skrifver Strindberg till mig, att jag måste uppsöka honom i en viktig angelägenhet. Jag var tyvärr sjuk och kunde inte förr än en vecka senare infinna mig hos honom i hans lilla ungarlshem vid Banérgatan 31.

Det gällde att starta en Strindbergsteater. Det plågade honom outhärdligt att skrifva skådespel efter skådespel, utan att något af dem kom fram på scenen. Detta underkännande af hans kapacitet som dramatiker kunde inte få fortsätta i det oändliga. För att få ett slut på det, önskade han, att jag skulle hjälpa honom att starta en liten Strindbergsteater.

På min fråga, hvilka pjäser vi skulle spela, förklarade han, att det var en hel serie små mystiska skådespel han skrifvit. Det skulle bli en teater i Maeter-

lincks stil, inte i det förgångnas. Vi behöfde bara ett skjul ute på Djurgården eller något dylikt. Dekorationer behöfde vi inte kosta på, man kunde spela som på den forna Shakespeare-teatern i ett rum med neutrala väggar. Innehållet skulle då bättre komma fram.

Utan att tänka på att detta kunde såra honom, råkar jag under samtalets gång fråga, om jag kunde få läsa dessa skådespel, vi skulle gifva.

— Nej, det får du inte! — svarade Strindberg i irriterad ton.

— Men om jag skall sätta dem i scen, måste jag väl få läsa dem för att se till, att de inte öfverstiga mina krafter?

— Jag låter aldrig någon läsa det jag skrifer.

Efter detta kategoriska imperativ af författaren vardt det ett hastigt slut på alla tilltänkta planer den gången. Det var inte min afsikt att såra Strindberg genom en misstanke, att hans skådespel inte skulle vara spelbara, det var endast tvifvel beträffande min begränsade kapacitet, ifall jag skulle debutera som regissör, som föranledde min fråga.

Inga förklaringar från min sida hjälpte. Min anhållan att få läsa hans nya dramer, hade sårat Strindberg så djupt, att han lät alla planer ramla. Han vardt hård och kall, så som ingen annan än Strindberg kunde vara det, och när jag lämnade honom, kände jag att vi inte skulle återse hvarandra på länge.

Jag anför denna tilldragelse inte som något klander mot Strindberg, utan endast för att visa, hur ytterligt känslig han var. Hur denna hans hypersensibilitet var parad med en hysterisk misstänksamhet,

som ur de oskyldigaste ord fullkomligt oresonligt konstruerade upp hemliga afsikter, hvilka icke funnos där, och af hvilka han säkerligen inte ens kunde uppdaga något spår i de djupaste lagren af ens undermedvetna viljevärld.

Han talade själf om denna sin »sjukliga» misstänksamhet, som yppade sig hos honom redan i hans barndom. Som sedermera följde honom genom hela lifvet och som tyckes mig vara hufvudroten till hans lika obotliga skepticism. Dock är det, tack vare hans ständiga förmåga att tvifla på alla de ideer, han tagit upp till skärskådande, som han undgått ödet att fastna på någon af dem. Åsikter äro endast till för att belysa lifvet spontant från ett visst håll. Bryter man inte genast sönder dem och låter dem ersättas af nya, ser man snart allting skeft igen.

Samma sällsamma misstänksamhet Strindberg vid detta tillfälle visade mot mig, visade han förmodligen mot alla. Det var inte svårt för honom att blifva isolerad under sådana förhållanden.

Just när Strindberg fått det lugn omkring sig, han behöfvde, råkar han ut för det äfventyret att på allvar förälska sig. Han gifter sig med den unga skådespelerskan Harriet Bosse, hvilken han blifvit bekant med, då hon spelade flickan i Påsk. Under de tre år deras äktenskap varade (1901—1904) såg jag aldrig Strindberg. Jag vet dock, att de åren tillkommo några af hans mest titaniska storverk, hans dubbel-drama Dödsdansen och hans nya dikter Ordalek och Småkonst. Hans största lyriska dikt, Chrysaetos, har detta äktenskap att tacka för sin tillkomst.

För tredje gången skiljd satt han där nu ensam i det lilla anspråkslösa hem, han grundat i det stora Röda huset vid Karlavägen 40.

Fyra trappor upp dörren till höger bodde Strindberg. När man trädde in i hans tambur hängde där midt framför en liten oljefärgstafla af honom själf: genom en ram af löffträdd blickade man in i ett solbelyst Eden. Det var som ville denna lilla tafla varna en, då man trädde in i hans bostad erinrande om, att det var fridlyst område man nalkades.

Dörren till vänster ledde in till hans arbetsrum. Detta var jämförelsevis litet, aflångt med ett enda fönster mot norr. Hela vänstra väggen var täckt med bokhyllor, som gingo från golf till tak, på högra sidan stodo ett par enkla manuskriptskåp och ofvanpå det högsta af dessa spände en örn ut sina vingar.

På sned framför fönstret stod skrifbordet, fylldt med anteckningsböcker, manuskript, skrifutensilier och en del småsaker, alltsammans ordnad med denna minutiösa ordentlighet, Strindberg ville ha omkring sig, då han arbetade. Framför bordet stod denna högkarmade skrifstol, man ser honom sitta i på Anton Blombergs fotografier från denna tid. Invid bokhyllorna stod ett mindre rökbord och ett par rottingstolar för besökande.

En dubbeldörr ledde in till matsalen. Denna var äfven helt enkel med ett matsalsbord i midten, ett serveringsbord och en hvilstol i hörnet vid högra fönstret. På båda borden hade han i regel en massa blommor, dels gåfvor från obekanta beundrare, dels sådana han själf köpte på sina morgonpromenader.

Dessa blommor ordnade han alltid själf på ett sådant

sätt att de symboliserade den stämning, han befann sig i. Var han i högtidsstämning, bredde han dessutom ut på stolar och bord en del vackra broderade indiska draperier. På pelaren mellan fönstren hade han placerat en liten Buddhafigur.

Rummet näst intill var hans salong. Den såg ut att aldrig användas. De spinkiga möblerna hade ljusa öfverdrag både vinter och sommar. På väggarne funnos inga taflor, endast större eller mindre porträtt af hans barn.

Hans sofrum slutligen var beläget inåt gården. Det var så enkelt inredt, att det erinrade om en klostercell. En smal järnsäng, ett stort fotografi af hans yngsta dotter, lilla Anne-Marie, ett nattduksbord med en gammal bibel och ett par gamla katolska andaktsböcker.

Det är detta hem, han själf skildrar i senare delen af »Ensam». Här framlefde han sin tid åren 1902—08 och diktade det mesta, af hvad han under dessa år gaf ut från trycket.

Fönstren vette mot nordost, så att han aldrig hade sol hos sig annat än tidigt om morgnarne, inte alls på vintern. Han hade en vidsträckt utsikt öfver Gärdet och Kungliga borgen bort mot Lilla Värtan och Lidingön. Och så hade han hela norra himlahvalfvet, hvilket han älskade att betrakta under de långa vinteraftnarne, när han vankade omkring här ensam, väntande på att hvilans timma skulle komma och befria honom från den dagens plåga.

Han lämnade nästan aldrig detta sitt hem annat än på sina morgonpromenader mellan 7—9 på morgonen. Han kokade själf sitt morgonkaffe och förtärde

ett par brön, innan han gick ut. När han kom tillbaka varm och våt från sin långa Djurgårdsvandring klädde han om sig och slog sig ned vid sitt skrifbord.

Som han dagen i förväg gjort en anteckning om, hvad han denna dag skulle börja med och under sin promenad ytterligare samlat sig stoff till detta, kom han alltid så fulladdad till skrifbordet, att blott han satte pennan till papperet brast det löst.

Prentande fram orden med denna vackra beherskade piktur, man känner igen från hans manuskript alltsedan unga år, arbetade han sålunda under två till tre timmars tid.

— Mera vågar jag inte skriva åt gången, förklarade han, fast jag nog för det mesta har lust att fortsätta längre. Men skrifer jag en fyra, fem timmar, blir jag tom och känner en leda så stark, att jag önskar jag kunde begå själfmord.

Resten af dagen fick han alltså sysselsätta sig med annat. Han hade under det skenbara yttre lugnet en ständigt brinnande oro, som tvang honom att sysselsätta sig med studier och forskningar af alla slag, blött för att få tiden att gå. Här i Röda huset var det förstudierna till Blå böckerna han arbetade med, hufvudsakligast funderingarne i kemi och astronomi. Äfven de delvis halfvetenskapliga forskningarne i religionshistoria, för hvilka han kände ett glödande hat, därför att de syntes honom gå ut på, att Bibeln skulle härstamma från Babel och att man sökte med vetenskapliga bevis förringa dess värde såsom det uppenbarade ordet.

Det var ganska mycket han hatade på gamla dagar. Han var alltjämt samme briljante resonnör, som när

han i unga dagar kallades för *Örnen* af vännerna i Berns. Enda skillnaden var, att då ville han riva ned allt det »bestående afgående», nu rasade han mot det nya bestående, som inte lät sig förenas med hans åter till nåder tagna barnatro. Den moderna vetenskapen hade på 90-talet förklarat, att universum inte hade några hemligheter mer för densamma. Den hade funnit ordet för alla gåtorna, löst alla problem.

Det var detta de kvasivetenskaplige öfvermagarnes öfverord, som fortfarande brände Strindberg och kom honom att utslunga så många hånande piskrapp mot den exakta forskningen. Men det är ord dem ingen verkligt framstående vetenskapsman yttrat, ty dessa stå nog i regel fortfarande fast vid: att vi om det stora hela veta ungefär plus minus noll.

Men för några få vetenskapssnobbars skull skar Strindberg hela vetenskapen öfver en kam. Och så ville han dessutom, äfven när det gällde denna gren, spela den klärvoajantes roll. Med en ifver, som verkade lätt hysterisk, hakade han sig fast vid ett och annat missuppfattadt yttrande, vände och vred på det i sin fantasi smältdegel, tills han fick någonting helt annat ur det än det ursprungligen betydde och slutligen fick han på så vis fram ett »fantasiuppblandadt faktum», hvilket han sedan med förtjusning använde som ett dräpande argument.

Ingenting hängde han så fast vid, som vid dessa själf tillverkade fakta. Det var, som ville han tro, att det i denna ständigt flytande ström skulle finnas några få fasta punkter, som skulle inge honom en känsla af stillhet, och därför förtöjde han sin farkost vid ett par flytbojar utan att bry sig om huru-

vida dessa bojar voro fästade vid bottnen eller inte. När man samtalade med honom, fick man akta sig för att peta på dessa flytbojar. Det brakte honom i förstämning, ja, han kunde bli rasande och köra ut sina gäster, om de alltför energiskt motsade honom. Särskildt sina mystiska upptäckter angående fåglarne höll han fast vid. Om kornknarren, som kan göra sig osynlig, om svalorna, som ligga i vinterdvala, om hvart flyttfåglarne i det hela taget taga vägen under vintern. Han antydde aningar dem han inte ville uttala. Mystiska hemligheter, som det kunde vara farligt att förråda.

Dessa bisarrerier verkade ofta på mig, som ville han ha dem som en slags säkerhetsventiler gent emot det sjuklighetstillstånd han haft att genomkämpa. Han kastade fram dem liksom för att pröfva sin egen själfbeherskning, sin egen hjärnas klara öfvermakt äfven öfver vanföreställningar.

Och hans nya religiositet? Sedan han slagit sig ned i Röda huset, hade han haft en större kris ånyo, hvilken slutat med uppnåendet af fullständig harmoni mellan honom och makterna. Det var hans stora och underbara själförlossnings slutakt, hvilken mynade ut i att han gaf sig själf fullständig absolution, fick ihop ett bokslut som stämde och kunde gillas både af domstolen där uppe och af honom själf.

Ett sådant bokslut borde icke ha varit svårt att åstadkomma, inte ens för en man med hans stränga rättskänsla. Blott detta att han ånyo väckt till lif ibland oss den fornsvenska andan, densamma som gått igen äfven i de högsta bland de gamla isländska dikterna, det mest tändande, eggande af allt detta

desperata trots mot lifvets makt och lifvets meningslöshet» — som Vilhelm Ekelund uttrycker det — blott detta borde ha varit nog att låta alla »synder» han möjligtvis kunde ha begått, hvirflas bort af vinden likt vissnade blad till den grop, där de skola multna bort af sig själfva.

Strindbergs religiositet har under dessa sista år jag sammanträffat med honom på mig gjort intrycket af en vacker mild pose, som han önskade att intaga för att få det yttre lugn, han behöfde. Hans strider med sig själf hade varit så förtärande, att han inte, då han ånyo reste sig upp, förmådde tänka till slut de syntheser han redan funnit antydningarne till, utan han kände sig nödsakad kasta sig i armarne på första bästa religiositet blott för att bli kvitt religionsgrubberiets kaos.

Redan hans uttalande, att man måste svälja hela dogmkristendomen, som man sväljer ricinolja i kaffe, bevisar, hvilken motvilja han hade mot denna dogmbundna uppfattning af religionen. Vid slutuppgörelsen efter sin religiösa själfpröfning i *Legender* riktar han på flera ställen den skarpaste kritik mot kristendomen och särskildt mot dess svagaste punkt, det moraliska ansvarets afvältande på återlösaren. Hans egen själf förlossning var — som Esswein framhåller — icke en dekadents trötta krypande till korset, icke något man kan kalla för en omvändelse, utan en *pånyttfödelse*, däri visserligen äfven ingick en kraftig förargelse öfver de dåliga egenskaperna hos visst modernt fritänkeri.

Esswein säger rent ut:

»Äfven den *religiöse* Strindberg, mannen med de

vemodiga katoliserande lekverken, som äro uppvecklade i *Legender*, är skeptiker ända in i det sista. Genomgående problematiker, en troende, för hvilken hvarje kyrka torde betacka sig, och dock djupt religiös.»

Det var så vidt jag kan finna, för att ånyo frigöra *konstnären* i sig, han drog på sig dogmkristendomens på samma gång vida och snäfva mantel. Han kände sig som en vasaättling, hvilken icke stupat vid Lützen utan efter blodiga segrar återvändt hem för att ställa till rätta all den oreda, som uppstått genom hans årslånga härnadståg i främmande land.

Han trodde icke på den absoluta utvecklingen längre, flerfaldiga gånger yttrade han:

— Jag tror icke att lifvet någonsin blir annorlunda än det är. Det är det värsta helfvetet af alla, jag kan inte tänka mig något värre. Äfven om man byter om statsskick och religion aldrig så ofta, mänskligheten förblir dock alltid densamma.

Han hade en känsla af, att han behöfde lugna inte blott sig själf utan äfven sin samtid. Han läste hvarje kväll sina gamla katolska bönböcker, för att lefva sig in i deras frid, inte för att skaffa sig någon katolsk uppbyggelse, och på liknande sätt ville han lugna andra. Den eld som brann i hans inre var så stark, att han behöfde lugnande medel för att kunna få ro för natten.

Vända vi oss till hans handlingar finna vi, att han ej heller genom dem kan inrangeras bland de kyrk-troendes skara. Ingen »omvänd» tar ett sådant afsked af sina efterföljare och forna vänner som det Strindberg gjorde i Svarta fanor. Tvärtom det ego-

centriska finns kvar hos honom ända in i det sista han diktar. När han i Stora landsvägen definitivt nedlägger diktarpennan, reser han sig likt den brottande Jakob upp mot Gud och vill betvinga honom:

O, evige! Jag släpper ej din hand,
din hårda hand, förrn du välsignat.

Och därpå bryter han ut i dessa, om obruten själfkänsla vittnande rader:

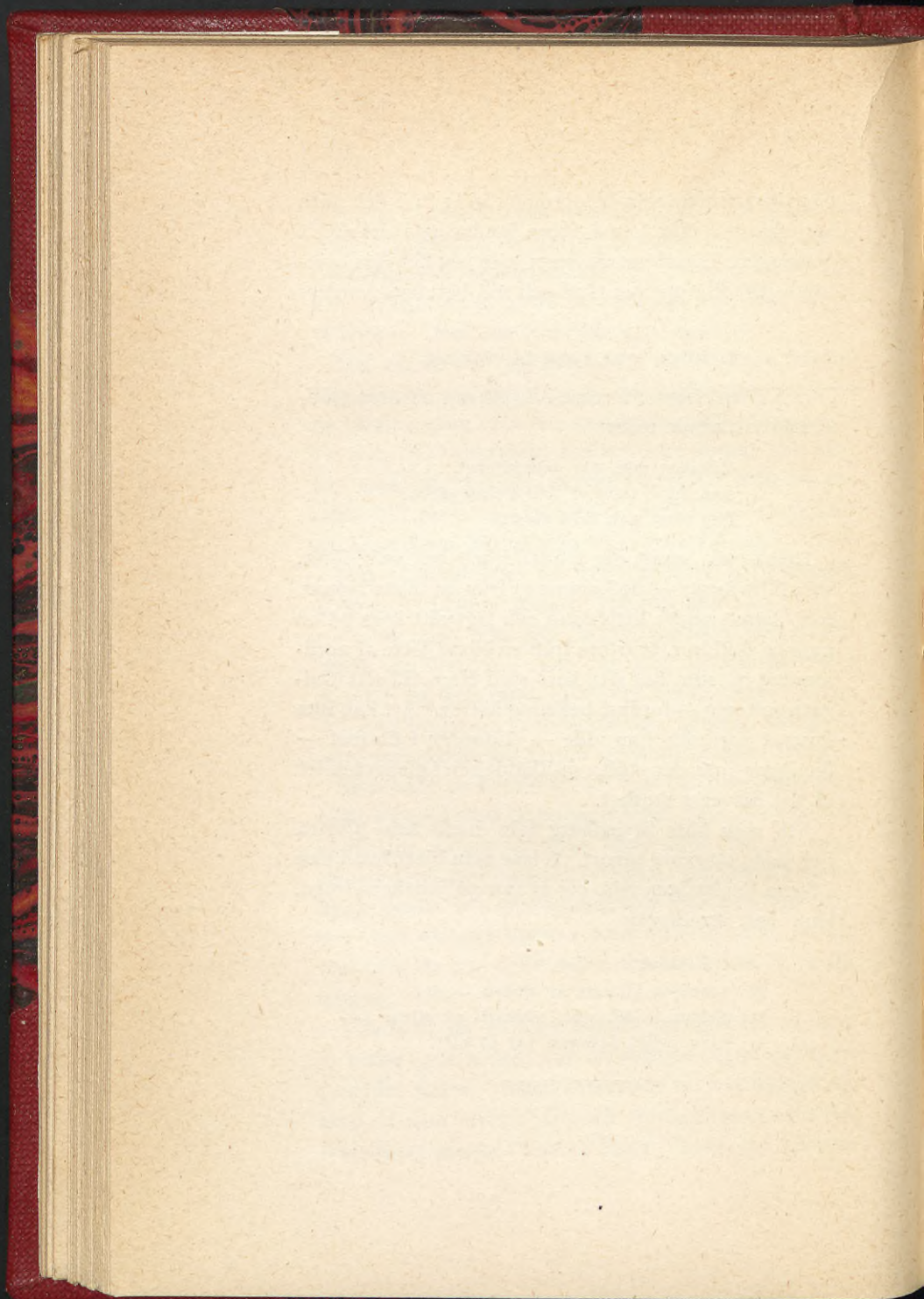
Välsigna mig, din mänsklighet,
som lider, lider af din lifsens gåfva!
Mig först som lidit mest!

Dessa ord: »mig, din mänsklighet» och »mig först, som lidit mest» — de komma ej från en mans läppar, som dignat under lifsbördan och lagt sitt kors på en annans skuldror, tvärtom från en blond jätte af nordmannatyp, som bar sitt kors själf fram till sitt Golgata och som — fordrar belöning härför. Att han inte kunnat vara den han ville — slutorden i dramat — förringar inte den stolta själfhäfdelsen i medvetandet af sitt lifsverks storhet.

Vill man höra Strindberg tala direkt från hjärtat i en ännu starkare tonart, då läse man blott hvad han i Stora landsvägen (sid. 90) svarar på japanens fråga, »hur han ser lifvet»:

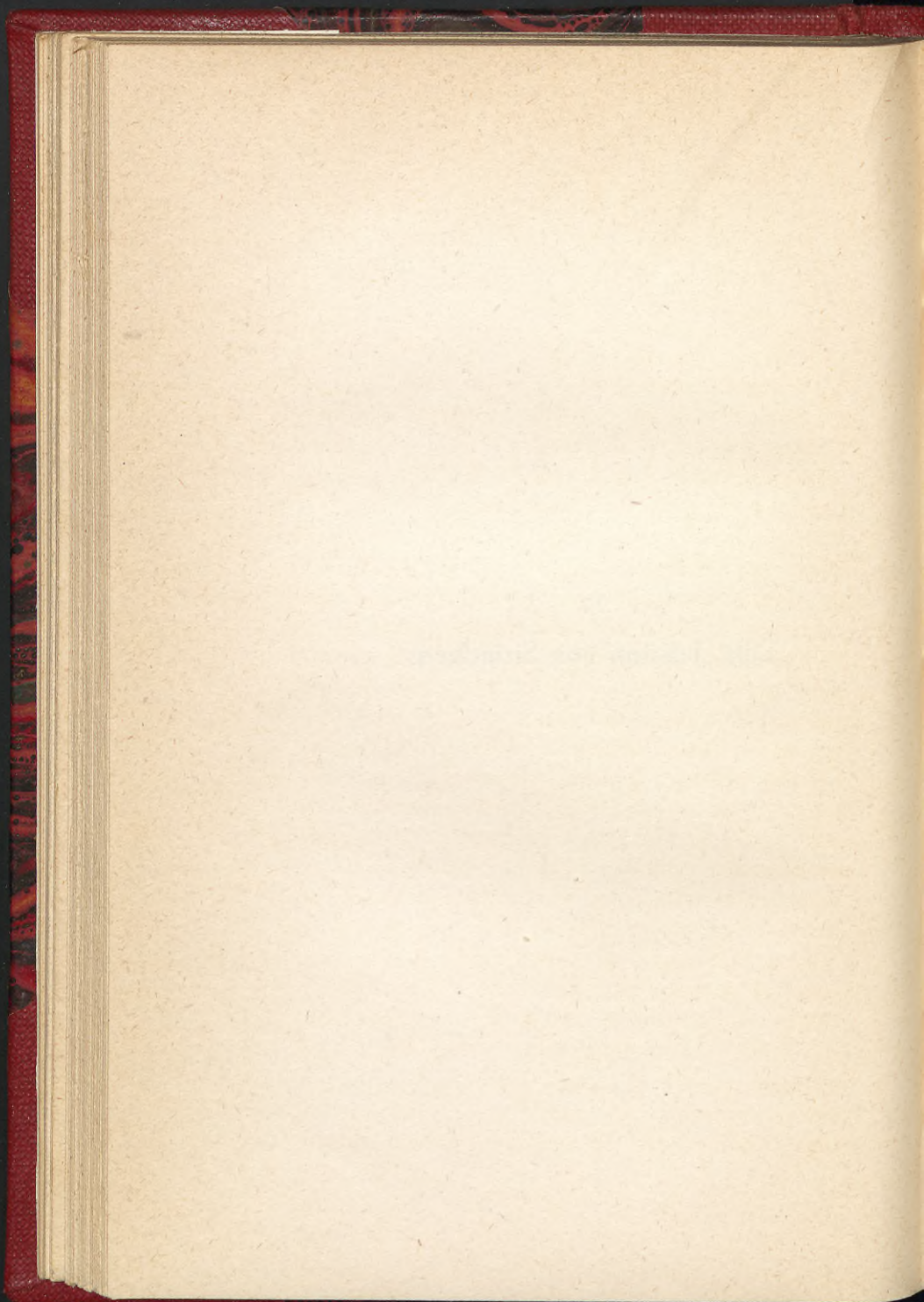
Jägaren:

Det fann jag bittrare än döden — det
Att nödgas ta det stora gäckerit på allvar —
Att hålla heligt det som var så rätt.

IX

Lilla Julafton hos Strindberg

Strindberg hade äntligen fått till stånd sin egen teater. Men under svårigheter så stora, att det tycktes, som skulle alla makter i världen ha sammansvurit sig för att hindra, att han äntligen fick fram sina ospelade skådespel på scenen.

När teatern, gamla Intima teatern vid Norra Bantorget, skulle öppnas, fick man hålla på i månader innan myndigheternas tillstånd härtill kunde ernås och alla erforderliga ändringar utföras. Som Strindberg inte ville veta af, att direktör Falck och hans sällskap begåfvo sig ut på landsortsturné, fick han åtaga sig att bestrida deras gager i öfver två månaders tid. Och när så teatern den 26 november 1907 äntligen öppnade sina portar och man som premiärprogram gaf ett af Strindbergs för denna teater särskildt skrifna kammarspel, det kraftiga mästerverket Pelikanen, då höjdes ånyo ett unisont vargatjut mot både pjesen och Strindberg, kanske starkast mot honom själf och detta inte riktadt så mycket mot dramatikern Strindberg utan snarare mot — författaren till Svarta fanor.

Man tog icke hänsyn till, att det var Sveriges förste och ende store dramatiker, som här sökte själf godtgöra de orättvisor som begåtts emot honom, att det var författaren själf som fick bestå fiolerna, Intima teatern skulle till hvad pris som helst klubbas

ihjäl. De följande premiärerna fingo framföras med allt för få repetitioner och föllo äfven de.

Redan efter den första nedsablingen ville Strindberg gifva tappt och stänga teatern. Han, den modigaste bland modiga, hade nu på gamla dagar blifvit försiktig och ängslig. Med en berömvärd energi, delvis framtvingen af omständigheterna, höll direktör Falck dock fast vid företaget. Fram emot jul-tiden blefvo likväl svårigheterna alltför stora och hade ej ett tillskott i kassan skett, skulle företaget knappast kunnat hållas samman.

Lilla julafton, den 23 december på morgonen, hade det lyckats klara blindskäret. I glädjen häröfver inbjöd Strindberg sin teaterdirektör och mig till att fira denna händelse med en liten aftonzwyck i hans hem.

När man kom till Strindberg på aftonbesök måste man infinna sig på slaget sju. Kom man tidigare störde man honom i hans förberedelser och dröjde man en stund öfver det bestämda klockslaget, vardt han nervös af att vänta och tyckte att hela kvällen var förstörd.

Vi båda, som inbjudits till honom denna kväll, sammanträffade därför i trappan till hans bostad, där vi afvaktade att klockan skulle slå de sju slagen.

När vi hörde de första klämtslagen i Oscarskyrkans torn, ringde vi på hos Strindberg. Hans hushållerska tittade som vanligt ut genom köksdörren för att erfara, om det var någon »tillåten», som ringde på. Var det så, nickade hon blott belåtet, stängde hastigt köksdörren och så vardt det en längre konstpau. Utan att man hört hennes steg, öppnade

hon därpå helt oväntadt tamburdörren, så tyst att man hade en känsla af, att man kommit till någon spiritistisk seance hos magern Magus.

Medan man drog af sig rocken och blickade in i Det förlofvade landet, den lilla Strindbergsmålningen på väggen midt framför, öppnades dörren in till Strindbergs arbetsrum och på tröskeln syntes Strindberg själf. Han stod där i en ström af ljus, ty hela våningen var eklärerad med full elektrisk belysning, så som Strindberg alltid plägade ha det om vinterkvällarne, äfven när han var ensam.

— Nå, ni äro precisa! yttrade han med ett småleende, som innebar det allra högsta beröm.

Så räckte han oss handen i tur och ordning, denna goda kraftiga hand, som hjärtligt tryckte våra händer till välkomsthälsning. I regel undvek Strindberg dock att taga folk i hand, ty han hade på inner sidan af högra handen ett exsem, som man inte kunde undgå att känna och som det var Strindberg ytterst motbjudande att tala om. Någon gång emellanåt var exsemet inflammeradt och då hade Strindberg alltid en svart bomullshandske på högra handen. Hur han trodde sig ha fått denna hudsjukdom berättar han om i sin själfbiografi.

Sedan vi kommit in i hans lilla arbetsrum, stängde han dörren bakom oss omsorgsfullt och drog med en stor gest ett draperi öfver densamma, så att ingen skulle kunna kika genom nyckelhålet eller höra hvad som sades härinne i hans allra heligaste.

Därpå vände han sig mot oss på ett gladt studentikost sätt, som utan ord antydde, att nu skulle vi släp-

pa gäcken lös och ha oss en riktigt trefflig afton, ty nu hade vi skakat af oss alla bekymmer.

— Här mina herrar, toddybordet är dukadt!

Detta med en liflig antydning mot ett bord med dryckesvaror placeradt i vänstra hörnet invid bokhyllorna. Därpå hejdade han sig plötsligt, liksom kom han ihåg, att det inte var ett par unga studenter från 70-talet han hade framför sig, hvilka enligt den tidens sed förfriskade sig med varma toddar:

— . . . Fast ni ska förstås ha grogg!

Förfriskningarne voro rikligt tilltagna. Man kunde välja på whisky, cognak eller punsch, på varmt vatten till toddy eller kallt sodavatten till grogg. För att åtminstone börja lika, beslöto vi oss alla tre för en whiskygrogg och slog oss ned på de tre högryggade smala matsalsstolar Strindberg ställt fram rundt groggbordet och på hvilka man nödgades sitta upprätt som på en tentamen inför en öfverlägsen professor.

Detta innebar inte någon antydning om att Strindberg skulle vara någon slags professor. Han var tvärtom den yngste bland oss och så snart vi druckit hvarandra till, slog han upp sin språklåda.

Jag hade råkat antyda min förvåning öfver att inte Intima teatern hade en viss stor mäcenat till det stöd ryktet påstått.

— Nej, kan du tänka dig — högg Strindberg in, förtjust öfver att få berätta någonting riktigt intressant — när jag och Falck sutto här en kväll i höstas och diskuterade frågan, hvar man skulle få rörelsekapital ifrån till teatern, kom jag ju i främsta

rummet att tänka på honom, konstmäcenaten, då jag inte kunde föreställa mig annat, än att han, som gjort så mycket för målarekonsten, också skulle räcka till för den misshandlade dramatiska konsten. Men kan du tänka dig, i samma ögonblick, jag uttalade hans namn, så »pang» skedde ett under.

— Ett under?

— Ja, det är sant, intygade Falck.

— Vi hörde ett dån i kakelugnsröret och ögonblicket därpå kom en stor tegelsten dansande ned genom kakelugnen, sprängde upp kakelugnsluckorna, hvilket ju inifrån borde vara nästan omöjligt, och damp i golfvet här midt framför oss. Då visste jag, hvad svar vi skulle få ifrån den mannen.

— Mäcenaten sade alltså nej?

— Ja, han kunde hvarken låna eller skaffa oss ett belopp på de tre tusen kronor vi behöfde. Men tänk dig, att en tegelsten kommer och ger mig svar på min undran bar!

Vi funno både detta makternas budskap på förhand och mäcenatens afslag lika underliga. Men vi hade då inte reda på, att denne mäcenat just då själf befann sig i stora ekonomiska bryderier.

Men hela teaterföretaget hade dock kunnat sätas i gång, tack vare att guld börjat strömma in på Strindberg från alla håll. Han fann detta lika underligt som tegelstenen, att med detsamma tidningarne omnämnde, att hans pjeser skulle bli spelade på en teater, började förläggarne ånyo vilja gifva ut hans böcker. Han hade fått ut sina Svarta Fanor hos Björck och Börjeson och De Blå Böckerna, hvil-

ka han aldrig trott sig få förläggare till, hade kommit ut på samma förlag. Äfven utomlands, särskildt i Tyskland och Österrike, hade intresset för honom börjat vakna på nytt och teatrarne hade börjat köpa hans pjäser.

År 1906 hade hans inkomster sjunkit ned till knappa 4.000 kronor och han hade haft det så smått, att han funderade på, om han nästa år kunde ha råd att bo kvar i sin 800-kronors bostad. Men detta år, då teatern skulle startas, dök inkomster upp, just då de behöfdes. *) Fast alltför underbart var ju inte detta: då man afskär all förbindelse med yttervärlden, så som Strindberg gjort det de sista åren, blir man snart glömd, äfven om ens rykte varit aldrig så stort. Shakespeare klagat ju i Stormen öfver, att han, ett par år sedan han lämnat sin teater, var en obekant man för sina landsmän. Rembrandt, som var sin tids mest berömde man i Holland vardt så totalt bortglömd med samma han nödgades sälja sitt palats och sina storslagna samlingar, att han betraktades som död. De sista åren af sitt lif, då hans konst växte sig starkare än någonsin, satt denne mästare i en skrubben innanför sonens lilla konsthandel och målade, utan att någon visste, att han lefde.

Att inte Strindberg vederfors ett liknande öde, därtill bidrog teatern i sin mån.

Från teatern kommo vi så in på andra ämnen, alla dock rörande sig om mystik. Strindbergs förkärlek för det mystiska hängde lika starkt i alltsedan Infernotiden. Detta var en mani hos honom men bör

* Det visade sig sedermera, att Strindberg detta år fått in omkring 32,000 kronor, af hvilka cirka 19,500 gingo åt till att understödja teatern.

icke — såsom på visst håll skett — uppfattas som ett fortsatt svaghetstillstånd hos denna kraftiga och allt mänskligt omfattande hjärna.

Han berättade denna afton en hel del dylika upplevelser, af hvilka jag ej kan erinra mig alla, men af hvilka de flesta kunna hänföras till en art af Clairvoyance. För att visa hur starkt han hängde samman med sina dramatiska verk, berättade han sålunda, att han i regel kände på sig, när något af hans skådespel upplefde någon premiär ute i Europa. Han kunde då känna lukten af rök och spritångar, hvilka han uttydde, att man talade intensivt om honom, i någon teaterfoajé. Sedan han vid ro-tiden gått till sängs och insomnat, kunde han plötsligt väckas af smattrande applåder, så att han förfärad satte sig upp i sängen, undrande om han var på en teater. Han tyckte inte om, att gå på sina egna premiärer och applåder voro honom lika motbjudande som det litterära gläfs, hvilket förföljt honom hela hans lif. Men efter en dylik applådupplevelse påstod han, att han alltid plägade erhålla underrättelser om någon dramatisk framgång.

När Strindberg fick berätta om dylika tilldragelser och hade åhörare, som kunde följa den fantasi som skapande medverkade i hans berättelse, då var han i sitt esse. Han var själf så intensivt med, att han vardt gång på gång för varm i hufvudet. Han måste svalka sin heta panna med att badda på för ett ögonblick med kallt vatten och det han drack, spädde han allt mer ut med vatten och citron.

Sedan de mystiska ämnena för dagen voro uttömda, kastade han sig på politik. Då var det »Ör-

nen» inom honom, som höjde sig på stolta vingar, han vardt åter den kritiske konstnårsrevoltören från Röda rumsperioden, som ref ned alla afgudar. Han arrangerade diskussionen som en stor brottmålsprocess, der den oskyldigt anklagade var den åsikt han själf hyste, den elake åklagaren förde kärandens talan. Själf gjorde han sig så till försvarsadvokaten och sedan åklagaren mer eller mindre lyckligt formulerat sin anklagelse, tog försvaret vid.

Då gick det hett till mellan sköldarne. Efter en klaggörande inledning kommo försvarsbevisen. De kommo likt smattrande mitraljössalvor och för hvarje salva, som mejat ned en fientlig truppstyrka utropade Strindberg sitt smattrande:

— Pang!

Skottet hade träffat målet. Beviskedjan hade knutits samman så starkt, att det fanns ingenting som klickade.

— Pang! Pang!

Åklagarens hela arméuppställning var sönderskjuten. Inte en enda pluton kunde längre hålla stånd. Den anklagade var fullständigt befriad från alla misstankar.

— Pang!

Domaren hade inte annat att göra än frikänna. Och detta på ett sätt, som gaf mer än upprättelse, nästan en helgongloria åt den orättvist misstänkte:

— Pang!

Hela historien var en gång för alla brakt ur världen.

*

Ett par timmar hade förflutit på detta sätt. De hade gått oerhördt fort och dock var det som om

man skulle ha upplefvat hela serier af dramer och romaner.

Hundratals människofigurer hade tågat förbi ens inre ögon. Massor af dagsåsikter hade den mystiske trollkarlen hängt upp inför ens blickar likt fladdrande fanor, men i samma ögonblick han beskådat dem, hade de slitits sönder som af en stormvind och förvandlats till värdelösa trasor, hemmahörande endast på afskrädeshögen.

När klockan närmade sig nio, gläntade någon i matsalsdörren. Strindberg höjde sitt glas och bjöd oss dricka i botten.

— Nu ska vi ha oss mat. Jag hoppas groggarne gifvit er aptit.

Härmed slog han upp döbattang-dörrarne till matsalen. Denna strålade af ljus, både från den elektriska ljuskronan och från kandelabrarna med stearinljus. Framför Buddahbilden brann en liten mystisk röd lampa.

Bordet var dukadt till fest. Smörgåsbord på gammaldags svenskt manér, som Strindberg tyckte om, fast ej det traditionella med sockrad sill och dylikt utan endast delikatesser. Dessutom en hel liten mängd blommor i små vaser, uppställda som en hedersvakt å den ändan af bordet, där ingen skulle sitta.

Det var med verklig förtjusning Strindberg slog sig ned som värd vid detta bord. Han hade en förmåga att få minsta småsak att stråla och bli betydelsefull. Utan att han behöfde göra några antydningar i ord, förstodo vi att han denna afton brassat fullt och att han bjöd oss på allt det bästa han själf

kunnat utleta, så att vi skulle förstå, att det var hans afsikt att bereda oss en kunglig förplägning.

Strindberg uttalade sin glädje öfver att vara hemma igen och få äta svensk mat. Under de många åren i utlandet led han alltid af ovana vid maten. Äfven i detta hänseende har man sin rot i hemlandet, det man vant sig vid under sin uppväxttid, måste man hålla fast vid. Han hade aldrig riktigt trifts någon annan stans än här hemma i sitt kära Stockholm.

Vissa perioder af sitt lif hade han förföljts af dålig mat. Han berättade om en dylik period, han upplefvat i april detta år.*) Samtidigt med att hans drama *Drömspelet* började inöfvas på teatern, hade en märkvärdig ändring i hans dagliga lif inträdt. I fyrtio dagars tid hade han fått genomgå en svår svält- och grubbelperiod. Han fick byta tjänare sex gånger på dessa dagar, den ena sämre än den andra. Det gick så långt, att han fick hjälpa sig själf, själf duka och elda.

— Och emellanåt fick jag äta svart svinmat ur en mathämtare!

Han ansåg denna 40 dagars fasta som en straffdom på grund af att *Drömspelet* var förmätet och innebar en hädelse, i det han i denna pjäs sökte gifva råd åt världsordnaren. Då han velat för sin broder Axel omtala, att han fått så smutsig föda, att han icke kunde »tacka Gud för mat», hade han emellertid hindrats härifrån af en blå blixst och ett åskdunder, hvilka upprepats tre gånger å rad. Därför att han kunnat tiga med anklagelsen mot den högste, hade han dagen därpå fått sin belöning. Det var den 24

*) Se »Blå boken med supplement», sid. 427, 430 och 431.

april detta år, hans nuvarande utmärkta hushållerska börjat hos honom och från den dagen hade det varit ordning i huset och han hade dagligen fått den bästa mat han kunde önska sig.

Det var också utmärkt allt det Strindberg bjöd oss på denna afton. Efter smörgåsbordet kom hushållerskan in med stor präktig hummer, därpå följde en välstekt fågel, så frukt och ost.

Vi försakade häller inte Bacchus. Vi fingo norsk akvavit, den enda snaps Strindberg plägade dricka. Sedan fortsatte vi med Bourgogne. Strindberg hade af någon raffinerad vinkännare hört, att man skall utvälja åt sig *ett* vin, som man fått smak för, och sedan skall man hålla sig till detta. Själf hade han utvalt Beaune och därför också alltid fått ett utmärkt sådant.

Vidare hade han den principen, att man ej skulle dricka röda viner vid rumstemperatur. De skulle tagas direkt upp ur källaren, när de skulle användas. För den med starka sinnen utrustade hade de smak och arom tillräckligt ändå och kalla rödviner verka dessutom starkare på organismen än värmda.

Strindberg var idel solsken och förtjusning. Det var inte blott en glad och gemytlig festmåltid vi firade. Trots att bordssamtalet rörde sig om dessa materiella ting, småsaker i det hela taget, men dock af stor betydelse för känsliga personer som Strindberg, var det dock en högtidsstämning öfver oss som om vi firat en julafton till minne af någon annan stor man, än den man plägar fira den 24:de december. En annan, som också lidit omätliga kval för den mänsklighet, hvares stora samvete han blifvit.

Strindbergs goda humör stegrades än mer, när måltiden närmade sig sitt slut. Han fick då tillfälle att berätta sin lilla historia om det mystiska vid kaffekokningen, ett af de tema han tyckte mest om af alla.

— Att koka kaffe är en den mest känsliga sak i världen — så ungefär yttrade han. — Pigor kunna nästan aldrig koka kaffe, så att kaffet blir godt. Det skall man göra själf. Det har jag alltid gjort och det gjorde Balzac, då han arbetade om nätterna.

Ser ni, kaffet är en känslig dryck. Den tycks kunna ta intryck af den persons sinnesstämning, som kokar den. Är det en magsyremänniska blir kaffet alltid surt.

Och dock består hela konsten att koka godt kaffe endast däri, att man noggrannt observerar kaffet, under det kokningen pågår. Kaffet säger själf ifrån, när det är färdigt. —

Efter detta lilla föredrag, steg Strindberg upp, tog fram tändstickor och tände på den lilla spritlampan under kaffekokaren, som stod på serveringsbordet bakom honom. Sedan vände han upp och ned på det dubbla kokkärlet med en elegant och van gest, åntydande att detta var en sak, som han dagligen utförde. Utan att se åt kokapparaten slog han sig så ånyo ned vid bordet och högg med liflighet in i samtalet igen. Och han låtsades inte alls märka, att kokningen där bakom honom pågick, trots att en viss spänning i viljan lät förmoda, att det var det puttrande kaffet, han lyssnade till och inte till ljudet af sin egen röst. Han talade forceradt, som om innehållet i det han sade inte alls intresserade honom, som

vore det en utanläxa han lärt sig flytande. Och dock var det sina egna tankar han i detta ögonblick lät flyta fram, men sådana som han upprepät för hvarje ny besökare, tills de blifvit något utanför honom, någon bagatell, han för längesedan skänkt bort.

Precis i den rätta sekunden reste han sig ånyo upp, släckte spritlågan och bar fram kaffet till bordet, att stå och klarna. Det *var* också ett utmärkt kaffe, han åstadkommit och han tycktes lika stolt öfver det som Anders Zorn öfver sin berömda cocktail.

Efter supéns slut slogo vi oss ned ånyo inne i Strindbergs arbetsrum. Här stod läskedrycksbordet nydukt och vi togo åter plats på de obekväma rottingsstolarne, som tvang en att sitta rak i ryggen.

Det var, som hade vi lämnat den högtidliga födelsedagsfesten och flyttat upp till det lilla studentrummet i Uppsala. Strindberg fick ånyo det burschikosa öfver sig, berättade mystiska upplevelser och kom med dräpande bevisledningar, där det alltjämt smattade »pang, pang» för hvarje länk, som fogades samman i kedjan.

Så småningom började han att släppa tråden. Han lät Falck och mig fortsätta att spinna ut den vidare. Han tycktes komma in i egna tysta tankeströmmar, om hvars innehåll han inte ville yppa något. Han vardt ånyo het och måste badda kallt vattnet på tinningarne.

Emellanåt gick han fram till fönstret, öppnade detta på glänt och försjök i att betrakta stjärnhimmeln. Sedan försvann han in i matsalen, till hvilken han öppnat dörrarne. Vi hörde honom gå omkring där inne och stöka.

Så kom han ut igen och slog sig ned hos oss. Bland annat kom han berätta om morgontimmarne vid arbetsbordet.

— När jag slutat mitt arbete för dagen, gör jag alltid på en papperslapp en anteckning om, hvad jag skall börja med bästa dag. Hela den långa eftermiddagen och kvällen går jag och samlar material till nästa dags arbete. Under min morgonpromenad kondenseras mina tankar än ytterligare och när jag kommer tillbaka från vandringen, är jag fulladdad som en elektricitetsmaskin.

Efter att ha tagit på mig en torr tröja, ty jag går mig alltid genomvarm, slår jag mig ned vid skrifbordet här. Med detsamma jag har papper och penna färdiga, brakar det löst. Orden formligen ramla ned öfver mig och pennan arbetar under högtryck att få ned alltsamman på papperet. När jag skrivit en stund, har jag en känsla af, att jag sväfvar fritt i rymden. Då är det, som skulle en högre vilja än min egen komma pennan att glida fram öfver papperet, leda henne att nedskrifva ord, hvilka tyckas mig som rena ingifvelser.

Efter dessa två à tre timmars extatiskt diktarskap måste han tvinga sig att upphöra för att inte skriva sig tom.

Han fasade för att känna tomheten omkring sig och sysselsatte sig därför under dagens återstående timmar på alla upptänkliga sätt. Han hade nyligen skaffat sig den stora uppslagsboken Encyclopedia Britannica och i denna studerade han flitigt. Han studerade språk och matematik och på kvällarne studerade han stjärnhimmeln. . . Inte bara astrono-

miskt utan äfven som astrolog. Vidare skref han bref och införde dagens händelser i sin dagbok. —

För att räta på mig efter det långa stillasittandet hade jag stigit upp och gått några steg fram i rummet. Jag råkade kasta en blick in i matsalen och det jag såg här, kom mig att stanna i stum beundran.

Under de korta stunder Strindberg varit därinne och stökat hade rummet förvandlats. På matsalsbordet hade han med tulpaner och några andra blommor, alla ställda i större eller mindre vaser, arrangerat en hel blomsterträdgård, en blommornas hyllning åt julen och helgdagsfriden, som nu började. De hvita, de skära och de bronsgula tulpanerna bildade ett mildt ackord, liknande den luftiga melodien hos några af Beethovens första sonater. Och man lade märke till att den kärleksfulla hand, som ordnat alla dessa blommor till en symfonisk samklang, på ett underbart sätt placerat blommorna, så att de åstadkommo en känsla af jämnvikt och att blomstergruppen tagen som helhet gaf intrycket af ett altare.

På ett annat bord midt emot detta guldhvita altare syntes den lilla Buddhabilden med sin röda lampa framför sig försänkt i denna starka religiösa hypnos, som blickade den tillbaka till själfva ursprunget.

För att borttaga känslan af att det var ett vanligt rum hade Strindberg tagit fram sina indiska stickade dukar i hvitt och ljusgrönt siden och bredt ut dem öfver stolryggarne. Det var inte ett boningsrum för människor jag blickade in i, det var en privathelge-

dom för en, som hade andakt inte blott på läpparne utan äfven djupast nere i sin själ.

Strindberg smålog på sitt oförlikneligt hjärtliga sätt åt den beundran, som måtte afspeglat sig i mina drag. Han gick före mig in i rummet och gaf mig tecken att följa med.

— Jag brukar gå in här och bedja med mina blommor — yttrade han.

Och med en blick öfverfarande dem allesammans samlade han in alla dessa ljusa klockor i sitt sinne, liksom ville han, att de alla skulle ljuda i samklang med honom själf.

— Man behöfver inga ord för att bedja.

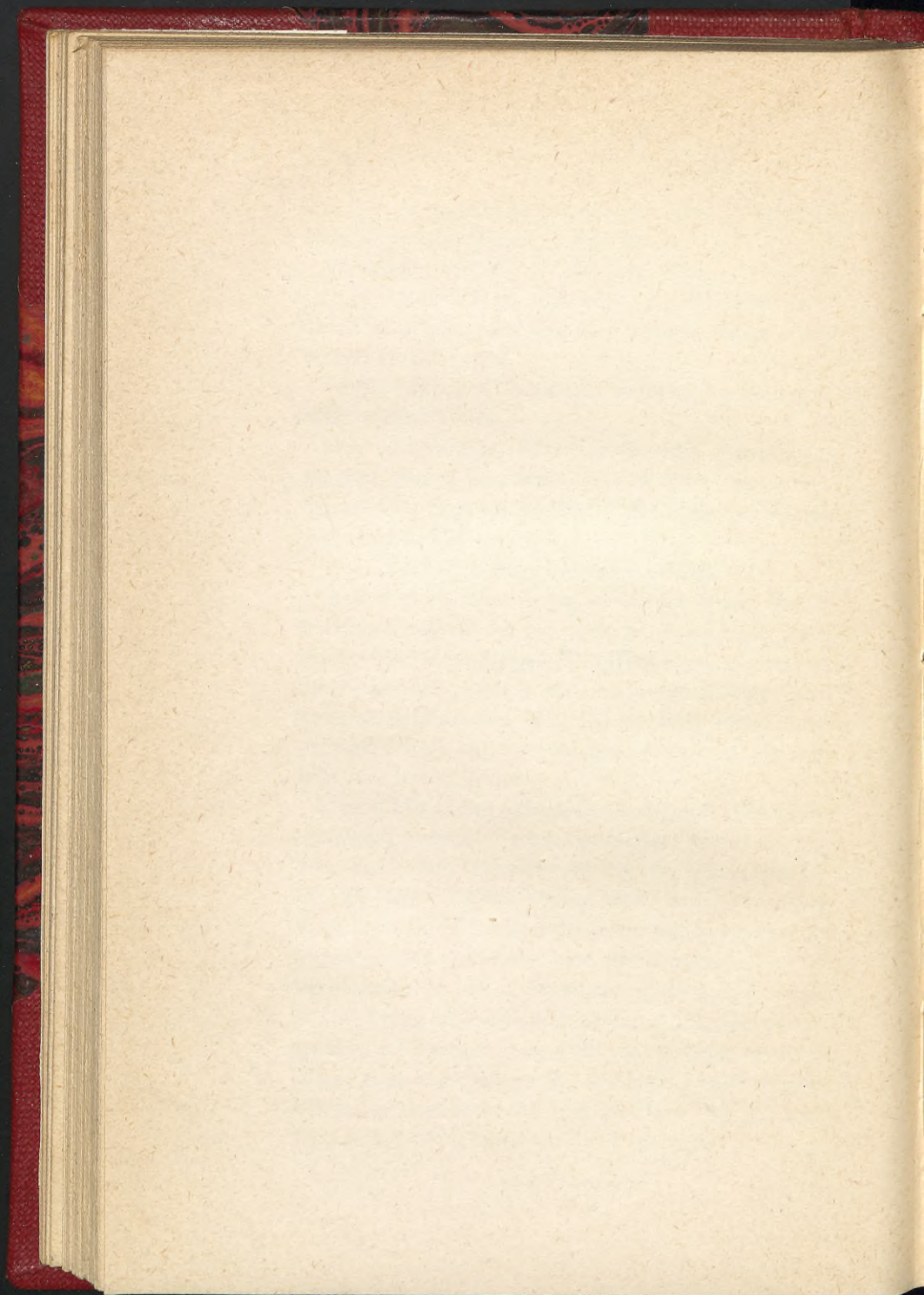
Han stod en stund kvar, under det denna nästan hörbara hymn till det goda och det sköna förklingade i hans inre. Han såg god ut som ett barn, som endast kunde se ljust på lifvet, denne vindbitne kämpe med den gråa lejonmanen, han, som kunde så helt glömma sig själf och gå upp i ett lif lika omedelbart och sublimt som blommornas.

Denna bild af den åldrige skalden framför sitt blomsteraltare försänkt i stum hänförelse, den synes mig bära vittne om, att, trots allt det fula och vidriga lifvet alltjämt öfveröst honom med, hade Strindberg dock i sitt inre förmått uppehålla det Skönas heliga blomster lika oskadade, som då de spira upp i ett barnasinnens af vakna drömmar uppbyggda paradis.

Då vi togo adjö af honom, stod han lutad mot dörrposten, på samma gång trött och lycklig öfver en afton, som han gladdes åt, och ännu i afskedsögonblicket småleende åt oss, liksom måste han gifva utlopp åt allt det solsken han hade inom sig.

X

I Blå Tornet

Sommaren 1908 var Strindberg en dag försvunnen från Röda huset. Han hade flyttat till ett pensionat, men hans adress måste hemlighållas.

När jag sedermera träffade honom, fann jag, att han lämnat sitt lilla trefliga hem vid Karlavägen 40 af rent chimära orsaker. Intima teatern hade fått skulder och som Strindberg stod på deras växlar och lån, samt dessutom skrivit sig som borgen för hyran, hade Strindberg så lefvat sig in i föreställningen om en ekonomisk krasch, att han dagligen gick och grufvade sig för det ögonblick, då utmätningmännen skulle komma och lägga beslag på hans hem. Tanken på möjligheten af en utmätning var så motbjudande för Strindberg, att hällre än att utsätta sig för något dylikt, flyttade han bort från den bostad, där han trifts så väl dessa år.

Men hela utmätningssafaran var uppiktad. Ingen af teaterns fordringsegare hade tänkt på en sådan sak och dess affärer hade skötts med stor energi af direktör Falck, så att det inte fanns någon förfallen växel eller dylikt, på hvilken rättsliga åtgärder kunde begäras. Strindberg hade jagats från sin borg af en sjuklig inbillning.

Han hade emellertid funnit en tillfällig fristad i Blå tornet, som han sedermera kallade denna sin nya bostad för. Han hyrde här tre små möblerade rum och som han ansåg sig så godt som försatt i konkurs,

hade han inte vågat taga med sig något af böcker eller möbler från sin förra bostad.

Strindberg var förtjust öfver sitt nya hem. Han gladdde sig åt, att här kunde inga oförskämda karlar från öfverståthållareembetet tränga sig in hos honom. Han fick god och vällagad mat från Falknerska pensionatet i samma hus en trappa högre upp. Och han hade äfven blifvit fri från de ting, som erinrade honom om obehagliga minnen från det äktenskap, han upplefvat där borta i Röda huset.

Hans diktning hade en tid legat nere. Men sedan han hunnit lefva sig in i den nya miljö, hvartill han nu förflyttats, slog hans diktning helt plötsligt ut ånyo. Han skref på ett par veckors tid ett nytt historiskt skådespel, Siste Riddaren, samt en tid efteråt Riksföreståndaren, hvilka tillsammans med Mäster Olof och Gustaf Vasa bilda en stor cykel om denna hans historiska älsklingsfigur Gustaf I.

De fyra år Strindberg framlefde i Blå tornet voro i det hela taget bland hans lyckligaste. Hans människoskygghet hade i någon mån gifvit med sig. Han kände sig omhuldad af dem, som stodo honom närmast, han trufdes väl på alla sätt och han hade en känsla af, att han här ändtligen funnit det Tusculum, där det var honom tillåtet att i lugn få framlefva sin ålders dagar.

Han tog sig fortfarande sina långa morgonpromenader vid den tid på dagen, då han ej befarade att behöfva möta några bekanta. Men han vandrade nu i regel helt andra vägar, än då han bodde vid Karlavägen. Bort till sin kära Djurgård kom han mera sällan. Vanligtvis styrde han sina steg via Drott-

ning- och Barnhus-gatorna bort till Intima teatern vid Norra bantorget.

Han hade skaffat sig egna nycklar till teatern och började sin dag alltså med att inspektera denna. Han skulle titta på repertoirtaflan, hvilka pjäser som skulle gifvas under veckan, och hvilka man höll på att repetera. Han besåg det ständigt pågående arbetet med nya dekorationer, särskildt dekorationerna till hans stora Damaskus-cykel, hvilken dock aldrig i sin helhet kom till uppförande.

När han så efter slutad inspektion lämnade teatern, hejdade han sig alltid ett slag ute på torget för att kasta en afskedsblick på den. Sken solen uppe på öfre delen af fasaden, då tolkade han detta som ett godt omen.

Han fortsatte sin vandring ut för Vasagatan. Vid Tegelbacken böjde han af åt höger och följde Järnvägsbron, ty den stora breda Vasabron ingaf honom motvilja, förmodligen grundad på någon rest af den torgskräck han led af under början af sin Infernoperiod.

Det fula affärshuset på den lilla Strömsborgsholmen inger ju redan detta rent fysiska olustförmåelser, särskildt sedt från Vasabron.

Däremot kan man ju knappast se någonting vackrare än Riddarhuset sedt från Järnvägsbron och som Strindberg alltid gladde sig åt det, som gaf intryck af skönhet, kan man förstå hans förkärlek för den morgonväg han här utvalt åt sig.

Han vandrade så vidare öfver Munkbron eller in genom stadens smågator, bort mot Slussen. Följde Skeppsbron bort till Norrbro och Gustaf Adolfs torg.

Kungsträdgården såg man honom ofta passera vid half niotiden på morgonen.

De senaste åren fortsatte han härifrån ända upp till Valhallavägen, ty längst borta i slutet af denna bodde hans yngsta lilla dotter, som han särskildt höll af, därför att hon liknade honom och därför att han ansåg henne vara visionär redan som barn. Hon brukade berätta för sin pappa, att, när hon fick vara hemma ensam och inte hade någon att leka med, plägade tomtar komma fram och sällskapa henne.

Slutligen styrde Strindberg kosan hem längs Oden-gatan och Norrtullsgatan. Den sistnämnda hade han ju redan som skolgosse plägat traska, fastän han ej tyckte om den, utan — om tiden tillät — utvalde någon sidogata ned till skolan i Clara.

De senare åren gjorde Strindberg ofta dessa sina morgonpromenader så långa, att han gick sig fullkomligt uttröttad. När han vardt trött, fick han ofta ganska svåra förlamningsanfall, hela ena sidan vardt så förlamad att han hade svårt att röra sig. Då tog han en bil och åkte hem. Förlamningen gick snart öfver igen.

Under storstrejksommaren kunde han emellertid inte få tag i något åkdon utan nödgades då ofta gå in i någon butik, der han köpte någon småsak och anhöll få hvila ut en kvart på en stol, tills förlamningen gick öfver och han kunde fortsätta hem.

Storstrejksperioden intresserade honom i högsta grad. En bland de få litterära planer han umgicks med under 1910—11 var att i en fantastisk stil å la Vitor Hugo skriva en skildring af en storstrejk, be-

skrifvande dess förlamande inverkan på individen och samhället.

Då jag frågade honom, hvarför han inte med snaraste grep sig an med denna plan, svarade han:

— Jag skrifver inte någonting, som inte absolut tränger sig fram.

En annan litterär plan han hade dessa år var att dramatisera Svarta fanor. Första akten skulle skildra den bekanta spökdinern hos professor Stenkåhl. Men i stället för att låta författaren Falkenström vara med från början, skulle dialogen läggas om, så att den utslutande handlade om honom och slutaktseffekten skulle bestå i, att Falkenström efter en längre tids bortvaro uppenbarade sig bland dem, som just förtalat honom. Ingenting af dessa litterära planer kommo förmodligen till utförande.

Strindberg talade annars nästan aldrig om de planer han hvälfde eller om det arbete, han höll på med. Detta dels för att inte försvaga sitt intresse för ämnet och splittra den stämning, han arbetat sig in i, men också i någon mån af fruktan för att bli bestulen på sina ideér.

Han plögade berätta om ett dylikt fall. Han hade för en person, hvars namn jag inte behöfver nämna, omtalat hela planen till ett skådeespel, hvilket han dock aldrig fick tid att nedskrifva. När han ett år senare kom på besök till Stockholm, tvang vännen honom med sig på en teaterpremiär, där akt för akt innehöll detsamma som Strindbergs oskrifna pjäs. Författaren hyllades efter föreställningens slut med applåder, men Strindberg satt dyster och ordlös.

— Tycker du inte om pjäsen? frågade den hyllade.

— Men det är ju *min* pjäs, du skrifvit! — replikerade Strindberg.

Vännen endast skrattade som åt ett lyckadt skämt.

De närmaste säsongerna voro i det hela taget lyckliga för Strindbergsteatern.

När det visade sig, att teaterföretaget kunde hållas samman, och det ena efter det andra af Strindbergs ogifna skådespel framfördes på scenen, vardt hans intresse allt lifligare för företaget. Han var med på generalrepetitionerna och gaf alltjämt goda råd angående rollernas utförande. Trots att dessa råd ofta inte följdes, kunde det dock inte undgås, att hans starka personlighet tryckte en viss stämpel på teatern och att framförandet fick en mera utpräglad Strindbergsstil än vanligtvis varit fallet på andra teatrar.

Strindberg intresserade sig en tid så lifligt för såväl teatern, som den lilla trupp af unga skådespelare, hvilka egnade sig åt hans sak, att han bjöd dem hem till sig på små fester och allt som oftast skickade dem privata bref, hvori han uttalade sig om deras prestationer och detta ofta i de mest entusiastiska ordalag. Som dagspressens kritik för det mesta var nedgörande, ville han stärka deras mod genom älskvärda skrivelser.

Vissa tider gick det alltså ganska muntert till hemma hos den gamle i Blå tornet. Han kunde till och med någon gång slå sig helt lös och följa med de unga och slå käglor på Lidingöbro värsdhus till långt fram på morgonen samt åka bil återstoden af natten. Ja, efter endast ett par timmars sömn fortsätta med en ostronfrukost på Fenix.

Trots sina sextio år var Strindberg alltså vid full vigör och kraft. I hvardagslag lefde han ytterst måttligt och försiktigt. Man kunde vid denna tidpunkt inte tänka annat än, att han skulle ha ett par tiotal år kvar att verka och lefva ibland oss.

Efter hand inträdde emellertid en början till brytning med Intima teatern. Strindberg var ifrig att vissa skådespel skulle fram, hvilka Falck däremot inte ansåg sig våga spela på grund af förluster, man kunde befara. Teatern drog sig fram tack vare de landsortsturnéer man sände ut med sådana stycken, som blifvit successer i hufvudstaden.

Bandet med fröken Flygare i baronessans roll och Svanevit med fröken Falkner i titelrollen voro dylika framgångar hela landet rundt. Den sistnämnda turnéns framgångar tillskrefvos i viss mån ett ryckte, att den unga innehafverskan af titelrollen skulle vara en blifvande maka till den äldre skalden.

Strindberg berättade själfmant en dag om, hur härmed förhöll sig. Han hade verkligen under sin första Blå-torns-tid i ett par, tre dagar varit förlofvad med fröken Falkner. Men då hade de båda funnit det löjligt att bära förlofningsringar och så hade de växlat ringar tillbaka igen. Ett platoniskt vänskapsförhållande fortsatte dock de närmaste åren.

Sedan fröken Falkner lämnat Intima teatern, vardt spänningen mellan Strindberg och teatern allt skarpare. Detta ökades ytterligare, då direktör Falck tillkännagaf, att han ämnade upptaga annan reper-toir än Strindbergspjäser, enär han ansåg, att ingen af de återstående ospelta pjäserna lämpade sig för den lilla scenen.

Konflikten slutade som bekant med att Strindberg i pressen angrep Falck på ett sådant sätt, att denne till sist nödgades upphöra att spela och teatern fick stänga sina portar.

En bidragande orsak till denna Strindbergs hätskhet mot den teater, som han dock förut omfattat med så stort intresse, tror jag mig ha funnit vara, att Strindberg rent af var trött på denna idé, att han skulle ha en egen teater, liksom han alltjämt tröttnade på och sönderslet alla möjliga andra idéer, han en tid hyllat, men sedan fått nog af.

De sista månaderna innan han dog, försonade han sig ånyo med Falck och sände honom sitt tack för att denne på ett konstnärligt sätt framfört så många af Strindbergs ospelta pjäser på scenen.

Sommaren 1910 hade Strindberg att genomgå en egendomlig krisperiod. Efter några år af medgång hade han kommit in i en bakströmshvirvel, som höll honom fast.

Efter att året förut ha lyftats högt af den entusiasm, som ombrusade honom på hans 60-årsdag, var han nu åter der nere igen. Han var aflagömd, hans böcker såldes icke och ingen ville spela hans skådespel, hans inkomster började sina och han började på allvar fundera på, om det var meningen, att han skulle lämna Stockholm.

Ett ombyte af vistelseort skulle säkert ha gjort honom godt. Men han hade svårt att besluta sig för hvart han skulle taga vägen. Ena dagen var det en gifven sak, att han skulle om ett par dagar resa till en god vän, som hade en egendom i Boråstrakten. Där skulle han få en ensam stuga till sitt förfogande

och lefva friluftslif i skogen. Där fanns bibliotek och umgänge, men ändå kunde han vara fullständigt för sig själf, behöfde inte stänga inne sig hela dagarne som i Stockholm utan kunde taga sig en skogs promenad, när han ville.

Nästa dag var hela denna plan utplånad. Då hade han fått tag i ett ensamt ställe inåt Mälaren, där han skulle kunna bo till döddagar, syssla med trädgårdsodling och lefva i fullständig ensamhet, fast med Stockholm i sin närhet.

Hans ekonomi blef med hvarje dag allt sämre. Vid flera tillfällen var han utblottad på pengar och man fick gripa till alla möjliga åtgärder för att skaffa sådana. Vi försökte sälja hans skådespel, men i Stockholm kunde inga säljas, på grund af Intima teatern och bland de förnämligare landsortsdirektörerna fanns det ingen, som ville ha hans pjäser, därför att Strindberg låtit en del undermåliga sällskap resa omkring och gratisspela dem, så att landsortspubliken inte ville gå på en teater, om Strindbergs namn stod på en affisch.

Det enda af hans skådespel han denna sommar lyckades placera inom den svenska teatern var — hans dramatisering af Hemsöborna. Denna såldes till Folkteatern i Stockholm och i Göteborg, men på båda ställena misslyckades premiärerna genom att kritiken ställde sig afvisande. Man förklarade, att pjäsen ej kunde gå upp mot romanen Hemsöborna och genom denna fint lyckades man skrämja bort publiken, detta först i Stockholm och senare med en älskvärd efterrapning af Stockholmsrecensionerna äfven i Göteborg.

Något nytt litterärt arbete ville Strindberg håller inte åstadkomma. Han hade året förut med Stora Landsvägen framlagt sin »själfdeklaration» och tagit afsked af lifvet och diktningen. Han ville helst slippa skrifva något efter detta lyriska vandringsdrama.

Men man kunde tycka, att bland den massa litterära verk, han frambrakt, skulle finnas något, som lämpade sig att ånyo publiceras. Detta var dock svårare, än man kunde tro. En dåres bikt, som ju aldrig blifvit utgifven af honom själf på svenska — tidningen Budkafven hade knyckt den som följertong — kunde han få förläggare till, men denna ville han inte gifva ut af hänsyn till sin första fränskilda hustru och barnen i första giftet.

Af alla Strindbergs romaner fanns det ingen annan kvar än hans Svarta fanor. Sedan han af bokförläggarefirman Björck & Börjesson, hvilken utgifvit första upplagan, återförvärfvat rätten till detta verk, lyckades det få Svarta fanor placerade hos Göteborgsfirman Åhlén & Åkerlund i en tvåkronors billighetsupplaga.

Strindberg skrifver härom till mig den 13 maj. Han omtalar, att Börjesson löst honom från aftalet rörande Svarta fanor och ber mig *helt tyst* skaffa honom en förläggare i Göteborg till en billighetsupplaga. »I Göteborg», skrifver han, »därför att Stockholmsfanorna då få svårare att hindra.» Och han fortsätter: »Då boken finns här på Danska och Tyska, begriper jag inte hvarför den skulle saknas på svenska. Men helt tyst!»

Det är karaktäristiskt för Strindbergs öde detta,

att han skulle nödgas under ängslan och bäfvan ställa om att i tysthet få ut det enda arbete, hvarigenom han kan bereda sig de nödvändigaste medlen för sitt uppehälle. Hade inte Åhlén & Åkerlund vågat ställa sig i breschen för honom denna gång, skulle den äldre diktaren ha haft en period af nöd i utsikt eller nödgats — som han gjort en gång förut — sälja sina tillhörigheter.

Trots alla dessa ekonomiska svårigheter var emellertid Strindberg allt annat än nedstämd till humöret af desamma. Fast han ofta inte hade till det nödvändigaste, satt han dag ifrån dag och skref gratis-artiklar i Aftontidningen och Socialdemokraten. Han var i ett stridbart humör och särskildt hans uppsatser i den förstnämnda tidningen väckte som bekant starkt uppseende.

Dagen efter midsommar sände Strindberg så ett bref, som kom mig att tro, att bomben skulle explodera. Jag måste med detsamma komma upp till honom, ty han »står i begrepp att utvandra». Men han tillägger: »från Stockholm åtminstone!» Samtidigt meddelar han, att hans vän från Ferkeln-tiden i Berlin, professor dr Schleich, är i staden.

Det vardt emellertid ingen utvandring af den här gången håller. Just som Strindberg beslutat resa till dr Brand vid Borås, får Schleich honom att ändra plan och i stället besluta sig för Berlin. Men som detta var för långt aflägsset och en förflyttning dit kräfde för stort kapital, som dessutom ej fanns några utsikter att anskaffa, rann det hela ånyo ut i sanden.

Det vardt likväl några lifliga dagar tillsammans med den tyske professorn. Denne tog Strindberg på gammaldags burschikost manér, och innan de varit många timmar tillsammans, voro de i en sådan stämning att de sjöngo visor och spelade piano.

Schleich hade redan första dagen försökt få Strindberg med sig ut på middag. Strindberg hade stretat emot, men slutligen nödgats gifva vika. Han skulle komma till Grand Hotel Royal, där professorn bodde, och de skulle äta middag i stora matsalen.

När Strindberg närmade sig hotellet, fick han oangenäma förnimmelser. Han kom att tänka på, att han just på detta ställe ätit en afskedsmiddag med sin tredje hustru och fick en föraning om, att professorn arrangeradt sin middag vid just samma bord, Strindberg den sista gången setat vid.

Likblek och starkt upprörd trädde Strindberg in i matsalen. Riktigt! Schleich satt just vid det bordet och väntade på honom. Han trodde, att Strindberg varit utsatt för något tillbud till olyckshändelse, en sådan uppsyn hade Strindberg. Men ingendera sade någonting, de åto sin middag under förstämning och Strindberg blef inte sig själf igen, förr än han fått den andre med sig ut på en biltur, och de sedan kommit för sig själfva uppe hos Strindberg igen.

Det var dagen efteråt, jag träffade dem båda hos Strindberg. Denne höll nu fast vid att följa med Schleich till Berlin. Han var vid sitt allra bästa humör, kände sig som i forna dagar i Ferkeln och talade om allt mellan himmel och jord.

Han berättade, att Schleich uppdragit konturerna

till en ny filosofisk uppfattning, grundad på de samtal de haft under Ferkeln-perioden. Schleich hade redan då funnit ut, att Strindberg var det stora motståndet, som bröt alla elektriska strömmar, att endast genom motståndet, som bryter strömmen kan denna komma till praktisk användning och att alltså motståndet var den princip, till hvilken alla lifvets funktioner kunde återföras. Professorn hade skrivit ett större arbete i flera delar om denna sak: Die Philosophie des Widerstandes.

Detta allt glädde Strindberg. Vi kommo in på alla möjliga vetenskapliga ämnen och professorn berättade om de senaste vetenskapliga resultaten på såväl ena som andra området.

Bland annat var Strindberg lifligt intresserad för hvad kräftsjukdomen kunde vara, samma sjukdom, som han själf knappa två år senare skulle duka under för. Schleich förklarade, att denna sjukdom uppstod på så sätt, att — teoretiskt taladt — ett par celler tröttna vid den kropp de tillhöra, de söka bilda en ny förening och båda cellkärnorna tränga sig ut mot cellväggarna och ingå en kopulation, fast af misslyckad art, en cellsammansmältning, hvilken likväl icke äger de förutsättningar, som äro erforderliga för att bilda en ny individ, hvilket denna kopulering i grund och botten åsyftar. Orsaken, hvarför operation af kräfttumörer så godt som alltid misslyckas, i det sjukdomen snart ånyo slår ut igen, är den, att från de sammansmälta cellerna, benägenheten till liknande kopulation fortplantas till de närliggande cellerna. Operationer kunna därför aldrig bringa bestående hjälp mot kräftsjukdomar, det

enda som hjälper är att bränna bort de kräftangripna partierna med eld.

— *Ignis purgat*: — förklarade Strindberg — och berättade i sammanhang härmed om den mystiska magsjukdom han haft ett par år och som sedermera påstods vara det magsår, hvilket skulle ha föranlett den kräftsjukdom, som ändade Strindbergs lif.

Han ville emellertid inte ingå på någon närmare skildring af sin sjukdom, så att professor Schleich, som ju är en berömd kirurg, kunde få någon anledning att ingripa eller ens ställa en diagnos på densamma.

Ett egendomligt faktum i samband med denna sak är, att sjukfomen dök upp strax efter det Strindberg haft en af sina stora Sturm- und Drang-perioder, samt avslutat densamma med en stor lifsuppgörelse. Efter denna var han i ett sådant sinnestillstånd att han blott väntade på döden, ja, till och med kunde uttala en längtan efter, att det ej skulle dröja allt för länge.

Han förklarade denna eftermiddag för Schleich och mig, att han led fruktansvärda kval under dessa ensamhetens långa timmar. Schleich insinuerade, att han var en själfplågare utan motstycke, och detta gick han med på.

— De plågor och lidanden människorna beredt honom, äro ett intet mot dem han beredt sig själf.

För att få honom bort från allt detta ville Schleich taga honom med sig med detsamma upp till fjällen och senare till Berlin, men nu hade Strindberg förlorat all håg för att emigrera. Nu trufdes han bättre än någonsin i sitt Blåa torn.

De sista två åren af Strindbergs lif synas mig allt för bekanta, för att jag skall behöfva ingå på dem.

Han hade verkligen hoppats att endera året få det litterära Nobelpriset, men han insåg själf det föga troliga häri, då han förutom sin gamle fiende på sekreterareposten hade afgjorda motståndare i de två poeterna Karlfelt och Hallström, som utgjorde det litterära och antistrindbergska elementet i Akademien.

När det vardt fråga om en National-insamling till Strindberg, skref han härom redan så tidigt som den 3 augusti 1910:

Du skall icke tala om »Insamling», åt mig, som skattar för så och så mycket, utan om »stiftandet af ett Antinobel-pris». Det är annat!

Men hälst vore jag utan, ty hälften blir väl stulet på vägen och alltsammans slutar med fiasko.

Denna hans idé med ett antinobelpris följdes emellertid icke sedermera, trots att den bort ha ganska stort fog för sig. Ett antinobelpris, som en protest mot Akademiens skamliga sätt att utdela priser, skulle otvifvelaktigt ha en uppgift att fylla inom vårt andliga lif.

Det är icke att tänka sig, att Svenska akademien någonsin skall kunna reformera sig, så att den kan blifva en representativ samling för svensk dikt-konst. Ingen svensk diktare med aktning för sig själf kan taga inträde i denna parodi på en litterär areopag, allra minst efter den behandling Strindberg rönt från det hållet såväl under sin lefnad som efter sin död. De som göra det, bevisa härmed öppet att de svikit diktens höga mål, att

mänsklighetens stora strid för treenighetssymbolen: det Goda — Rättvisa — Sköna, är dem likgiltigt och att deras själar dött den skamligaste af alla dödar, den själföfvällade sterilitetens.

När Strindberg erhöll sitt antinobelpris, strödde han det för alla vindar, särskildt gynnande dem, som äro de mest ogynnade ibland oss: småfolket. Detta behöfver dock icke hindra, att ett nytt antinobelpris stiftas till hans ära, för att kommande släkten måtte erinra sig, att Svenska akademien satt en outplånlig skamfläck på sig genom att förvägra Sveriges störste skald det verkliga nobelpriset.

Strindberg delade ut sina pengar bland småfolket, bland arbetarne. Så aristokrat han än var i bildning och förfining, kände han sig nu på äldre dagar liksom i sin ungdom kraftigt dragen till folket. Tjänstekvinnans son hade länge stått oberörd af arbetarklassens sträfvan att höja sig ur arbetsslafveriets förnedring och nå fram till en mera människovärdig existens. Inte därför att han missunnade dem detta, men därför att det inte hade med honom personligen att skaffa, därför att han ansåg att skalden och konstnären skulle stå utanför partierna.

Men när den stora kraftmätningen mellan arbetet och kapitalet var öfver, när arbetarnes kanske väl högt uppdrifna mod var brutet och han såg, hur hänsynslöst de slagne behandlades af dem, som behöllo makten, då vände sig hans sympatier helt mot folket och han ansåg det som sin plikt att föra dess talan.

Detta är förklaringen till de hätska fejder han inledde mot dem, som lyftats högt af tidsvägen. Han

betraktade dem som afgudar, hvilka måste störtas, och ansåg sig inte behöfva vara så noga med medlen, då han kämpade i en så rättvis sak. De hugg åt orätt håll han utdelade, borde man kunna ha öfver-seende med, då man vet, att han trodde sig utföra en gudi behaglig gärning.

Sista gången jag sammanträffade med Strindberg var på denna hans sista födelsedag, då han hedrades af hela sitt folk.

Jag fann honom sittande vid sitt skrifbord arbetande ifrigt med att besvara alla de lyckönskningar han fått denna morgon. Han var så samvetsgrann, att minsta vänliga ord skulle ha sitt svar. Bland de gratulationer som gladde honom mest på hans sextioårsdag hade varit några rader från värdinnans gosse i Lund, en liten pys som sprungit ärenden åt honom.

Vårt samtal inleddes med en häftig ordstrid angående ett missförstånd. Men när Strindberg insåg, att hans misstankar voro ogrundade, vardt han ånyo god och blid och vi hade en halftimmas samtal, ett afskedssamtal för lifvet.

Han talade mest om sin sjukdom, denna lunginflammation, han ådragit sig på själfva julafton, då han skulle begifva sig till sin svärson, dr von Philp, och sin dotter Greta — långt borta på Hornsgatan. Det hade icke funnits någon bil att få tag i vid denna tid på förmiddagen. Han hade fått gå hela den långa vägen till fots iklädd sin päls och hade kommit fram till de sina badande i svett och dödstrött.

Han skildrade denna promenad som en verklig dödsvandring. När han sakta vandrade fram öfver Vasabron, fann han denna absolut folktom och det kom öfver honom en känsla af att något ohyggligt förestod, så att han knappast kände sig i stånd att släpa sig fram till brons andra ända. Han hade här upplefvat en ohyggestämning, erinrande om den, han en gång vid Infernoperiodens början haft vid vandringsen öfver London bridge.

Med en viss stolthet förklarade han, att han i det hela taget skött sig själf under denna sin lunginflammation. Han hade slagit upp i en läkarebok och där stod beträffande denna sjukdom:

— Behandlingen . . . ingen.

Han hade botat sig med en enkel diet, hufvudsakligen bestående af fruktsoppa och mjölk, samt med en och annan kneippafrifning, då febern satte till. Trots att han sagt nej till de stärkande medel dr von Philp ordinerat, hade han dock kryat på sig ganska raskt.

Jag kunde inte annat än förvånas öfver, hur han återvunnit sig. Han syntes på denna sin dag vara fullt lika kraftig och sund, som fordom, då han bodde i Röda huset. Men af hans ord framgick också en egendomlig beslutsamhet angående hans egna metoder att sköta sjukdomen, liksom hade det varit honom motbjudande, att han blef frisk igen. Hade han fått dö den milda död en lunginflammation plågar medföra, skulle detta besparat honom många ohyggliga plågor. Men det var hans Karma, att hans lidanden skulle inte blott själsligt utan äfven fysiskt öfverträffa de flesta andra människors.

O, evige! Jag släpper ej din hand,
 din hårda hand, förrn du välsignadt!
 Välsigna mig, — — som lider, lider af din lifsens gåfval!
 Mig först, som lidit mest —

Dessa voro Strindbergs egna afskedsord till dik-
 ten och lifvet, slutorden i Stora Landsvägen.

Vårt samtal afbröts plötsligt af att en oförsynt
 tiggare, som påstod sig vara gammal kamrat till
 Strindberg, trängde sig in i hans bostad, trots att
 gamla Mina sökte hejda honom. Jag nödgades gå
 ut och drifva denne yrkesbettleare på flykten. Han
 förklarade, att när hans gamle vän Strindberg firade
 sin födelsedag, borde han tänka på, att också fattiga
 stackare skulle ha lite nöje den dagen.

När jag kom in till Strindberg igen, hade hushål-
 lerskan börjat duka fram frukost åt honom. Jag
 hade därför ingenting annat att göra än taga afsked
 af honom, ty jag visste, att han var rädd för att bju-
 da mig på mat. En gång sommaren 1908 hade han
 nämligen bjudit mig till middag, men just den da-
 gen inträffade det, att han fick så dålig mat, att vi
 knappast kunde svälja den utan måste dricka brän-
 vin med malört i mellan matbitarne.

Vi skakade hand för sista gången i lifvet. Han
 var glad och ljus i medvetandet om, att han gick en
 dag full af välvilja till mötes. Hans dotter Greta
 berättade också efteråt, att hon aldrig sett sin far så
 strålande som denna drag. Hans egen sol, den han
 alltid bar inom sig, lyste upp för ett ögonblick, innan
 det stora mörkret skulle komma.

Strindberg hade sedan ett par år tillbaka burit på en inre sjukdom, hvilken först antogs vara magsår, sedermera visade tydliga symptom på kræft. Försvagad, som han ännu var efter lunginflammationen i januari, ägde han föga motståndskraft då kræftsjukdomen bröt ut i midten af mars, med svåra tumörbildningar i magen och bukvatten.

Man insåg genast, att sjukdomen var absolut dödande och att intet hopp fanns. Det gällde blott att söka lindra hans plågor, tills slutet skulle infinna sig.

Denne man, hvars hela lif varit ett enda långt stort lidande utöfver alla mänskliga mått för lidande, han skulle märkligt nog ej få sluta sitt lif annat än under ännu ohyggligare plågor. De två sista månaderna led han omänskliga kval, trots de döfvande medel som användes för att lindra plågorna. Att befria sig från dem medelst radiumbehandling ville han inte, ty han »trodde inte på radium». Han ansåg för öfrigt, att plågorna hörde till sjukdomen och att de alltså hälst borde uthärdas utan morfininsprutningar.

När slutet nalkades nådde honom bud från Helsingfors, att hans första maka född Siri von Essen aflidit. Sista dagen han kunde stiga upp och kläda på sig var på den dag, då hon begrofs här i Stockholm. Han klädde sig i svart denna sista gång, han kunde lämna sjukbädden.

Oerhördt afmagrad låg han där på sitt dödsläger med sannt hjältemod uthärdande plågorna och väntade på denna befrielse, han dessa sista fyra år ständigt längtat efter. När han kände att lifskraften bör-

jade tryta och att hans starka, klara hjärna skulle inom kort omtöcknas af evighetssömnens dimmor, då tog han afsked af lifvet med dessa ord:

Mitt lifs konto är afslutadt. Nu är allt personligt utplånadt.

Därpå fattade han den gamla bibel, som alltjämt skulle ligga bredvid honom på nattduksbordet:

Denna är det enda rätta. Nu säger jag intet mer!

Och dock hade han då ännu flera dygn af plågor kvar, under hvilka han icke samtalade med sina barn, som vakade vid dödsbädden. När han emellanåt vaknade till sans, då plågorna släppte, nämnde han endast deras namn.

Den 13 maj sutto de alla från tidigt på morgonen kring hans läger väntande, att döden skulle komma. Pulsen upphörde att slå, men hjärtat höll honom vid lif och trots de ständigt ökade plågorna uthärdade han ännu ett helt dygn. Den fjortonde på eftermiddagen vid halffemtiden, vid ett tillfälle då alla lämnat honom, slocknade lifvets låga.

För dem, som älskat honom och som alltid beundrat den höga klara genius, som trots alla slitningar i hans vilja dock var hans, för oss, som böja oss inför honom som Själfförlossaren och Själfbefriaren, är det ett af hans afskedsord, hvilket mera ljusbesträladt än något annat skänkt oss en tröst i sorgen:

Nu är allt personligt utplånadt.

Han var alltså i sitt dödsögonblick fullt på det klara med, att det personliga, det, som han hela sitt lif stridt för, icke fortsatte ut öfver den port, genom hvilken man aldrig återvänder. Han hade mod att bekänna detta, trots att liemannen redan satt vid

hans hufvudgård. Det personliga, som vunnit så glänsande segrar genom honom, fanns endast kvar i de verk han lämnat efter sig.

Det var, som ville han med dessa ord utplåna sin fysiska existens, på det att hans eviga jag måtte kunna lefva ibland oss med desto högre och klarare flamma.

Ingen dogmförkunnande bonz kan efter detta komma och reklamera Strindberg, som en den »enda sanna kyrkaus» lydige son. Han stod själf den Evi-ga urkällan alltför nära för att kunna inrangeras bland dem, som söka inbilla folket, att det fins något att läska sig med hos de källor, hvars vattenådror längesedan utsinat.

Han har genom brännheta öknar fört oss till det Nya Förlofvade Landets gränser. Det gäller blott för dem som vilja, att själfmant vandra dit in.

Söndagen den 19 maj samlades hela det folkliga Stockholm utanför Blå tornet i den tidiga morgonstunden för att följa Sveriges store siare och skald till den plats, där hans stoft skall förmultna. Det var konstnärerna som infunnit sig och de breda lagren bland folket, hvilka han alltid älskat lika högt som han hatat de människoautomater, hos hvilka det sannt mänskliga är utplånadt eller fördunkladt. Det var dessa, som känt hans stora varma omutliga hjärta slå af kärlek, hvilka kommo att följa honom på hans sista morgonfärd.

Han sänktes ned i jorden utan annat tal än det, han själf hämtat ur den stora tröstekällan, som han själf i sin förtviflan tvungits att lita sig till.

Han hyllades med blommor af alla lager, från stats-

chefen och hans råd ned till de fattigaste och mest förglömda. Han hyllades med fanor, hvilka sänktes under tystnad ned i den öppna grafven. Och — för att allt skulle vara i stil med det obevekliga öde, som alltjämt förföljde honom — förhindrade man inte att söndagsfirande människor plundrade hans graf och slet o sänder de symboler på folkets hyllning man lagt på grafkullen.

Den hyllning eftervärlden skall skänka honom kunna inga profana händer sönderslita.

INNEHÅLL:

I. Strindberg — ungdomsskalden och revoltören	3
II. Strindberg — kvinnlighetens missförstådde rid- dare	17
III. Mitt första sammanträffande med Strindberg..	23
IV. Den irrande forskaren.....	49
V. Inferno-vandringen	57
VI. Den återuppståndne dramatikern	71
VII. Skalden och vargarne.....	97
VIII. Den excentriske eremiten	10
IX. Lilla julafton hos Strindberg.....	121
X. I Blå Tornet.....	139

Abbe 12/11 06
2/2 b/
k.

bl

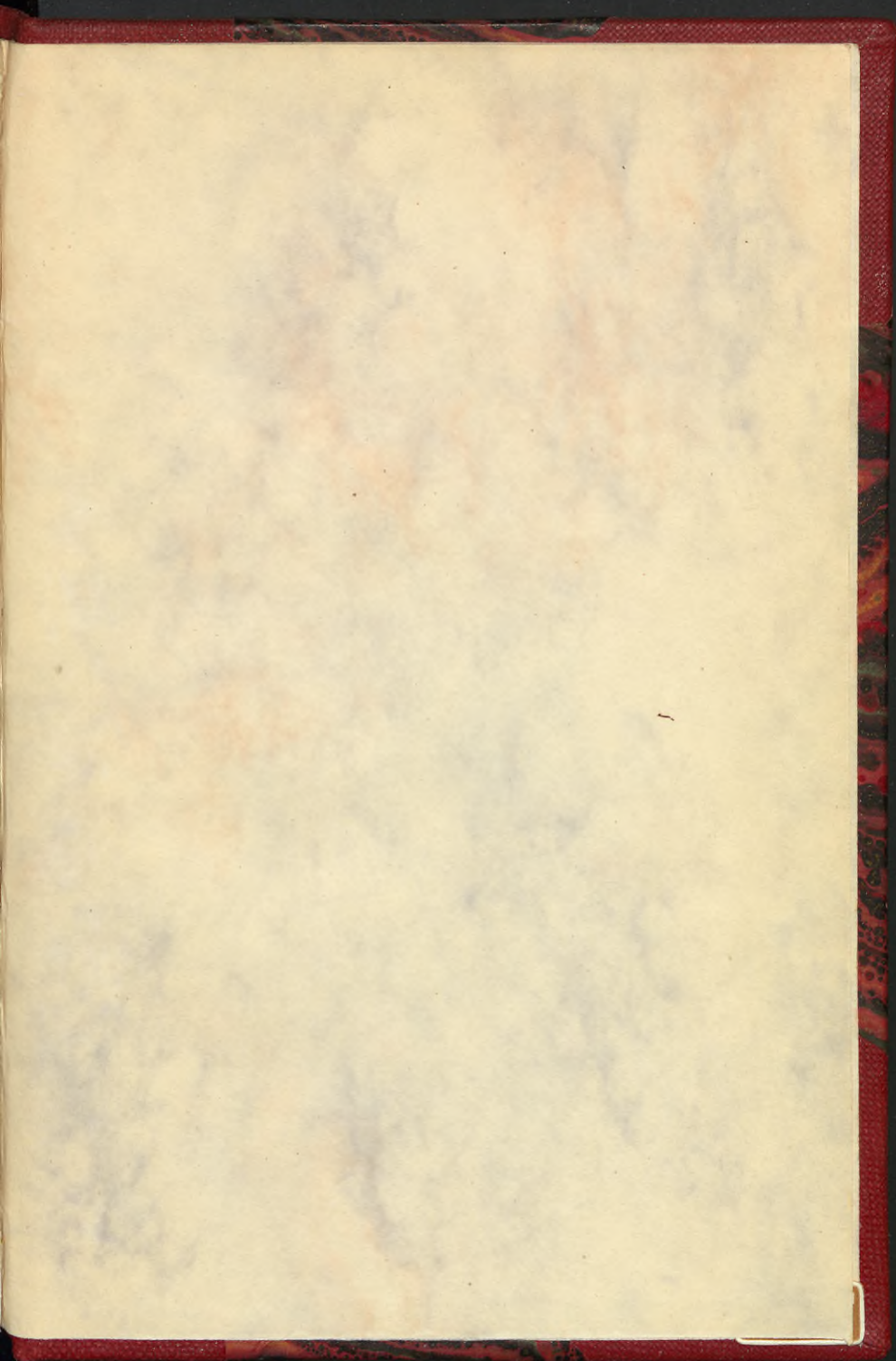

ÅHLÉN & ÅKERLUNDS EN-KRONAS BÖCKER

Öfver 1 Million volymer redan utkomna.

Nr:is 1—50, se förteckning å föregående volymer!

51. **Henning von Melsted.** *Georg Dahna.* En upprørsman. Roman. 2:dra uppl.
53. **Sigge Strömberg.** *Vildhjårnor.* Amerika-historier. 2:dra uppl.
54. **Anna Baadsgaard.** *Birgit Borg.* Roman. 4:dje uppl.
55. **Helena Nyblom.** *Når løfvet faller.* Berättelser.
56. **Valdemar Lindholm.** *Fjället, Skogen och Myren.* Norrlandssånger.
57. **Catherine Cecil Thurston.** *Hennes hjälle.* Roman. 2:dra uppl.
58. **Harald Johnsson.** *Förbrytare.* Ber.
59. **Sigurd Dahllöf.** *Brudkronan.* Ber.
60. **Ludvig Nordström.** *Lumpsamlaren.* Berättelser.
61. **Gustaf Janson.** *Hemlösa.* Hist. 2:dra uppl.
62. **Wilma Lindhé.** *Gårdens dotter.* Roman. 4:de uppl.
63. **P. V. Ståhl.** *Obyggets folk.* Skåneber.
64. **Pharao.** *Lysande elände.* Roman.
65. **Christina Nilsson.** *Sven Gren (Osynliga krafter II).* Roman.
66. **R. Åkerblom.** *Var glad.* 2 uppl.
67. **Gustaf Bellander.** *Ur Petter Frisks Papper.* Krönikor och skisser.
68. **Ebba af Sillén.** *Margit.* Roman. 3:dje uppl.
69. **Carl Muusmann.** *Anarkisten och hans son.* Kriminalroman.
70. **Gurli Hertzman-Ericson.** *Dalbogården.* Roman. 2:dra uppl.
71. **Malvina Bråkenhielm.** *Vildörnen.* Roman. 3:dje uppl.
73. **Elisabeth Kuylenstierna-Wenster.** *Ellen Gude.* Roman. 5 uppl.
74. **Hjalmar Höglund.** *Hett blod.* Roman. 2:dra uppl.
75. **C. N. & A. M. Williamson.** *Silfverprinsessan.* Roman. 2:dra uppl.
76. **Daniel Boëthius.** *Ett sjömansöde.* Roman.
77. **August Lundin.** *Slottets hemlighet.* Roman.
78. **Ernst Didring.** *Vilsna vandrare.* Ber.
79. **Betty Marie Ahlberg.** *Lilla Fransyskan.* Roman. 2:dra uppl.
80. **Wilma Lindhé.** *Ragnhild.* Roman. 2:dra uppl.
81. **Anna Baadsgaard.** *Kampen för lyckan.* Roman. 3:dje uppl.
82. **John Bratt.** *Spökhistorier.*
83. **Ulla Linder.** *Fesper Hake.* Roman.
84. **Malvina Bråkenhielm.** *En skandal.* Roman. 2:dra uppl.
85. **Mari Mihi.** *Signy.* Stockholmsroman.
86. **Maxim Gorki.** *Varijenka.* Rom. 2uppl.
87. **Sigge Strömberg.** *Den lysa skalpen.* Nya präriehistorier.
88. **Waldeck.** *Huller om buller.* Humor.
89. **Albert Gnußtzmänn.** *Matts Brillers herrgård.* Humoristisk sommarbok.
90. **Gustaf Janson.** *Höfdingen.* Novell.
91. **Sven Elvestad.** *Ångesten.*
92. **Hermann Jensen.** *De fördömdas brigad.* Roman.
93. **Harald Johnsson.** *Göingelif.*
94. **Viva Réenstierna.** *Nils Granes hustru.* Roman. 2:dra uppl.
95. **En Hälsingeflickas saga.** Roman.
96. **Erik Nyblom (Mac).** *Omkring Golfströmmen.* Berättelser.
97. **Bertha Theorin.** *Ett samvetsäktenskap.* Roman. 2:dra uppl.
98. **C. Aug. Cederborg.** *Anatördetektivens första bragd.* Detektivroman.
99. **Sigurd Dahllöf.** *Storstyggen.* Vänerhistorier och Värmlandsnässagor.
100. **Elisabeth Kuylenstierna-Wenster.** *Gretchen.* En ung kvinnas rom. 3 uppl.
101. **Stein Riverton.** *Asbjörn Kragss jakt.* Detektivroman.
102. **C. N. & A. M. Williamson.** *Motorflickan.* Roman.
103. **Harold Mc Grath.** *Ett hittebarn.* En hofroman.
104. **Malvina Bråkenhielm.** *Caja.* Rom. 2:dra uppl.
105. **Lebbens Harding Rogers.** *Draktrusten.* En rikedomens roman.
106. **Gordon Holmes.** *Rosendrottningen eller affären de Bercy.* Detektivrom.
107. **Wilma Lindhé.** *Fången och fri.* Roman.
108. **Gustaf Uddgren.** *Boken om Strindberg.* 4:de uppl.
109. **Anna Baadsgaard.** *Ungt blod.* Roman. 2:dra uppl.
110. **Anna Lenah Elgström.** *Fattigfolk.* Noveller.
111. **Elisabeth Kuylenstierna-Wenster.** *Fru Harriets historia.* Roman.
112. **Ludvig Hammer.** *Lucie Hjelm.* Roman 2:dra uppl.
113. **Karl Williams** (Kalle i Dalen). *Bålspellet.*
114. **Malvina Bråkenhielm.** *Fattigdoktorn.* Roman.
115. **Gurli Hertzman-Ericson.** *Konsulus döttrar.* Roman.
116. **Wilma Lindhé.** *Ulla Grip.* Roman.
117. **Miriam Michelson.** *I biskopens ekipage.* Roman.
118. **Lucie Hörlyk.** *Meta Hauch.* Roman.
119. **August Brunius.** *Tolf flickor.* Noveller.
120. **Viva Réenstierna.** *Siv.* Roman.
121. **Gustaf Uddgren.** *En ny bok om Strindberg.*

WILSON & KREIBER'S

BY ARVIDS

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

THE

2.25

JOHN JOHNSON
BOKBÄNDARE
GÖTEBORG

